

Michal Gánovský

**ETICKÝ POHĽAD NA VZŤAHY ŠTÁTU A
CIRKVI NA SLOVENSKU V KONTEXTE ODLUKY**

Trnava 2019

ETICKÝ POHĽAD NA VZŤAHY ŠTÁTU A CIRKVI NA SLOVENSKU V KONTEXTE ODLUKY

Michal Gánovský

TRNAVA
2019

Recenzenti:

doc. PhDr. Eva Orbanová, PhD.

PaedDr. PhDr. Peter Grečo, PhD.

Táto monografia vznikla na Katedre etiky a morálnej filozofie, Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, ako súčasť riešenia grantovej úlohy a vďaka grantu Trnavskej univerzity v Trnave č. 1/TU/2019, s názvom Reflexia ľudskej prirodzenosti v rámci dejín etického myslenia.

© Mgr. Michal Gánovský, 2019

© Filozofická fakulta TU v Trnave, 2019

Fotografia na obálke: <https://pixabay.com/>

ISBN: 978-80-568-0393-6

Obsah

Predslov.....	6
1 Úvod do problematiky.....	9
2. História riešenia otázky vzťahov cirkvi a štátu (u vybraných autorov).....	13
2.1 Oblasť Anglicka.....	14
2.1.1 Thomas Hobbes.....	16
2.1.2 John Locke.....	19
2.2 Oblasť Francúzska.....	21
2.2.1 François Marie Arouet Voltaire.....	23
2.2.1 Jean-Jacques Rousseau.....	24
2.3 Oblasť Nemecka.....	28
2.3.1 Georg Wilhelm Friedrich Hegel.....	29
2.4 Komparácia a súhrnné poznámky.....	31
3 Stručná história riešenia vzťahu cirkvi a štátu na území Slovenska.....	35
3.1. Obdobie od roku 1918 do roku 1939.....	35
3.2 Obdobie od roku 1939 do roku 1989.....	38
3.2.1 Východiská pre vzťahy štátu a cirkvi počas bývalého režimu.....	39
3.2.2 Voľby 1946.....	41
3.2.3 Počiatky rozporov medzi štátom a cirkvou.....	43
3.2.4 Cirkev a štát v priamej opozícii.....	46
3.3 Formovanie novej paradigmy vzťahov štátu a cirkvi po roku 1989.....	48
3.3.1 Formálne revízie vzťahu štátu a cirkvi.....	49
3.3.2 Štát a cirkev začínajú byť predmetom diskusií.....	52
3.3.3 Cirkev a štát v kontexte Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou.....	54
3.3.4 Doplňky kontexte Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou (so zreteľom na financovanie).....	59
4 Etická analýza riešenia odluky cirkvi od štátu na Slovensku.....	64
4.1 Argumenty za odluku a ich filozofické zdôvodnenie.....	64
4.2 Argumenty proti odluke a ich filozofické zdôvodnenie.....	67
4.3 Zhrnutie etických aspektov odluky cirkvi od štátu na Slovensku.....	68
Záver.....	76
Zoznam použitej literatúry.....	80
Zoznam skratiek a značiek.....	85

Predslov

V súčasnosti rezonuje téma možnej odluky cirkvi od štátu v mnohých európskych krajinách a nie je tomu inak ani u nás. V roku 2014 sa začali zbierať podpisy občanov potrebné pre umožnenie referenda o odluke cirkvi od štátu. V roku 2015 bola v tejto téme iniciatíva priamo v parlamente, kde bol už predložený návrh zákona, ktorý však nebol podporený, čiže pripravovaný koncept odluky nepresvedčil. Avšak to, že sa slovenská verejnosť začala zaujímať o problematiku vzťahov štátu a cirkvi a následne sa pristúpilo aj k diskusi o odluke, môže znamenať jedine, že táto téma je aj naďalej vysoko aktuálna a značne komplikovaná. Preto považujeme za vhodné jej bližšie preskúmanie. Pod pojmom cirkev budeme exemplárne myslieť katolícku cirkev, ktorá má na Slovensku najvýznamnejší rozsah pôsobnosti. Cieľom bude poukázať na etické aspekty, ktoré by mali byť hlavnými určovateľmi pre dialóg o vzťahoch cirkvi a štátu na našom území. Tieto vzťahy by mali akcentovať aj požiadavku súčasnej spoločnosti na zachovanie tolerancie voči týmto inštitúciám. Zároveň pre vhodné fungovanie ich vzájomných vzťahov bude kladený apel na nenarúšanie vnútornej integrity ako štátu, tak aj cirkvi. Focus bude zameraný práve na vzťahy štátu a cirkvi v kontexte odluky, keďže sa jedná o najvypätejší moment vo vzťahu týchto dvoch inštitúcií.

Prvá časť knihy sa pokúša preskúmať problém na základe rôznych názorových prístupov, ktoré budú bližšie charakterizované a špecifikované, aby mohli byť následne porovnané a zistené poznatky následne aplikované na naše prostredie v druhej polovici knihy. Skrze komparáciu jednotlivých východísk a zámerov v odbornej literatúre bude poukázané na možné variácie vzťahov štátu a cirkvi a tiež na etické aspekty problematiky odluky cirkvi od štátu. Ďalšia, druhá časť, sa bude venovať historickému vývinu dialógu o odluke na území Slovenskej republiky, aby následne mohli byť oba časti prepojené a sformulované argumenty. Tie budú neskôr podrobené filozofickej analýze. Na základe tejto filozofickej analýzy budeme zistenia interpretovať z pohľadu etiky, čo tvorí tretiu časť knihy. V jednotlivých častiach budeme pracovať s literatúrou z oblasti filozofie, etiky, práva a histórie. Metodológiu tvorí charakteristika situácie na území Slovenskej republiky,

založenej na opise problematiky. Ďalej komparácia filozofických prístupov k odluke a jednotlivých situácií v priebehu posledného storočia na Slovensku, pričom budeme hľadať analógie, aby mohla byť vykonaná analýza problematiky vzájomných vzťahov štátu a cirkvi v kontexte odluky. Poslednou časťou metodológie je syntéza historických konzekvencií s jednotlivými autormi daného obdobia a apel na obsiahnuté etické hodnoty, ktoré pomáhajú zachovávať ľudskú dôstojnosť.

Kniha je rozdelená do piatich kapitol. V prvej kapitole sa venujeme stručnému uvedeniu do problematiky vzťahov štátu a cirkvi. Keďže ich budeme nahliadať v kontexte odluky, vymedzili sme dve základné kategórie a to po a) určitý vzťah medzi týmito inštitúciami je, alebo po b) nie je medzi nimi žiaden vzťah. Následne sa kapitola zaoberá povahou týchto relácií a možnosťou vzájomnej spolupráce cirkvi a štátu. Druhá kapitola je zameraná na modely týchto základných vzťahov u jednotlivých autorov a ich predstavy o ideálnej podobe vzájomných interakcií štátu a cirkvi. Vybraní autori sú rozdelení do troch podkapitol podľa štátnej oblasti, v ktorej pôsobili. Konkrétne ide o oblasť Anglicka, Francúzska a Nemecka a autorov Thomas Hobbes, John Locke, François Marie Arouet Voltaire, Jean-Jacques Rousseau a Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Geolokačné rozdelenie je zvolené kvôli rozdielnym štátnym a historickým konzekvenciám, čo umožňuje vnímať nimi predstavené paradigmy vzťahov štátu a cirkvi v súvislosti s týmito súvislosťami. V závere kapitoly je výsledné zhrnutie a komparácia jednotlivých autorov. Tretia kapitola je venovaná stručnej analýze historického vývinu vzťahov cirkvi a štátu na našom území. Je rozdelená do dvoch hlavných celkov podľa toho, aká bola paradigma vzťahu štátu a cirkvi v danom štátnom zriadení, zároveň aj na základe rozdielneho prístupu štátu k cirkvi v kontexte odluky. Veľká časť kapitoly je zameraná na základný dokument, ktorý v súčasnosti moderuje vzťahy štátu a cirkvi - Základnú zmluvu medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou. V štvrtej kapitole je následne ponúknutý etický pohľad na vzťahy štátu a cirkvi v našom prostredí, ktorý akcentuje aj predchádzajúce kapitoly a prepája tak jednotlivé časti knihy do celku. Kapitola v troch častiach z pohľadu etiky zhŕňa argumenty za aj proti odluke, v rámci vzťahov štátu a cirkvi. Táto argumentácia je prepojená s filozofickými základmi, ktoré sú obsiahnuté v druhej kapitole. Treťou časťou kapitoly je

upriamienie pozornosti na najzákladnejšie etické aspekty, na ktoré je potrebné v rámci odluky dbať. Cieľom je, aby nebola narušená vnútorná integrita jednotlivých inštitúcií, integrita občanov a tiež príslušníkov cirkvi, aby sa nezasahovalo do základných slobôd a ľudskej dôstojnosti a v neposlednom rade, aby bola zachovaná rozumná miera tolerancie medzi štátom a cirkvou. V záverečnej kapitole je konkluzívne zhrnutie celej knihy, stanovených cieľov ako aj zhodnotenie dosiahnutia týchto cieľov.

V kontexte odluky cirkvi od štátu môžu byť narúšané vzťahy štátu a cirkvi, ale tiež aj budované na základe novej (možno aj lepšej) paradigmy, ktorá ako všetko nové môže skrývať svoje doposiaľ nepoznané úskalia. Aby nedochádzalo ku zbytočným rozporom, či konfliktom medzi štátom a cirkvou, považujeme za vhodné, aby sa podobne, ako pri mediácii medzi dvoma stranami, ujala moderovania tohto vzťahu práve etika. Etický pohľad umožňuje zachovať primárne hodnoty ako napríklad ľudskú dôstojnosť, základné hodnoty jednotlivých inštitúcií a tiež môže pomôcť traktovať dialóg o odluke v zmysle kultivovanej dohody, ktorá v konečnom dôsledku bude vyhovujúca pre všetky strany.

1 Úvod do problematiky

Pojem odluka cirkvi od štátu má viacero rozmerov. Je pod ním možné myslieť proces, ktorý sa odohráva v rovine imanencie, ale i napriek tomu môže mať dopad i na duchovnú stránku človeka. Na Slovensku za jeho samostatnej histórie táto téma rezonovala len na ekonomickej rovine. Jednalo sa o finančnú odluku cirkvi od štátu, ktorá na prvý pohľad nemala hlbší etický rozmer. Ak však, pod touto iniciatívou berieme do úvahy aj hodnotový prínos cirkevných aktivít pre našu spoločnosť, ktoré sú financované práve štátom, je tento etický rozmer zjavný. Odluka cirkvi od štátu je teda ako fenomén nutne prepojená s etikou, ktorá by mala moderovať riešenie tejto otázky tak, aby nebol narúšaný autonómny status človeka. Preto sme pre objasnenie takto širokého pojmu začali od úplných základov problematiky.

Cirkev a štát sú dve inštitúcie, ktoré stoja na určitých základoch. V tomto je zároveň ich najväčšia podobnosť, ale aj odlišnosť. Základy, ktoré ich konštituuju sú rozdielne. Cirkev stojí na náboženstve, zatiaľ čo štát na určitej ideológii, či politickej filozofii. Obe tu však objektívne existujú a my sa s nimi musíme, v rámci nášho bytia, nejako vysporiadať. Rovnako je však nutné prejsť aj na určité vysporiadanie sa v rovine spoločenskej. Spoločnosť je možné poňať ako súbor jednotlivcov, ktorí majú subjektívne postoje, ale súčet týchto postojov nemožno označiť za spoločnosť, keďže ich sama jednoducho presahuje. Subjektívne si totiž každý človek vie otázku odluky cirkvi od štátu zodpovedať. Buď totiž považuje za potrebné, aby cirkev a štát spolu nespolupracovali, pretože je to podľa neho kontraproduktívne, alebo v tom vidí nejakú hodnotu a bude zastávať súlad medzi cirkvou a štátom. Buď považuje za vhodné, aby boli separované, alebo spojené. Na Slovensku budujú svet duchovnej kultúry¹ jednotlivcov oba tieto giganty. Pojem duchovnej kultúry sme prebrali od Jeleny Petrucijovej a Jaromíra Febera, ktorí uvádzajú: „*Pod pojmom duchovná kultúra budeme mať na mysli javy, vzniknuté v dôsledku činnosti ľudského vedomia.*“²

¹ Pozn.: Pod pojmom svet duchovnej kultúry je myslené viac, než len náboženský význam. Je to súhrn kultúrneho dedičstva, kognitívnych operácií, prežívania a pod.

² PETRUCIJOVÁ, J., FEBER, J. 2008. *Svět duchovní kultury (filozofická analýza institucionalizovaných forem)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 2008. s. 7.

Ak sa pýtame na odluku cirkvi od štátu, tak zameriavame svoju pozornosť na ich vzájomné interakcie a snažíme sa dosiahnuť blaho celej spoločnosti, blaho cirkvi i blaho štátu, nielen ako inštitúcií, ale aj ako zoskupení určitých jednotlivcov. Aby sme tak však mohli urobiť, musíme najprv stanoviť aké sú možnosti vzájomného vzťahu cirkvi a štátu. Sú dve možnosti nazerania na tento vzťah: a) medzi cirkvou a štátom je vzťah; b) medzi cirkvou a štátom žiaden vzťah nie je.

V prvom prípade, v rámci tohto vzťahu cirkev aj štát navzájom spolupracujú alebo si konkurujú. Jedine ak zastávame názor, že cirkev a štát majú určité vzťahové putá medzi sebou, je sa možné baviť o odluke. Je samozrejme, ale nutné, eticky zhodnotiť prínosy aj deficity tohto vzťahu, ako aj etickosť východísk, ktoré boli požiadavkami k odluke. Existujú tri varianty vzájomného vzťahu cirkvi a štátu: cirkev je vo vzťahu nadriadenou, štát je nadriadeným vo vzťahu k cirkvi a nakoniec sú si rovnocennými partnermi. Cirkev je vo vzťahu k štátu nadriadenou – táto téza stavia na tom, že štát musí zohľadňovať názory cirkvi vo svojej činnosti. Štát tu vystupuje skôr ako organizačná štruktúra spoločných vecí, než samostatný subjekt a cirkev zasahuje do jeho vnútornej integrity. Štát je vo vzťahu k cirkvi nadriadeným – tento názor hovorí, že cirkev môže svoju činnosť konať na určitom území, len ak nenarúša chod štátu. Inými slovami, cirkev smie len to, čo jej štát dovolí. Štát preferuje etiku, ktorá je stanovená človekom pre človeka nad etiku, ktorú vytvoril človeku Boh. „Väčšina Európanov chce žiť slobodne, to znamená podľa seba, a teda bez Boha, bez náboženstva, bez kresťanstva, bez autority.“³ Cirkev a štát sú vo vyrovnanom vzťahu – Sú partnermi pri budovaní spoločnosti a prinášajú určitý poriadok. Ján Pavol II. vo svojom učení načrtol logické východisko pre túto argumentáciu k tejto forme vzťahu štátu a cirkvi: „Štát sa má chrániť toho, aby zabezpečil materiálne a duchovné dobrá nielen vybranej skupine, ale jeho politika má slúžiť spoločnému dobru. V tomto pohľade je potom spoločné dobro neohraničené, ale prekračuje pozemskosť, ba dokonca je zmyslom existencie spoločenstiev i osôb v týchto spoločenstvách.“⁴ V

³ HREHOVÁ, H. 2012. *O vzájomných prienikoch a diferenciách etiky a kultúry v horizonte dejín*. s. 9-30. in HREHOVÁ, H. a kol. *Etika a kultúra*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2012. s. 26.

⁴ DRONZEK, J. 2008. *Polský región*.s. 821 – 837. In REMIŠOVÁ, A. (ed.), *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. s. 835.

tomto zmysle môžeme hovoriť o cirkvi a štáte, ako o inštitúciách, ktoré sa podieľajú na organizovaní spoločnosti do jedného Božieho štátu, kde je uprednostňovaná cirkevná etika ustanovená štátnou mocou. Ide o spojenie, kde sa okrem pozemského dobra usiluje aj o dobro, ktoré je transcendentné a tak, ako sa páči ľuďom, páči sa aj Bohu. „Ináč povedané, spoločným dobrom štátu je integrálny rozvoj jeho obyvateľov, realizácia takých hodnôt, ktoré zabezpečujú dosiahnutie dočasných i nadprirodzených cieľov.“⁵

V druhom prípade je možné nazerať na reláciu medzi štátom a cirkvou tak, že žiaden vzťah nie je – Názor v podstate hovorí, že oba inštitúcie sú plne samostatné a bez akéhokoľvek presahu. V extrémnej forme odluky sa totiž štát môže absolútne dištancovať od cirkvi a cirkev, na území daného štátu, má upustiť od všetkých svojich aktivít. Štát vlastne verí v štát a na toto ponímanie vzťahu sa viaže teória Karla Heinricha Marxa, ktorá okrem iného predkladá: „Štát, ktorý predpokladá náboženstvo, nie je ešte pravdivým, skutočným štátom.“⁶ V demokratickom štáte, však štát musí rešpektovať právo svojich občanov na príslušnosť k cirkvi a preto nie je možné striktné oddelenie cirkvi od štátu, bez možnosti koexistencie týchto inštitúcií na jednom území. Zlatica Plašienková v svojej stati o Küngovi tvrdí: „...., pretože nijaké krajiny, nijaké kultúry a nijaké náboženstvo nežijú v izolácii od ostatného sveta.“⁷ V demokratickom štáte by teda mal byť vzťah medzi cirkvou a štátom minimálne na úrovni jednotlivcov, ktorí sú schopní vedľa seba koexistovať. Je však možné hovoriť o odluke v zmysle, že obe inštitúcie budú pôsobiť na jednom území, ale nebudú sa navzájom vôbec ovplyvňovať. Otázky viery budú pre štát tabu a naopak. Stále však ostanú otázky napríklad života, práv človeka, ktoré sa budú ľuďí dotýkať aj po občianskej, aj po stránke viery, čo bude viesť k angažovanosti cirkvi aj štátu v týchto otázkach. A hoci samotné inštitúcie nebudú vôbec v kontakte, ich dopad na človeka môže vyvolať konflikt v ňom samotnom. Je nevhodné žiadať od človeka niečo, čo je v rozpore s jeho vierou, alebo s jeho systémom zakorenených hodnôt a tradícií, čo je často

⁵ DRONZEK, J. 2008. *Polský región*.s. 821 – 837. In REMIŠOVÁ, A. (ed.), *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. s. 835.

⁶ MARX, K. 1843. *K židovské otázce*. [online].1843. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: <<https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1843/101843.htm>>

⁷ PLAŠIENKOVÁ, Z. 2008. *Hans Küng*.s. 708 – 713. In REMIŠOVÁ, A. (ed.), *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. s. 712.

prezentované štátom. Je však možné, aby medzi nimi nebol žiaden vzťah a predsa koexistovali vedľa seba, každý so svojou vlastnou integritou. V prípade, že sú obe inštitúcie samostatne funkčné, je možné pristúpiť dokonca aj k určitej spolupráci, založenej na vzájomnom akceptovaní. Keďže medzi nimi nedochádza k interakciám, nie je možné v tomto prípade hovoriť o akejkolvek odluke. Paradoxne však práve tento model je výsledkom skutočnej a hĺbkovej odluky.

Je nutné spomenúť, že zatiaľ, čo odluka je možná len v prípade, že štát má určitý vzťah s cirkvou, spolupráca prichádza do úvahy v oboch modeloch. Štát a cirkev nemusia byť nutne prepojené, aby sa na spoločnom dobre mohli podieľať oba. Trh funguje s tisíckami firiem, ktoré vzájomnou spoluprácou prinášajú produkt zákazníkovi aj bez toho, aby boli prepojené. V istom slova zmysle dokonca môže vzájomné prepojenie cirkvi a štátu, pôsobiť ako rušivý element vo vnútorných štruktúrach oboch týchto inštitúcií, čím sa vlastne znehodnocuje ich schopnosť dobrého fungovania. Práve v takýchto momentoch je pre spoločnosť odluka vhodná, aby si každá inštitúcia sama, bez zasahovania zvonku, mohla zorganizovať svoje vnútorné fungovanie, čím sa zlepšia aj jej interakcie s inými. Zároveň nie je eticky vhodné, aby v prípade dvoch samostatných mocenských inštitúcií bola jedna podriadená druhej. Obmedzuje sa tým jej moc a teda aj schopnosť účinne participovať na spoločnom dobre.

2 História riešenia otázky vzťahov cirkvi a štátu (u vybraných autorov)

Otázka vzťahu medzi cirkvou a štátom je prítomná v spoločnosti od vzniku inštitucionalizovaných náboženstiev. Tak, ako panovníci, aj duchovní vodcovia majú moc ovplyvňovať spoločnosť a tak, ako štát, aj cirkev využíva svoju inštitucionálnu moc na dosiahnutie svojich zámerov. Často spolupracovali, alebo sa aspoň ovplyvňovali a neraz si aj vzájomne konkurovali, ale tieto vzťahy neboli dostatočne vypäté, aby sa nimi autori a spoločnosť hlbšie zaoberali. V období stredoveku navyše fungovali ruka v ruke, bez väčších problémov. Až udalosti, ktoré sa odohrali v Európe v 17. a 18. storočí, v reakcii na zasahovanie cirkvi do záležitostí štátu, viedli k úvahám o odluke. Náboženské vojny ovplyvnili dianie v celej Európe. Tiež sú označované aj ako hermeneutické občianske vojny a Georges Livet ich povahu popisuje nasledovne: „Stojí tu proti sebe dvojaký duch. Na jednej strane duch Ríma, ktorý sa presadil na Tridentskom koncile a nehodlá sa ani v najmenšom zriecť univerzalistických nárokov, na strane druhej duch Ženevy, mesta, ktoré postupne prešlo tromi prevratmi: prevratom savojským, biskupským a kalvinistickým.“⁸ Tým, že bolo náboženstvo rozdelené, ľudia sa obracali na inštitúcie, ktoré mali byť schopné poskytnúť vhodné vyústenie. Preto sa venovala väčšia pozornosť vzťahu štátu a cirkvi. Zároveň došlo k tomu, že sa v dôsledku náboženských vojen nakoniec upustilo od spomínaných univerzalistických nárokov a v Augsburgu začalo platiť cuius regio eius religio (koho panstvo, toho náboženstvo), ako popisuje Josef Veselý, český publicista, rozhlasový autor a moderátor: „Ríšsky snem vtedy uzavrel (dočasne) zápas s protestantmi mierom takzvaným „augsburským“. Týmto mierom sa rozplynul sen o jednotnom kresťanskom vyznaní v jeho pravovernej katolíckej podobe.“⁹ To je zároveň aj dôvod, prečo v tejto kapitole postupujeme podľa jednotlivých oblastí. Prvý, kto operoval s pojmom odluky cirkvi od štátu bol Thomas Jefferson v liste Danburským baptistom. Použil ho nasledovne: „Spoločne

⁸ LIVET, G. 1995. *Náboženské války*. Praha: ERM. 1995. s. 5.

⁹ VESELÝ, J. 2013. 321. schůzka: *Cuius regio, eius religio*. [online]. 2013. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < http://www.rozhlas.cz/toulky/vysila_praha/_zprava/321-schuzka-cuius-regio-eius-religio--1217107 >

s vami verím, že náboženstvo je záležitosť, ktorá spočíva výlučne medzi človekom a jeho Bohom, že človek neskladá úcty nikomu inému za svoju vieru alebo uctievanie, že legitímne právomoci vlády dosahujú iba na činy a nie názory, uvažujem s najvyššou úctou o akte celého amerického ľudu, ktorý vyhlásil, že ich zákonodarný orgán by nemal vytooriť žiadny zákon, ktorý by nerespektoval náboženské zriadenie alebo zakazoval slobodné vykonávanie náboženstva, čím vznikla stena tvoriaca odluku medzi cirkvou a štátom.“¹⁰ Je tu však vidno, že cieľom tejto odluky bolo skôr zachovanie integrity a štatútu náboženstva (a teda aj cirkvi), za účelom umožnenia občianskej slobody. Myšlienky obsahujúce tematiku vzťahu cirkvi a štátu a prípadnej odluky možno však nájsť už skôr.

2.1 Oblasť Anglicka

V anglickom priestore nastala najväčšia ideová zmena v zmýšľaní, ktorá odštartovala zmeny v celej Európe. Na úvod možno ústami marxistického autora Kryveljova uznať zhruba toto: „Anglicko 17. storočia sa stalo vlasťou filozofického smeru, ktorý zohral dôležitú úlohu pri oslobodení spoločenského vedomia z pút kresťanskej dogmatiky: máme na mysli deizmus.“¹¹ Dramatická zmena myslenia sa odzrkadlila a bola sprevádzaná aj zmenami v štáte. Zmenilo sa napríklad aj samotné štátne zriadenie: „Roku 1649 bol popravený kráľ Karol I. a z Anglicka sa stala republika.“¹² K samotnej poprave Karola I. došlo najmä preto, lebo nežil, ako by sme dnes povedali, podľa cirkevných predpisov a obľuboval majetok a blahobyť, čo sa mnohým (pováčšine chudobnejším) Angličanom nepozdávalo. Ernst Hans Gombrich, britský historik, uvádza: „Žilo tam veľa veľmi prísnych a zbožných protestantov, ktorých nazývali puritáni, čo znamená približne 'čistí'. Z princípu odmietali všetku nádheru a blahobyť.“¹³ Na ich čelo sa postavil Oliver Cromwell. Podarilo sa mu vybudovať armádu veľmi dobre vycvičených a silne nábožensky orientovaných

¹⁰ JEFFERSON, T. 1802. *Letter to the Danbury Baptists*. [online].1802. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < <https://www.loc.gov/loc/lcib/9806/danpre.html>>

¹¹ KRYVELJOV, I. A. 1981. *Dějiny náboženství II*. Praha: Mladá fronta. 1981. s. 14.

¹² THOMSON, G. 2004. *Locke*. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT. 2004. s. 7.

¹³ GOMBRICH, E. H. 2008. *Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov*. Bratislava: Slovart, spol. s r. o..2008. s. 227.

(možno aj zfanatizovaných) občanov, ktorí nastoľovali poriadok v krajine. Cromwellovi sa podarilo nastoliť poriadok v krajine, a zároveň upevniť postavenie Anglicka voči Holandsku, ktoré bolo najbližším aj najväčším konkurentom. Nebol však právoplatným kráľom, ale len vodcovskou osobnosťou, ktorá vzbudzovala autoritu a dôveru u ľudí. Cromwell nemal ani tendenciu stať sa skutočným panovníkom, ako uvádza Gombrich: „*Nie ako kráľ, ale ako ochranca krajiny, tak sa totiž sám nazýval.*“¹⁴ Kráľi, ktorí prevzali po jeho smrti trón, mali vládnuť v silnej a jednotnej krajine, ktorá vládla tvrdou rukou. V školstve sa v mnohých mestách používala tzv. výchova palicou. Garrett Thomson, profesor filozofie, píše: „*V Oxforde sa považovalo za nevyhnutnosť, aby väčšinu univerzitných učiteľov tvorili duchovní.*“¹⁵ Bolo bežné, na báze štátnych nariadení iniciovaných cirkvou, značkovať zločincov, či sa im verejne posmievať. V danej dobe to bolo prípustné, ale dnes by sme to asi označili za moralizovanie a je len prirodzené, že sa to mnohým nepáčilo. Budovali sa osvieteniské myšlienky a teda aj odboj, ktorý je vo všeobecnosti nazývaný ako náboženské vojny v Európe. Gombrich ho popisuje nasledovne: „*Toto myšlienkové hnutie, ktoré sa po roku 1700 šírilo predovšetkým v Anglicku a potom aj vo Francúzsku nazývame osvietenstvo, pretože proti hlbokej tme povery bojovalo jasným rozumom.*“¹⁶ Ústredným podnetom k myšlienkam o odluke bolo, že: „*Kráľ Karol II. aj jeho brat Jakub boli oddaní katolíci, no väčšina obyvateľstva bola protestantská. Nepopulárni Stuartovci stratili podporu krajiny a Shaftesbury sa stal vodcom opozície.*“¹⁷ Kým Karol II. vládol pomerne rozumne v Anglicku panovala obava, že Jakub ako nasledovník už takým nebude. Shaftesbury sa pokúsil presadiť zákon, ktorý by zabránil Jakubovi zasadiť sa na trón. Táto iniciatíva mala aj svoj dôsledok: „*Výsledkom bolo, že kráľ rozpustil parlament a Shaftesbury opäť stratil zamestnanie.*“¹⁸ Následne podporoval vojvodu z Monmouthu, ktorý bol synom Karola II., ale čo bolo hlavné, bol protestantom, čím sa dopustil velezrady. V takýchto pochmúrnych časoch rozbrojov sa začalo bližšie nazerať a sústredene hovoriť

¹⁴ GOMBRICH, E. H. 2008. *Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov*. Bratislava: Slovart, spol. s r. o..2008. s. 228.

¹⁵ THOMSON, G. 2004. *Locke*. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT. 2004. s. 9.

¹⁶ GOMBRICH, E. H. 2008. *Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov*. Bratislava: Slovart, spol. s r. o..2008. s. 243.

¹⁷ THOMSON, G. 2004. *Locke*. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT. 2004. s. 12.

¹⁸ THOMSON, G. 2004. *Locke*. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT. 2004. s. 12.

o vzťahu cirkvi a štátu. Ďalej sa budeme venovať otázke vzťahu štátu a cirkvi na základe názorov vybraných autorov. Autorov sme vybrali podľa štátnej príslušnosti k prostrediu, v ktorom téma vzťahu štátu a cirkvi rezonovala. Tiež sme brali ohľad aj na obsah filozofie jednotlivých autorov, aby bola čo najbližšie k téme odluky.

2.1.1 Thomas Hobbes

Pozornosť problematike vzťahu štátu a cirkvi venovali už anglickí racionalisti a empiristi. Thomas Hobbes definuje, že štát: *„...je jedna osoba, ktorú veľké množstvo ľudí urobilo vzájomnými dohodami autorom činov, zameraných na ich mier a spoločnú obranu s povolením použiť silu a prostriedky všetkých podľa toho, ako to považuje za vhodné.“*¹⁹ Hobbes v podstate vníma štát ako postavu suveréna, ktorá má nad spoločnosťou absolútnu moc. Nepripúšťa žiadnu inú variantu a neakceptuje žiadnu inú moc, než moc tohto suveréna: *„Vo všetkých štátoch je zákonodarcom výlučne suverén, či už jeden človek ako v monarchii, alebo zhromaždenie ľudí ako v demokracii, prípadne aristokracii.“*²⁰ Môžeme povedať, že Hobbes vníma suveréna ako cieľ spoločnosti, ktorý má zvrchovanú moc, ktorej sám nepodlieha a jeho povinnosťou je sa starať o mier a bezpečnosť ľudu. *„Bezpečnosťou sa tu však nerozumie holé zachovanie života, ale aj všetky ostatné pôžitky, ktoré človek získava pre seba legitímnou prácou bez toho, aby tým štát ohrozoval alebo mu škodil.“*²¹ Hobbes teda nepripúšťa inú zvrchovanú moc nad spoločnosťou, než je moc štátu. Žiadna iná inštitúcia nemá právo obmedzovať občianskeho suveréna na jeho moci. Cirkev definuje nasledovne: *„...je to spoločenstvo ľudí, vyznávajúcich kresťanské náboženstvo, zjednotených v osobe jedného suveréna, na ktorého príkaz sa majú zhromaždiť, ale bez ktorého právomoci sa zhromaždiť nesmú.“*²² Mimo tejto definície

¹⁹ HOBBS, T. 2011. *Leviatan alebo Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho*. Bratislava: Kalligram. 2011. s. 209.

²⁰ HOBBS, T. 2011. *Leviatan alebo Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho*. Bratislava: Kalligram. 2011. s. 298.

²¹ HOBBS, T. 2011. *Leviatan alebo Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho*. Bratislava: Kalligram. 2011. s. 363.

²² HOBBS, T. 2011. *Leviatan alebo Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho*. Bratislava: Kalligram. 2011. s. 488.

však hneď vzápätí dodáva: „A pretože také zhromaždenie, ktoré nie je povolené občianskym suverénom, je vo všetkých štátoch nezákonné, je nezákonným zhromaždením aj cirkev, ak sa zhromažďuje v štáte bez jeho povolenia.“²³ Na rozdiel od štátu, tu Hobbes chápe inštitúciu cirkvi ako podriadenú a nie zvrchovanú moc. Cirkev podlieha milosti štátu nechať ju žiť a fungovať. Musí si, takpovediac, žiadať o dovoľenie existovať práve štát. Suverén, ktorý prezentuje cirkev, na rozdiel od občianskeho, má právo len zvolávať zhromaždenia a nie definovať zákony, či pravidlá, alebo sa prejavovať inými prejavmi inštitúcie. Hobbes tvrdí, že z kresťanstva nijak nevyplýva primát cirkvi na vládnutie: „Je preto zrejmé, že Kristus nezanechal svojim služobníkom na tomto svete právomoc rozkazovať druhým, pokiaľ nie sú sami obdarení aj občianskou právomocou.“²⁴ Po etickej stránke je pre Hobbesa garantom morálky v spoločnosti výlučne štát: „Inak je však zrejmé, že meradlom dobrého a zlého konania je občiansky zákon, a že sudcom je zákonodarca, ktorý je vždy predstaviteľom štátu.“²⁵ Dôvodom, prečo Hobbes tak tvrdo uprednostňuje štát pred cirkvou, je obava z vnútornej rozdrobenosti spoločnosti, ak by nebol jasný len jeden suverén. Považuje za samozrejmé, že by si tieto dva subjekty na jednom poli vzájomne konkurovali, čo by viedlo k rozbrojom aj v samotnej spoločnosti. Hobbes dokonca uvádza: „Keď tieto dve moci stoja proti sebe, štátu nevyhnutne hrozí veľké nebezpečenstvo občianskej vojny a rozkladu.“²⁶ Zabrániť tomu je možné podľa Hobbesa len prijatím a akceptovaním jediného suveréna s plnou mocou nad spoločnosťou, ktorým má byť štát. Štát, v Hobbesovom ponímaní, nepotrebuje k svojmu dobrému fungovaniu Boha, ako akéhosi garanta noriem, či správnosti rozhodnutí, ale cirkevný suverén potrebuje k svojmu fungovaniu súhlas suveréna štátu. „Štátu Hobbes preto taktiež podriaďuje všetky formy náboženskej autority: inštitúciu cirkvi, biblický kanón i svedomie jednotlivca,“²⁷ tvrdí Oľga Navrátilová. Ďalej o Hobbesovej práci uvádza: „Nakoniec sa snaží ukázať, že

²³ HOBBS, T. 2011. *Leviatan alebo Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho*. Bratislava: Kalligram. 2011. s. 488.

²⁴ HOBBS, T. 2011. *Leviatan alebo Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho*. Bratislava: Kalligram. 2011. s. 517.

²⁵ HOBBS, T. 2011. *Leviatan alebo Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho*. Bratislava: Kalligram. 2011. s. 352.

²⁶ HOBBS, T. 2011. *Leviatan alebo Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho*. Bratislava: Kalligram. 2011. s. 357.

²⁷ NAVRÁTILOVÁ, O. 2015. *Štát a náboženstvo v Hegelovej filosofii*. Praha: Oikoy-menh. 2015. s. 28.

*zjavené náboženstvo, kresťanstvo, v ničom neodporuje povinnosti človeka bezpodmienečne sa podriaďiť štátnej moci, ktorej legitimitu rozumný človek musí nahliadať, a že teda ani cirkev nemôže za zjavných okolností predstavovať moc, ktorá by stála voči štátnej moci v opozícii, či jej bola dokonca nadriadená.*²⁸ Preto Hobbes pristupuje k modelu, kde občiansky suverén, teda štát, je zároveň suverénom aj pre cirkev. Aby v štáte nedochádzalo ku konfliktom s cirkvou, musí byť moc jasne centralizovaná do jedného bodu, ktorým je suverén. „*Svetská a duchovná vláda sú len dve slová používané preto, aby ľudia videli dvojmo a pletli sa v tom, kto je ich zákonným suverénom.*“²⁹ Hobbes teda vidí možnosť spolupráce medzi štátom a cirkvou v neodlukovom modeli, kde obe sú spojené v postave jedného suveréna. Hobbes však uznáva autoritu Boha, ktorý je prezentovaný cirkvou, a preto je zástancom toho, aby bol tento suverén zároveň občianskym aj kresťanským. Podľa Hobbesovho výkladu Biblie je však kresťan povinný podriaďiť sa aj neveriacemu panovníkovi, lebo to od neho vyžaduje Boh.³⁰ Avšak môže tu dochádzať ku konfliktom štátu a cirkvi. Navrátilová uvádza: „*Tento problém konfliktu dvoch autorít, náboženskej a politickej rieši Hobbes tým, že zjednocuje moc štátnu a moc cirkevnú – iba kresťanskému panovníkovi prislúcha sprostredkovať svojím poddaným Božiu vôľu.*“³¹ Hobbes sa teda, v konečnom dôsledku, nesnaží podmaniť cirkev štátu, ale zastáva skôr názor, že cirkev a štát by mali fungovať na základe kréda - jedno telo, jedna duša. Len v tomto vidí možnosť vyhovujúcej koexistencie týchto dvoch telies. V závere Leviatanu uvádza, že jeho cieľom bolo reagovať na vtedajšie dianie: „*Keď však v tomto čase, keď ľudia volajú nielen po mieri, ale aj po pravde, ponúkam tým, čo o tom ešte premýšľajú, na úvahu také*

²⁸ NAVRÁTILOVÁ, O. 2015. *Stát a náboženství v Hegelově filosofii*. Praha: Oikoy-menh. 2015. s. 29.

²⁹ HOBBS, T. 2011. *Leviatan alebo Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho*. Bratislava: Kalligram. 2011. s. 489.

³⁰ Pozn.: Hobbes sa odvoláva na verš: „*Otroci, vo všetkom poslúchajte pozemských pánov a neslúžte iba naoko ako tí, čo sa chcú zapáčiť ľuďom, ale s úprimným srdcom a v bázni pred Pánom.*“ (Kol 3,22) a verše: „*S ohľadom na Pána sa podriaďte každému ľudskému zriadeniu, či už kráľovi ako najvyššiemu vládovi, alebo vladárom, ktorých posielajú trestať tých, čo robia zle, a chváliať tých, čo konajú dobro.*“ (1 Pt 2,13 – 15). V Svätom Písme nie je autorita panovníkov podriadená ich vierovyznaniu, či osobným vlastnostiam alebo povahe. Ide o prirodzenú autoritu, ktorú si máme vážiť a rešpektovať, na čo poukazuje aj verš: „*Sluhovia, vo všetkej bázni sa podriaďte svojim pánom, nielen dobrým a miernym, ale aj hrubým.*“ (1 Pt 2,18).

³¹ NAVRÁTILOVÁ, O. 2015. *Stát a náboženství v Hegelově filosofii*. Praha: Oikoy-menh. 2015. s. 39.

učenia, aké pokladám za pravdivé a zrejme smerujúce k mieru a lojalite, nejde o nič iné, než o ponuku nového vína na naplnenie nových sudov, aby sa oboje spoločne zachovalo.“³²

2.1.2 John Locke

Ďalším autorom z anglického prostredia, ktorý sa venoval tejto problematike je John Locke popisujúci štát nasledovne: „Štát považujem za spoločenstvo ľudí, ktoré bolo ustanovené iba kvôli zachovaniu a rozvíjaniu občianskeho blaha.“³³ Pod občianske blaho u neho spadajú záležitosti lekárskej starostlivosti, ochrana základných práv človeka, ochrana súkromného vlastníctva, záležitosti trhu a podobne. Záležitosti, ktoré spadajú do verejnej sféry, nachádzajú sa výhradne v rovine imanencie a slúžia na udržiavanie spoločenského poriadku. Štát disponuje mocou nad svojimi občanmi, ktorú mu dali sami občania. Naproti tomu vníma cirkev nasledovne: „Domnievam sa, že je slobodným spoločenstvom ľudí, ktorí sa sami od seba združili k tomu, aby verejne uctievali Boha spôsobom, o ktorom veria, že ho Boh prijme a oni dosiahnu spásu.“³⁴ Cirkev orientovaná na spásu sa zaoberá blahom v eschatologickom slova zmysle. Jej pôsobenie neprebíha len v rovine imanencie, ale je prezentované súborom zákonov a nariadení, ktoré sa nezameriavajú na udržiavanie poriadku, ale na dosiahnutie večného života. Tým, že je to slobodné spoločenstvo je logické, že cirkev nemá donucovacie prostriedky a výkonnú moc na to, aby svojim veriacim vládla spôsobom, akým to robí štát. Súdi, že hlavný rozdiel medzi štátom a cirkvou spočíva v orientácii na dobro, v zmysle blaha. Štát rieši záležitosti spoločenského charakteru z roviny imanencie za využitia svojej moci a authority, čím sa snaží podľa Locka dosiahnuť občianske blaho. Cirkev sa zameriava na blaho v rovine eschatologickej a koordinuje spoločnosť využitím svojich zákonov a nariadení, ktoré majú nasmerovať človeka k spásu. Všetko stojí na báze dobrovoľnosti a slobody vyjadriť svoju vieru. V takomto ponímaní cirkvi Locke

³² HOBBS, T. 2011. *Leviatan alebo Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho*. Bratislava: Kalligram. 2011. s. 713.

³³ LOCKE, J. 2000. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis. 2000. s. 47.

³⁴ LOCKE, J. 2000. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis. 2000. s. 50.

jasne definuje, že štát nemá právo zasahovať do jej záležitosti: „V nasledujúcej úvahe chcem dokázať, že všetka jurisdikcia, ktorou vládne úradník, sa vzťahuje iba na občianske blaho, a že všetko právo a vláda moci verejnej sú viazané a obmedzené výhradne na starostlivosť o toto blaho a jeho rozvíjanie a nijako nemôžu a nesmú byť rozšírené na duchovnú spásu.“³⁵ Locke tak v úvahe súdi z troch dôvodov: 1. Štátny úradník nemá o nič lepšie dispozície starať sa o ľudskú dušu, než iný občan. 2. Jeho moc je donucovacia, ale spása je v kompetencii človeka vecou slobodnej voľby snažiť sa o ňu. 3. Aj tie najlepšie zákony a tresty nemôžu mať na ľudí taký dosah, aby ich to vnútorne zmenilo a pomohlo im k spásu.³⁶ Štát by mal byť k cirkvi tolerantný a držať sa zásady: „Čo je zákonom dovolené v štáte, nemôže úradník zakázať v cirkvi.“³⁷ Zároveň ale zastáva názor, že cirkev má za cieľ uctievať Boha a snažiť sa o dosiahnutie spásy, čo jasne vymedzuje jej pole pôsobnosti: „V tomto spoločenstve sa nedeje nič alebo nemôže sa diať nič, čo by súviselo s vlastníctvom občianskym alebo pozemských statkov, nesmie byť použitá sila a to zo žiadneho dôvodu. Sila totiž celkom náleží štátnemu úradníkovi a vlastníctvo a užívanie hmotných statkov podlieha jeho jurisdikcii.“³⁸ Teda ani cirkev by sa nemala, podľa Locka, angažovať v záležitostiach štátu. Mali by to byť dve samostatné inštitúcie, ktoré si zachovávajú svoju autonómnosť. Locke si uvedomuje význam tohto striktného oddelenia skrze nezhody medzi cirkvou a štátom, ktoré sa už začínali v Anglicku a na európskom kontinente objavovať: „Zdvihla sa mocná vlna verejnej mienky proti kráľovi. Ľudia sa začali obávať, že Jakub vnútri krajine katolícky despotizmus podobný despotizmu Ľudovíta XIV. vo Francúzsku.“³⁹ V zasahovaní cirkvi do vecí štátu a opačne videl zásadný problém, ktorý bol tvorcom sporov medzi nimi. Možnosť vyriešenia nezhôd oddelením a zachovaním vnútornej integrity každej inštitúcie je podľa neho vhodným riešením situácie: „...keby sa totiž každý z nich držal vo svojich vlastných medziach, jeden sa staral o svetské blaho štátu a druhý o spásu duší, možno by medzi nimi nebolo žiadnej nezhody.“⁴⁰ Týmto tvrdením Locke popisuje skôr model akejsi absolútnej odluky cirkvi od štátu, založenej na úplne odlišných poliach pôsobnosti.

³⁵ LOCKE, J. 2000. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis. 2000. s. 47.

³⁶ Porov: LOCKE, J. 2000. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis. 2000. s. 47-49.

³⁷ LOCKE, J. 2000. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis. 2000. s. 70.

³⁸ LOCKE, J. 2000. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis. 2000. s. 52.

³⁹ THOMSON, G. 2004. *Locke*. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT. 2004. s. 96.

⁴⁰ LOCKE, J. 2000. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis. 2000. s. 89.

Locke však uznáva, že by bola vzájomná spolupráca po oddelení možná. Následná spolupráca medzi nimi by mala byť založená na báze tolerancie, pretože ani jedno nemôže plne nahradiť druhé. „*Občianska vláda totiž nemôže dať cirkvi nové práva, rovnako ako ich cirkev nemôže dať občianskej vláde.*“⁴¹ Locke v tomto vidí podobnosť s fungovaním tolerancie medzi súkromnými osobami. Štát by mal cirkev a jej suverenitu akceptovať a cirkev by mala akceptovať štát a jeho suverenitu v situácii plnej odluky štátu a cirkvi tak, ako je aj každý človek vnímaný, so svojou integritou. Tolerancia by mala byť prítomná vo vzťahu štátu k cirkvi ako k jednej z inštitúcií a rovnako aj naopak. Preto by cirkev mala byť tolerantná k všetkým štátom a štát by mal byť tolerantný ku každej cirkvi, samozrejme pokiaľ si vzájomne nezasahujú do vnútornej integrity invazívnym spôsobom. „*Tieto náboženské spoločenstvá nazývam, cirkvami, a tie by mal úradník tolerovať, lebo ľudia sa tu zhromažďujú len kvôli tomu, čo je správne a zákonné pre každého jedného, totiž pre spásu svojich duší; a v tomto ohľade nie je rozdiel medzi národnou cirkvou a ostatnými cirkvami, ktoré sa od nej oddelili.*“⁴² Locke staval svoju tézu o vzájomnej tolerancii medzi inštitúciami na striktnom oddelení cirkvi od štátu, ktorá mala byť na prospech obyčajného človeka: „*Oddelenie náboženstva od štátu a jeho donucovacieho aparátu je tak výrazom úcty k slobode človeka, k jeho svedomiu a jeho schopnosti i zodpovednosti sám za seba hľadať pravdu.*“⁴³

2.2 Oblasť Francúzska

Vo Francúzsku bola spočiatku situácia s náboženskými vojnami o niečo lepšia, ako v Anglicku, nakoľko mali v tom období na čele kardinála Richelieu. Ten vedel, podobne ako Cromwell, ako nastoliť v krajine poriadok a udržať jej suverenitu, no po ňom sa k vláde dostal Ľudovít XIV., ktorý nastúpil na trón ako päťročný. V machiavelistickom ponímaní nebol zlým vládcom, lebo vládol pevnou rukou a sám sa snažil budiť dojem veľkej dôležitosti. Gombrich popisuje jeho ranné rituály obliekania na niekoľkých

⁴¹ LOCKE, J. 2000. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis. 2000. s. 54.

⁴² LOCKE, J. 2000. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis. 2000. s. 64.

⁴³ NAVRÁTILOVÁ, O. 2015. *Štát a náboženstvo v Hegelovej filozofii*. Praha: Oikoymenh. 2015. s. 51.

riadkoch, lebo ako uvádza v poslednej vete opisu: „Potom dvere otvorili dokorán a objavil sa zástup prepychovo vyobliekaných kniežat, maršalov, miestodržiteľov, vysokých cirkevných hodnostárov a osobných obľúbencov, aby sa plní úžasu zúčastnili na slávnostnom úkone, keď sa jeho veličenstvo kráľ obliekalo.“⁴⁴ Nie všetko však bolo také úsmevné za jeho vlády. Ľudia nemohli vycestovať za hranice bez jeho osobného povolenia, prebral právomoci najvyšších ministrov Mazarina a Richelieua, ktoré spolu s jeho vlastnými mu dávali v podstate neobmedzenú moc. Túto moc nemal len nad ľuďmi, ale aj nad celým Francúzskom: „Žiaden strom nesmel rásť, ako chcel, žiaden krík si nesmel ponechať svoje prírodné formy.“⁴⁵ Za jeho vlády sa žilo veľmi pompézne a Francúzsko míňalo štátny rozpočet. Vo Francúzsku bola situácia medzi cirkvou a štátom po despotickej kresťanskej vláde Ľudovíta XIV. ešte vyhrotenejšia, než v Anglicku. Ľudia sa búrili proti cirkevným nariadeniam, ktoré prenikali do riadenia štátu. Za vlády jeho nasledovníkov sa veľa nezmenilo, okrem schopnosti panovníka vládnuť. Gombrich uvádza: „*Ludovít XV. a Ludovít XVI., nasledovníci veľkého kráľa Slnka*“, boli neschopní muži, ktorí len navonok napodobňovali svojho slávneho predchodcu, jeho pompu a prepych.“⁴⁶ To spôsobilo, že francúzsky ľud sa cítil nekoordinovaný a prehliadaný. Čím ďalej, tým viac boli zotročovaní, aby sa pokryli štátne výdaje a sami pritom nemali takmer nič. Pomaly sa zvyšovalo napätie, ktoré smerovalo k revolúcii. Vladimír Vokál, český historik, toto obdobie popisuje nasledovne: „*V hlavách Diderotov, Voltaireov, Rousseauov, Montesquieov a mnoho iných sa pozvoľna rodí encyklopedická myšlienka a ľudské telo už nie je iba cieľom hriechu, ale i výskumu. Skutočné Francúzsko, jeho štátne zriadenie, cirkev, armáda aj súdy, však žijú o krok pozadu, akoby o storočie naspäť, bližšie stredoveku.*“⁴⁷ Zároveň okrem slobody, ktorú francúzsky ľud požadoval, bolo ústredným problémom aj zvrchovanosť cirkvi, ktorá takisto bola spájaná so štátnou mocou. Občania sa dožadovali zmeny a žiadnu nevideli: „*Na tróne vo Versailles sedí stále Bohom vyvolený kráľ, zmocnenci monarchie majú ako kedysi neobmedzenú moc v regiónoch, ktoré im*

⁴⁴ GOMBRICH, E. H. 2008. *Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov*. Bratislava: Slovart, spol. s r. o..2008. s. 229.

⁴⁵ GOMBRICH, E. H. 2008. *Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov*. Bratislava: Slovart, spol. s r. o..2008. s. 231.

⁴⁶ GOMBRICH, E. H. 2008. *Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov*. Bratislava: Slovart, spol. s r. o..2008. s. 248.

⁴⁷ VOKÁL, V. 2002. *Velká francouzská revoluce: Sieyes*. Brno:Cony CZ s. r. o.. 2002. s. 5.

zveril panovník, a vyššieho spoločenského postavenia môžu dosiahnuť stále len privilegovaní, teda šľachta a cirkev.“⁴⁸ V takomto prostredí sa zrodila revolúcia, ktorá opäť riešila vzťah cirkvi a štátu a začala vo Francúzsku odluku cirkvi od štátu. Vo Francúzsku bol tento proces mimoriadne komplikovaný, ako René Rémond uvádza: „Nikde inde nebol tento vývoj taký obsiahly a komplikovaný ako v zemi, ktorá zašla v sekularizácii najďalej, teda vo Francúzsku.“⁴⁹

2.2.1 François Marie Arouet Voltaire

Jedným z autorov, ktorý na to reagovali bol aj Voltaire, ktorého názory na vzťah štátu a cirkvi sú v značnej miere podobné názorom Hobbesa. Voltaire tvrdí: „Nech nikdy žiadny cirkevný zákon nenadobudne platnosť bez výslovného schválenia vlády.“⁵⁰ Voltaire tak súdi po analýze historického vývinu vzájomnej koexistencie cirkvi a štátu. Voltaire zastáva však na rozdiel od Hobbesa názor, že ak sa cirkev podieľa na moci, je to nefunkčné. Myslí, že zdrojom problémov v štáte je práve cirkev: „Vidíte, že v dvanástom a trinástom storočí sa mníši stávali vladármi rovnako ako biskupi; všade vidíte mníchov a biskupov v čele feudálnych vlád. Zaviedli smiešne zvyky, práve tak hrubé, ako boli ich mravy; výhradné právo vstúpiť do kostola so sokolom na ruke, nariadenie sedliakom tlčiť do rybníka, aby žaby nevyrušovali pána baróna, mnícha alebo preláta, právo prej nocí s nevestami na svojom panstve, právo žiadať výkupné od cudzích obchodníkov, lebo iní než cudzí neboli.“⁵¹ Voltaire vidí autoritu cirkvi, ako autoritu, ktorá zneužíva svoju moc na neprospešné nariadenia. Štát by teda podľa neho nemal dovoliť cirkvi, aby zasahovala do jeho záležitostí. Štátny úradník by mal mať moc nad obchodnými záležitosťami, svadbami, ochranou vnútornej integrity štátu, právami občanov a iné. Ľudia by si mali byť v štáte rovní, a preto Voltaire považuje duchovnú moc za podriadenú štátu rovnako, ako moc akéhokoľvek iného príslušníka štátu. To, čoho by sa štát mal držať sú obyčaje: „Nech zákon nie je nikdy v rozpore s obyčajami, lebo ak sú obyčaje dobré, nie je

⁴⁸ VOKÁL, V. 2002. *Velká francouzská revoluce: Sieyes*. Brno: Cony CZ s. r. o.. 2002. s. 5.

⁴⁹ RÉMOND, R. 2003. *Náboženství a společnost v Evropě*. Praha: NLN s.r.o.. 2003. s. 219.

⁵⁰ VOLTAIRE, F. M. 1989. *Výbor z díla*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda. 1989. s. 155.

⁵¹ VOLTAIRE, F. M. 1989. *Výbor z díla*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda. 1989. s. 230.

*zákon k ničomu.*⁵² Voltaire teda zastáva, podobne ako Hobbes, plnú autoritu štátnej moci, ale na rozdiel od Hobbesa si myslí, že moc by mala byť striktné oddelená od všetkého cirkevného a zameriavať sa len, a len na záležitosti štátu, pričom cirkev má plne akceptovať jej nariadenia. Štát je v tomto vzťahu cirkvi jednoznačne nadriadenou autoritou. Jedná sa o model odluky, v ktorom cirkev nemá právo zasahovať do záležitosti štátu, ale štát má právo zasahovať do vecí cirkvi, ak je to v záujme daného štátu. V skutočnosti to je teda skôr neodlukový model, v ktorom jej štát nadriadeným cirkvi. Voltaire vo svojom diele cirkev otvorene kritizuje, čím oprávňuje štát vstupovať do jej záležitostí. „*Keďže do všeobecného povedomia vstúpil ako kritik náboženstiev a najmä cirkví, pristavme sa stručne pri tomto bode.*“⁵³ Štát by mal mať podľa Voltaira právo napríklad nariadiť v sviatočné dni pracovať, alebo rozhodovať o svadbách, zatiaľ čo cirkev má právo len požechnať mladomanželom. Voltaire tak reaguje po udalostiach, ktorými bola Európa v tých časoch zmietaná a vyjadruje sa nasledovným zamyslením nad skutočnosťou: „*Ako by musela Európa prekvitať, keby nebolo tých ustavičných vojen, ktorými je zužovaná kvôli záujmom, podloženými veľmi chabými dôvodmi, často len kvôli malicherným rozmarom!*“⁵⁴ Môžeme teda povedať, že Voltaire vystupuje tak negatívne voči cirkvi práve kvôli negatívnym skúsenostiam z minulých dôb s tým, keď cirkev zasahovala do diania v štáte.

2.2.2 Jean-Jacques Rousseau

Ďalším francúzskym autorom je Jean-Jacques Rousseau. Jeho koncepcia štátu stojí na báze uzatvorenia spoločenskej zmluvy. Je to akt, ktorým sa skupina ľudí, žijúcich na konkrétnom území pospolu ako určitá komunita, rozhodne vytvorí štát. Je teda zrejmé, že za každým štátom stojí pre autora národ. Jeho poňatie štátu je teda podmienené spoločnými východiskovými bodmi v histórii občanov, konkrétnym územím i určitými väzbami medzi

⁵² VOLTAIRE, F. M. 1989. *Výbor z diela*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda. 1989. s. 156.

⁵³ ZIGO, M. 2008. *Morálne názory a etické koncepcie vo francúzskom osvietenom myslení*.s. 281 – 301. In REMIŠOVÁ, A. (ed.), *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. s. 285.

⁵⁴ VOLTAIRE, F. M. 1989. *Výbor z diela*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda. 1989. s. 237.

občanmi. Rousseau na tieto faktory dbal pri vzniku štátu. Podobne uvádza o diele Rousseaua aj Erika Lalíková: „*Nevyhnutným sa mu javilo akceptovať historické, geografické a ekonomické danosti prostredia, ktoré zobrazoval.*“⁵⁵ Štát získava svoju moc a mandát uzatvorením spoločenskej zmluvy, ktorú Rousseau formuloval nasledovne: „*Každý z nás dáva svoju osobu a celú svoju silu dohromady pod najväčšie riadenie všeobecnej vôle; a každého člena kolektívne prijímame ako nedeliteľnú časť celku.*“⁵⁶ Zjednotenie jednotlivých ľudí prichádza samotným aktom uzatvorenia zmluvy, čím sa vytvorí celok. Tento celok sa následne prejavuje ako samostatné teleso, ktoré je zosobením akejsi spoločnej podstaty spoločnosti. Prejavuje sa vlastnou vôľou i existenciou, podľa Rousseaua. Dôležité pre vzťah s cirkvou je, že ako celok je toto teleso jednotné a nepripúšťa vnútorné rozbroje. Autor uvádza: „*Túto verejnú osobu, vytvorenú zjednotením všetkých, kedysi nazývali menom civitas a dnes ju nazývajú republikou alebo politickým telesom, ktoré zasa jeho členovia nazývajú štátom, keď je pasívne, suverénom, keď je aktívne a mocnosťou, keď ho porovnávajú s podobnými telesami.*“⁵⁷ Rousseau vyzdvihuje význam hlavne zákonodarcu a suveréna. Suverén u neho predstavuje v podstate centrum moci, ktorou štát disponuje. Mal by byť podmienený iba zákonom, ktorý celému štátu poskytol zákonodarca. Mimo tejto výnimky však zastáva Rousseau názor, že suverén by nemal podliehať nijakej inej moci a mal by nasledovať len záujmy štátu. Uvádza: „*Ak je štát alebo obec iba morálnou osobou, ktorej život spočíva v zjednotení jej členov, a ak je najdôležitejšou starostou sebazáchova, potrebuje všestrannú a donucovanú silu, aby každou časťou mohla hýbať a narábať ňou spôsobom, aký je pre celok najvhodnejší.*“⁵⁸ Suverén zastáva teda autoritatívnu stránku štátu. Nikomu nepodlieha a je určený na to, aby štátu vládol a staral sa o jeho záujmy. Jeho moc mu má umožniť tieto aspekty naplniť, aby mohol mať štát svoju vlastnú ničím nenarušanú integritu, lebo ako Rousseau uvádza: „*V okamihu, keď je tu nejaký pán, už niet suveréna a politické*

⁵⁵ LALÍKOVÁ, E. 2008. *Jean-Jacques Rousseau*.s. 221 – 230. In REMIŠOVÁ, A. (ed.), *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. s. 229.

⁵⁶ ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. s. 38.

⁵⁷ ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. s. 38.

⁵⁸ ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. s. 53.

teleso zaniká.“⁵⁹ Na ilustráciu fungovania spoločnej koexistencie zákonodarca a suveréna používa Rousseau príklad: „Zákonodarca je mechanikom, ktorý vynášiel stroj, vládár je iba robotníkom, ktorý ho zložil a uviedol do chodu.“⁶⁰ Tieto dve zložky štátu majú jedinú reálnu moc nad štátom. V diele O spoločenskej zmluve uvažuje, že najlepším zákonodarcom by boli bohovia, no keďže je debata s nimi o zákonoch neuskutočniteľná, je vhodné, ak zákonodarca aspoň svoje zákony stavia na ich autorite. Uvádza to, ako jednu s foriém vzťahu cirkvi a štátu, ktorá fungovala v časoch prvých štátov. O zákonodarcovi v takejto forme autor nemá predpoklad, že by bol skutočne odovzdaný náboženstvu, alebo cirkvi. Dôvod, prečo sa opierať o autoritu Boha vidí v tom, že: „Do vznešeného rozumu, ktorý sa povznáša nad chápanie obyčajných ľudí, do úst nesmrteľných zákonodarca vkladá rozhodnutia, aby božskou autoritou uchvátil tých, ktorí zostávajú hluchí k ľudskej rozumnosti.“⁶¹ Je teda zrejme, že cirkev a náboženstvo sú tu použité ako prostriedky k dosiahnutiu súhlasu všetkých občanov so zákonom. Pre pochopenie Rousseauho náhľadu na vzťah cirkvi a štátu, musíme širšie opísať jeho pohľad na náboženstvá, ktoré skrze spoločnosti cirkvi zasahujú aj do chodu štátu. Vyššie spomínanú formu vzťahu radí k náboženstvu, ktoré je podobne ako štát, presne lokalizované. Opisuje ho nasledovne: „Druhé sa obmedzuje na jedinú krajinu, dáva jej bohov, vlastných patrónov a ochrancov; má svoje dogmy, rituály, svoj vonkajší kult, predpísaný zákonmi; okrem jediného národa, ktorý ho vyznáva, sú preň všetci ostatní neveriaci, cudzí a barbarskí; povinnosti a práva človeka rozširuje iba potiaľ, pokiaľ siahajú jeho oltáre.“⁶² Takéto náboženstvo má šancu spolupracovať so štátom na báze nejakej inštitúcie, ako je cirkev. Jednalo by sa o cirkev, ktorá by mala slúžiť na utužovanie občianskeho ducha a ako stabilizačný prvok zákonov a vôle v štáte. Rousseau si avšak tento vzťah predstavuje nasledovne: „Je to druh teokracie, v ktorej nie je potrebný nijaký iný pontifex ako vládár a nijaký iní kňazi ako úradníci.“⁶³ Vidíme teda, že tento model vzťahu štátu

⁵⁹ ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. s. 50.

⁶⁰ ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. s. 64.

⁶¹ ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. s. 66.

⁶² ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. s. 160.

⁶³ ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*.

a cirkvi, nie je neodlukový systém, ako by sa sprvu mohlo zdať. Je to skôr systém, ktorý absolútne nepočíta s cirkvou, ale so štátom, ktorý zastáva aj úlohu cirkvi. Náboženstvo a cirkev sú pre štát skôr len prostriedok, ako vykonávať svoju moc, než autority. Ďalším náboženstvom je hlboké vnútorné odovzdanie sa Bohu, čo podľa Rousseaua nemá k veciam štátu žiaden vzťah. Zaväzuje veriacich bez ohľadu na lokalizáciu, či spoločný historický vývin, na rozdiel od štátu, dokonca aj po smrti. Rousseau uvádza: „*Toto náboženstvo nemá nijaký zvláštny vzťah k politickému telesu, a tak prenecháva, aby zákony celú silu čerpali len zo seba samých a nič im k nej nepridáva.*“⁶⁴ Takýto dištanc cirkvi od štátu považuje za absolútne nevhodný a nevidí možnosť fungovania základov inštitucionálnej cirkvi pri takomto ponímaní náboženstva v reálnom svete. Schémy dané od Boha podľa neho nestačia na každodenné fungovanie bežnej spoločnosti bez hlbokého vnútorného pochopenia, čo štát nemôže vyžadovať od všetkých občanov vzhľadom na ich možnosti a schopnosti. Tento model vzťahu štátu a cirkvi považuje za nevhodný, kvôli takémuto organizovaniu náboženstva, čo podporuje slovami: „*Ba čo viac, nielenže srdcia občanov nepúta k štátu, odtrháva ich od neho ako od všetkých pozemských vecí: nepoznám nič, čo by väčšmi odporovalo spoločenskému duchu.*“⁶⁵ Je však nutné spomenúť, že Rousseau si uvedomuje, že ak by každý kresťan plne chápal podstatu viery, bol by takýto štát postavený na cirkvi najdokonalejšou republikou. Jednalo by sa však o ideálny stav, ktorý je podľa neho nedosiahnuteľný. O treťom poňatí náboženstva, z ktorého vyplýva vzťah cirkvi a štátu uvádza: „*Tretí z nich je taký jasne zlý, že dokazovať to by bolo stratou času.*“⁶⁶ Jedná sa o poňatie náboženstva, ktoré je ako píše Rousseau: „*...trochu čudný druh, ktorý ľuďom dáva dvoch zákonodarcov, dvoch vládcov, dve vlasti, čím im ukladá protikladné povinnosti a znemožňuje im, aby boli zároveň oddanými veriacimi a občanmi.*“⁶⁷ V podstate sa jedná o model vzťahu štátu a cirkvi, ktorý predostrel už Hobbes. Cirkev a štát koexistujú vedľa

Bratislava: Kalligram. 2010. s. 160.

⁶⁴ ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. s. 161.

⁶⁵ ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. s. 161.

⁶⁶ ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. s. 160.

⁶⁷ ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. s. 160.

seba jedine pod jednou autoritatívnou mocou, ktorú predstavuje spoločný suverén. Avšak časom sa prejavia rozdielne základy, na ktorých obe inštitúcie stoja a vzniknú vnútorné rozbroje v štáte. Rousseau neverí, že by spojenie cirkvi a štátu malo šancu fungovať a o Hobbesovi píše: „Musel však vidieť, že panovačný duch kresťanstva je nezlučiteľný s jeho systémom a že záujem kňazov vždy prevládne nad štátnym záujmom.“⁶⁸ A v takom prípade potom dôjde k modelu náboženstva, ktoré ako uvádza nám dáva všetko druhýkrát a prisvojuje si autoritu, ktorá by mala prináležať štátu. Neodlukový model teda podľa Rousseau nemôže fungovať. Pre zhrnutie uvedieme, že jediný model vzťahu štátu a cirkvi, ktorý by mohol podľa Rousseau fungovať, stojí na náboženstve, ktoré reflektuje záujmy štátu a to paradoxne iba preto, aby zákonodarca nemusel vysvetľovať zákony, ale mohol sa odvolať na vyššiu autoritu. Je to falošné náboženstvo, čo si uvedomuje aj sám autor a zdá sa, že cirkev v takomto stave vôbec nie je cirkvou, ale skôr štátnou inštitúciou. Nejedná sa teda o odlukový, ani neodlukový systém, ale o systém, v ktorom je cirkev nahradená štátom a náboženstvo slúži len na udržanie štátnej moci.

2.3 Oblasť Nemecka

„V roku 1648 sa skončila tridsaťročná vojna a zanechala po sebe spustošené Nemecko,“ uvádza Thomson.⁶⁹ Má tým na mysli to, že bolo neucelené a rozdelené na rôzne frakcie obyvateľstva, ktoré mali často protichodné postoje. Nerozdelilo sa však len obyvateľstvo. Gombrich situáciu popisuje: „V Nemecku panovali jednotlivé miestne kniežatá v Bavorsku, Sasku a v mnohých ďalších väčších alebo menších štátoch.“⁷⁰ Najmocnejším štátom bolo v tomto období Prusko, a preto sme sa venovali hlavne jeho historickým konzekvenciám. Patrílo k protestantským štátom, ktoré boli v rozpore s katolíckym vedením ich najbližšieho suseda, teda Rakúsko–Uhorska. Gombrich

⁶⁸ ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. s. 159.

⁶⁹ THOMSON, G. 2004. *Locke*. Bratislava: Albert Marenčin Vydavateľstvo PT. 2004. s. 5.

⁷⁰ GOMBRICH, E. H. 2008. *Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov*. Bratislava: Slovart, spol. s r. o..2008. s. 244.

situáciu vystihuje slovami: „*Najmä protestantskí panovníci na severe krajiny sa od čias tridsaťročnej vojny prestali zaujímať o katolíckeho cisára vo Viedni.*“⁷¹ Prusko bolo prototypom vojenského štátu, v ktorom bolo najväčšou ctou slúžiť v armáde. Jeho panovníkom bol Friedrich II., ktorý veľmi inklinoval k osvietenstvu, a preto aj nebol naklonený cirkvi, ktorá bola zastúpená práve rakúskym cisárom. Mal s Pruskom vlastné zámery: „*Predovšetkým túžil vytvoriť z Pruska najmocnejší štát v Nemecku a celkom zlikvidovať moc rakúskeho cisára.*“⁷² Bol teda v opozícii katolíckej Márii Terézii, ktorá bola schopnou panovníčkou. Zaviedol v Prusku rovnoprávne postavenie pred zákonom pre roľníkov aj zemepánov, či príslušníkov cirkvi, zrušil všetky formy mučenia hneď po nástupe na trón: „*Jedným z jeho prvých skutkov bolo zrušenie strašného mučenia.*“⁷³ Potom ho však už zamestnával vojnový stav, v ktorom sa Prusko jednoducho nahádzalo. Najprv viedol vojnu s Máriou Teréziou, ktorá si vydajom dcéry zabezpečila aj podporu Francúzska. Prusko malo okolo seba všade nepriateľov, no vo vnútri veľmi osvietenec a ľudomilný prístup, čo umožnilo filozofom zaoberať sa problematikou vzťahu cirkvi a štátu, ktorá bola evidentne rôznorodá v tejto časti Európy.

2.3.1 Georg Wilhelm Friedrich Hegel

V nemeckej oblasti sme sa rozhodli pracovať s filozofiou Georga Wilhelma Friedricha Hegela. V jeho poňatí je spoločným bodom zakotvenie štátu aj náboženstva v rodine. Hegel teda kladie veľký dôraz na rešpekt k individuálnej vôli jednotlivcov tvoriacich jednotu ducha. K jednotlivcovi má štát povinnosť správať sa tolerantne, čo znamená akceptovať jeho slobodu na príslušnosť k cirkvi. Hegel uvádza: „*Akýkoľvek iný vzťah k nemu, ktorý nezotročáva vo sfére lásky, ale je mravný, prináleží ľudskému zákonu, a má negatívny význam povzniesť jednotlivca nad začlenenie do prirodzeného spoločenstva, do ktorého*

⁷¹ GOMBRICH, E. H. 2008. *Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov*. Bratislava: Slo-
vart, spol. s r. o..2008. s. 245.

⁷² GOMBRICH, E. H. 2008. *Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov*. Bratislava: Slo-
vart, spol. s r. o..2008. s. 245.

⁷³ GOMBRICH, E. H. 2008. *Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov*. Bratislava: Slo-
vart, spol. s r. o..2008. s. 245.

prináleží ako skutočný.“⁷⁴ Dôvod, prečo to Hegel poníma takto je ten, že v jednotlivcovi je teda koreň sprostredkovanej existencie štátu: „V mrave má svoju bezprostrednú existenciu a v sebavedomí jednotlivca, v jeho poznaní a činnosti, svoju sprostredkovanú existenciu, tak ako sebavedomie jednotlivca vďaka zmysľaniu, má v ňom, ako v svojom bytí, účele a produkte svojej činnosti, svoju substanciálnu slobodu.“⁷⁵ Je to doplnenie definície štátu v Hegelovom ponímaní. Jadro definície tvorí: „Štát je skutočnosť mravnej idey – mravný duch, ako zjavná, sebe sama jasná, substanciálna vôľa, ktorá myslí a vie, a to, čo vie a ak to vie vykonáva.“⁷⁶ Tento mravný duch teda má zachovanú svoju vnútornú integritu a zároveň pozná dobre svoj účel. Má svoje zákony, ktorými sa vzťahuje k realite, jednotlivcom i inštitúciám. Ide totiž o to, že jednotlivcove preferovanie náboženstva v štáte sa časom zmenilo, a kým spočiatku to bolo možné držať vo osobnej rovine, neskôr už bola potrebná inštitucionalizácia cirkvi. Navrátilová uvádza: „Následne sa však začalo rozvíjať do podoby inštitucionalizovanej – vznikala cirkevná štruktúra, rozvíjalo sa učenie a kult. Forma citu a predstavy, ktorá sa spája s náboženstvom, sa odráža aj vo forme cirkvi.“⁷⁷ Táto cirkev reprezentuje náboženstvo, ktoré podľa Hegela má svoje miesto v idey štátu. Tvorí ducha jednotlivca a teda sa podieľ a aj na duchu, ktorý tvorí štát, štát sa teda rovnako, ako jeho občania nemá orientovať len na rovinu imanencie, pretože v rovine imanencie je prezentovaný jednotlivcami, ktorí sa rozhodujú aj so zreteľom na transcendentno. Helena Hrehová vníma Hegelovo poňatie dobrého štátu nasledovne: „Rozvoj štátu, v ktorom je inkarnovaný 'duch národa', je možný cez dve inštitúcie: cez náboženstvo a politickú konštitúciu.“⁷⁸ Hegel uvádza: „Zlý štát je zaiste len svetský a konečný, ale rozumný štát je nekonečný v sebe.“⁷⁹ Štát by nemal eliminovať vplyv náboženstva a cirkvi, ak sa podieľ a na tvorbe spoločného ducha spoločnosti. Práva cirkví majú byť podľa Hegela tolerované, pokiaľ ich vierouka a vonkajšie prejavy cirkevnej obce, či kultického slávenia, nenarúšajú chod štátu a nepodrývajú jeho autoritu, či podstatu: „Pokiaľ ale náboženstvo,

⁷⁴ HEGEL, G.W.F. 2015. *Fenomenológia ducha*. Bratislava: Kalligram. 2015. s. 302.

⁷⁵ HEGEL, G.W.F. 1992. *Základy filozofie práva*. Praha: Academia. 1992. s. 274.

⁷⁶ HEGEL, G.W.F. 1992. *Základy filozofie práva*. Praha: Academia. 1992. s. 274.

⁷⁷ NAVRÁTILOVÁ, O. 2015. *Štát a náboženstvo v Hegelovej filozofii*. Praha: Oikoy-men. 2015. s. 163.

⁷⁸ HREHOVÁ, H. 1998. *Pohľad do dejín etických systémov*. Bratislava: Charis. 1998. s. 91.

⁷⁹ HEGEL, G.W.F. 1992. *Základy filozofie práva*. Praha: Academia. 1992. s. 300.

ak je skutočné, je bez takého negatívneho a polemického zamerania proti štátu a skôr ho uznáva a potvrdzuje, potom má naďalej postavenie a prejav.“⁸⁰ Hegel vo všeobecnosti poníma vzťah cirkvi a štátu v dvoch rovinách, a to podľa toho, či rešpektujú vôľu štátu, alebo nie a na základe toho aj prisudzuje atribúty vzájomnému vzťahu. Ak ju nerešpektujú, má štát právo voči takejto cirkvi použiť moc a zakročiť. Na druhej strane však, ak sa cirkev podieľa na tvorbe a uskutočnení štátu: „*S touto predispozíciou je potom vzhľadom k učeniu spojená požiadavka, aby tu štát cirkvi nie len ponechal úplnú slobodu, ale aj aby mal bezpodmienečný rešpekt pred jej učením, ako učením, nech už je akokoľvek prispôbené, lebo toto určenie prináleží len jej.*“⁸¹ Ak totiž cirkev tvorí svoje učenie rozumne a v súlade s obecným ponímaním mravov v štáte, je možná kooperácia podľa Hegela. Priznáva teda možnosť fungovania neodlukového systému, ako ho prezentoval Hobbes, ale nedôveruje mu. Uznáva skôr možnosť odlukového systému a následnej spolupráce na formovaní spoločného ducha. Hegel v tom totiž vidí najširšiu možnosť uplatnenia oboch inštitúcií a zároveň zachováva ich vnútornú integritu. Uznáva vzájomnú koexistenciu, a v prípade vzájomných rozporov sa prikláňa k nutnosti dodržiavať normy stanovené a udržiavané štátom. Tento odlukový systém ponúka podľa neho benefity obom stranám: „*Preto je názor, že pre štát je alebo by bola odluka od cirkvi nešťastím, do tej miery mylným, že len vďaka nemu sa mohol štát stať tým, čo je jeho určením, seabvedomou rozumnosťou a mravnosťou. Rovnako je to najšťastnejšie, čo sa mohlo prihodiť cirkvi pre jej vlastnú slobodu a myšlienke pre jej slobodu a rozumnosť.*“⁸²

2.4 Komparácia a súhrnné poznámky

Téma vzťahu cirkvi a štátu sa začala vo filozofickom ponímaní odvíjať od sedemnásteho storočia najmä v oblasti Anglicka. Dôvodom však bola situácia v celej Európe, ktorá na území Francúzska viedla až k revolúcii, čím sa malo zamedziť zasahovaniu cirkvi do vecí štátu. Možno teda povedať, že téma samotnej odluky cirkvi od štátu

⁸⁰ HEGEL, G.W.F. 1992. *Základy filozofie práva*. Praha: Academia. 1992. s. 293.

⁸¹ HEGEL, G.W.F. 1992. *Základy filozofie práva*. Praha: Academia. 1992. s. 295.

⁸² HEGEL, G.W.F. 1992. *Základy filozofie práva*. Praha: Academia. 1992. s. 299.

začala rezonovať najprv v oblasti Francúzska. Po revolúcii tam začal vyše storočný proces úpravy zákonov a vyhlášok, za účelom vymaniť spod cirkevných vplyvov štátne školstvo, či zmierniť moc a autoritu cirkvi, ktorá prevyšovala moc štátu. Niektoré novoprijaté zákony narušali aj priamo vnútornú integritu cirkvi, keď napríklad pápež nemohol zasahovať do voľby kňazov a biskupov, alebo keď mali zakázané nosiť kňazské rúcho. Významným pozitívom revolúcie bolo zavedenie tolerantného princípu aj voči iným cirkvám, než kresťanskej. Táto revolúcia stavala najmä na myšlienkach Rousseaua, ktorý nabádal ľud k revolúcii a považoval ho za jediného možného suveréna pre Francúzsko. Rousseau vo svojich úvahách o vzťahu cirkvi a štátu vyzdvihoval vklad Hobbesa k tejto téme: „Spomedzi kresťanských autorov jedine filozof Hobbes dobre rozoznal zlo i liek naň; odvážil sa navrhnúť zjednotenie dvoch hláv orla a vytvorenie politickej jednoty, bez ktorej ani štát, ani vláda nikdy nebudú dobre konštituované.“⁸³ Na rozdiel od Hobbesa nemá dostatočne dobrú mienku o cirkvi, a preto preferuje model odluky, v ktorom bude cirkev podriadená štátnej moci a to bez možnosti presahu. Bojí sa, že by sa cirkev opäť snažila získať moc aj v záležitostiach štátu. Hoci Rousseau uznával štáty položené na základoch cirkvi, ktorá reflektovala záujmy štátu, považuje tento model vzťahu v danej dobe za neuskutočniteľný. Preto sa stavia do opozície cirkevným vplyvom a jeho myšlienky zahajujú revolúciu, ktorej cieľom je znížiť právomoci cirkvi nad francúzskym ľudom. Tento myšlienkový prúd podporuje aj Voltaire, ktorý na základe dovtedajšieho diania kritizuje cirkev ešte viac než Rousseau. Pre Voltaira je vplyv cirkvi na záležitosti štátu príliš silný, a preto by sa nemala absolútne dotýkať štátnych záležitostí. Stal sa kritikom cirkvi a ideovým predchodcom revolucionárov. Zastupoval model absolútnej odluky, kde štát a cirkev bez akéhokoľvek presahu zachovávajú vlastné integrity. Je potrebné spomenúť, že cirkev má podľa neho zlý vplyv na dianie v štáte, a preto má byť moc centralizovaná do rúk štátu. Obaja predstavitelia francúzskej oblasti boli výrazne nedôverčiví voči cirkvi, čo viedlo k ich preferencii nadradenosti štátnej moci nad autoritou cirkvi.

Obaja nadväzovali myšlienkovu na Hobbesa, ktorý v diele Leviatan vykresľuje vzťah cirkvi a štátu dvoma spôsobmi. Najprv

⁸³ ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. s. 159.

pracuje s modelom štátu, ktorý akoby nepotreboval ani cirkev, ani náboženstvo, a dokonca ani Boha k svojej existencii a dobrému fungovaniu, pretože si uvedomuje, že moc nemôže byť rozdrobená a štát musí mať nad svojím územím plnú kontrolu a moc. Ale v konečnom dôsledku to neodráža úplne jeho postoj. Hobbes má za to, že cirkev a štát by mali mať spoločný bod v postave suveréna, ktorý by bol autoritou pre obe inštitúcie. Jedná sa teda o neodlukový model, čím sa má podľa Hobbesa zabezpečiť jednoliatosť oboch inštitúcií pri ich aktivitách. Moc teda nepatrí ani jednému, ale obom rovnako, pretože moc je sústredená v osobe suveréna, ktorý je vedúcou osobnosťou pre obe inštitúcie. Hobbes tak činí na základe historického vývinu na území Anglicka, keďže monarcha tam často bol príslušníkom anglikánskej cirkvi, ktorá mala na chod štátu najväčší vplyv. Opačný postoj k riešeniu situácie zaujal Locke. Na rozdiel od všetkých vyššie uvedených autorov je jeho forma vzťahu cirkvi a štátu založená práve na hĺbkovej odluke a následnej spolupráci. Navrátilová uvádza: „Na rozdiel od Hobbesa nepovažuje Locke pre stabilitu štátu za nutné uniformné náboženské vyznanie všetkých občanov a jeho inštitucionalizáciu v štátnych štruktúrach. Vyžaduje naopak oddelenie štátu a cirkvi, lebo štát a cirkev boli každý zriadený za iným účelom a plnia inú úlohu.“⁸⁴ Je teda vidieť, že v Lockovom ponímaní sa cirkev pohybuje v rovine spásy a štát v rovine imanencie. Nie je teda možné ich spájať, alebo jedno podriaďovať druhému. Pre Locka je podstatná sloboda vierovyznania, čo považuje za ľudskú slobodu a dôstojnosť, ktorú by mal štát garantovať. Zároveň, upriamil pozornosť na vzájomnú toleranciu a nepriamo aj na zachovanie vnútornej integrity každej inštitúcie, cez ich oddelenie a vymedzenie úlohy aj oblasti fungovania každej inštitúcie zvlášť. Rovnako, ako sa to stalo aj vo Francúzsku, aj Locke pripomína, že je nutné zachovávať toleranciu aj voči ostatným cirkvám, nielen voči štátnej. Jeho model odluky spolu s Hobbesovým neodlukovým modelom predstavujú formy vzťahu, v ktorých je možná vzájomná spolupráca a koexistencia štátu a cirkvi. V Lockeovom prípade dokonca štátu a cirkvi. Francúzski autori však zastávajú voči inštitúcií cirkvi odmietavý postoj a v ich odlukových modeloch preferujú štátnu moc nad cirkevnou spoločnosťou.

⁸⁴ NAVRÁTILOVÁ, O. 2015. *Štát a náboženstvo v Hegelovej filosofii*. Praha: Oikoyomenh. 2015. s. 50.

Podobne ako Locke, aj Hegel zastáva názor, že najlepšia forma vzťahu medzi štátom a cirkvou je odlukový model, založený na vzájomnom akceptovaní a tolerancii. Rovnako, uznáva práva na pluralitu cirkví. Ale jeho poňatie je založené, na rozdiel od Locka, na vzájomnej koexistencii a spolupodieľaní sa na tvorbe spoločného ducha. Jeho poňatie štátu je podobné Rousseauovej koncepcii o spoločenskej zmluve, ale rozširuje ju o vnímanie vôle jednotlivcov v spojení so spoločnou vôľou, ktorou sa prejavuje duch v štáte. K samotnému vzťahu k cirkvi pristupuje z dvoch pozícií a to podľa toho, či sú v rozpore so štátom, alebo nie. *„Pokým je zmýšľanie, ktoré je v podstate zakotvené v náboženskom presvedčení, v jednote so štátnym zákonodarstvom, potom pôsobí náboženstvo integrujúcou silou, lebo až vo svedomí občanov získavajú zákony absolútnu záväznosť.“*⁸⁵ V tomto ponímaní pôsobí cirkev ako stabilizačný prvok štátu. Na druhej strane, ak destabilizuje štát, má právo a povinnosť si štát zachovať svoju integritu. Hegel teda pracuje najmä na tolerancii, ak je tolerovaný štát, ktorý je prezentovaný spoločným duchom. V nemeckej oblasti sa začal v tejto dobe rozvíjať silný prúd nacionalizmu a patriotizmu, čo mohlo ovplyvniť Hegelovo zmýšľanie. Národ by mal byť teda duchom štátu, ktorý je silný a sebaurčený vo svojej podstate a ako taký, by mal pristupovať aj k cirkvám.

⁸⁵ NAVRÁTILOVÁ, O. 2015. *Štát a náboženstvo v Hegelovej filozofii*. Praha: Oikoy-menih. 2015. s. 166.

3 Stručná história riešenia vzťahu cirkvi a štátu na území Slovenska

Na našom území sme počas druhej polovice 20. storočia mali veľmi vypäté vzťahy medzi štátom a cirkvou. Dôvodom bol samozrejme vtedajší režim, ktorý nebol dostatočne schopný tolerovať iné autority, než tú svoju. V nasledujúcej časti sa budeme venovať najmä problematickým vzťahom medzi cirkvou a štátom, na ktoré doplácali najmä občania a kresťania. Zároveň v tejto kapitole je však pozornosť zameraná aj na zahájený proces odľuky, ktorý začal po zmene režimu. Budovanie novej paradigmy vzťahu štátu a cirkvi na našom území sa ukázalo ako nesmierne potrebné a začalo sa tým, že sme uprednostnili odľukový model, v ktorom ešte stále hľadáme vhodnú povahu vzájomných vzťahov cirkvi a štátu. Dôvodom sú práve riziká, ktorých svedkami sme boli v druhej polovici 20. storočia. Tie naštrbili vzťah štátu a cirkví na našom území a preto v tejto kapitole budeme venovať zvýšenú pozornosť etickým aspektom práve v tomto období.

3.1. Obdobie od roku 1918 do roku 1939

„Koniec prvej svetovej vojny a rozpad Rakúsko-uhorskej monarchie priniesli „nutnosť“ prehodnotenia dovtedajších politických pomerov v strednej Európe aj ich zásadných ideologických pilierov,“⁸⁶ uvádza Miroslav Michela. Po rozpade bolo umožnené vytvorenie nových štátnych zriadení v jednotlivých častiach Rakúsko-uhorského územia. Keďže zloženie obyvateľstva nebolo jednoliate, teritoriálne rozdelenie územia spôsobilo rad problémov. Bolo však významným krokom nielen k vytvoreniu akéhosi územného ohraničenia právomocí jednotlivých národov, ale aj možnosťou pre tieto národy sa definovať a zvoliť si vlastný systém fungovania, hodnôt, práv a smerovania v budúcnosti. Najvýznamnejším však bolo samotné

⁸⁶ MICHELA, M. 2007. *Svätoštetfanská tradícia na Slovensku v medzivojnovom období*. s. 119 – 127. In IVANTYŠYNOVÁ, T. (ed.), *Národ – Cirkev – Štát*. Bratislava: SDK SVE. 2007. s. 121.

legitimizovanie a formálne uznanie týchto štátnych zriadení, medzi ktoré patrí aj Prvá česko-slovenská republika, ktorá funagovala na našom území v rokoch 1918 až 1938. Teológ Juraj Dolinský akcentuje význam vplyvu amerických Slovákov na vznik tejto republiky: „Začiatkom 20. storočia zasiahol do našich národných zápasov nový pozitívny činiteľ, americkí Slováci.“⁸⁷ Tí postupne odchádzali do Ameriky už v druhej polovici 19. storočia a skrze národné cítenie videli možnosť oslobodenia Slovákov spod „maďarského útlaku“⁸⁸. Aj za ich iniciatívy bola už v roku 1915 spísaná Clevelandská dohoda, ktorá podporovala vznik štátu a následne v máji roku 1918 bol podpísaný aj zásadný dokument Pittsburská dohoda. Túto dohodu podpísal aj prvý prezident Tomáš Garrigue Masaryk, ako uvádza Dolinský: „Pittsburskú dohodu podpísali nielen predstavitelia slovenských a českých organizácií v Amerike, ale aj vodca českého zahraničného odboja a neskorší prezident ČSR prof. T. G. Masaryk, ktorý práve cestoval po Amerike.“⁸⁹ Významnú úlohu zohrali tiež kresťania a 28. októbra 1918 bola vyhlásená nezávislosť spoločného štátu. Formálne uznanie územia však bolo zavŕšené až po roku v 1919. Pri založení štátu sa samozrejme pamätalo aj na vzťahy s cirkvou. Po neodlukovom systéme platnom v Rakúsko-uhorskej monarchii sa sformulovala požiadavka prechodu na odlukový model, keďže ako uznáva Milena Sokolová: „Vzhládom na negatívnu skúsenosť z predchádzajúceho obdobia, keď bola rímskokatolícka cirkev do istej miery stotožňovaná s mocou habsburskej dynastie, sa predovšetkým v českých krajinách potreba základných zmien v cirkevnej politike všeobecne uznávala tak vo vládných kruhoch, ako aj v rámci jednotlivých vrstiev spoločnosti.“⁹⁰ Začiatkom roku 1919 prezident Masaryk zažiadala o úradné moderovanie vzťahov so Svätou stolicou s požiadavkou odluky, ktorá bude reflektovať americký model.⁹¹ Boli snahy

⁸⁷ DOLINSKÝ, J. 1999. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Dobrá kniha. 1999. s. 14.

⁸⁸ Porov.: DOLINSKÝ, J. 1999. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Dobrá kniha. 1999. s. 14.

⁸⁹ DOLINSKÝ, J. 1999. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Dobrá kniha. 1999. s. 14.

⁹⁰ SOKOLOVÁ, M. 2007. *Postoj Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania k otázke rozšírenia Českobratskej cirkvi evanjelickej na územie Slovenska po roku 1918*. s. 128 – 143. In IVANTYŠYNOVÁ, T. (ed.), *Národ – Cirkev – Štát*. Bratislava: SDK SVE. 2007. s. 129.

⁹¹ Porov.: DOLINSKÝ, J. 1999. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Dobrá kniha. 1999. s. 27.

o výmenu dovtedajších biskupov, ktorí museli opustiť naše nové autonómne územie a následne sa začalo riešiť opätovné obsadenie ich stolcov novými biskupmi.

Významným pre vzťahy štátu a cirkvi sa stalo založenie Cirkvi československej 8. januára 1920. Jej charakter bol národne orientovaný a vyzývala členov rímskokatolíckej cirkvi, aby do nej prestúpili. To samozrejme vzbudilo reakciu v Ríme, ktorá na seba nenechala dlho čakať: „Rím dekrétom z 18. januára 1920 všetkých prívržencov novej československej cirkvi exkomunikoval.“⁹² To poukazovalo na potrebu jasného vymedzenia hraníc, aby nebola narúšaná integrita inštitúcií. Novovzniknutý štát musel prihliadať na skutočnosť, že na podstatnej časti slovenského územia bolo v popredí kresťanské povedomie a klérus. Preto bolo potrebné neznepriateľiť si cirkev, aby sa predišlo vnútorným rozporom v štáte a zároveň, aby mohol štát profitovať z dobrých vzťahov s tak medzinárodne významným partnerom ako je cirkev. Ako uvádza František X. Halas: „Vo vtedajšej situácii štátu a cirkvi v republike totiž každý z oboch týchto „partnerov“ potreboval druhého, mali si navzájom čo ponúknuť a to, čo mohla, ale nemusela jedna strana druhej poskytnúť, predstavovalo pre obe veľmi mnoho.“⁹³ Ako cirkev, tak aj štát mali záujem na budovaní spoločných vzťahov a začiatkom roku 1927 bola nadviazaná spolupráca a spoločné rokovania s Vatikánom o spísaní vzájomnej dohody na následnom fungovaní. Dohoda bola nakoniec prijatá až po roku a to 20. januára 1928 pod názvom *Modus vivendi*, ktorá bola akceptovaná v dobrej viere oboma stranami. Ako však uvádza Dolinský: „Dohoda bola podpísaná ale jej vovádzanie do praxe bolo také záľhavé ako aj jej vypracovanie. Vláda sa v skutočnosti neponáhľala uviesť do života záväzky tejto dohody.“⁹⁴ Pre slovenských kresťanov však bolo úspechom aj to, že bola dohoda vôbec uzavretá. Veľký vplyv na to malo vstúpenie strany Andreja Hlinku, Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, do vlády v roku 1927. Spoločné úsilie so stranou Československá strana ľudová vyústilo

⁹² DOLINSKÝ, J. 1999. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Dobrá kniha. 1999. s. 40.

⁹³ HALAS, F. X. 2007. *Sekularizace v první Československé republice a Svatý stolec*. s. 100 – 118. In IVANTYŠYNOVÁ, T. (ed.), *Národ – Cirkev – Štát*. Bratislava: SDK SVE. 2007. s. 108.

⁹⁴ DOLINSKÝ, J. 1999. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Dobrá kniha. 1999. s. 46.

do dvoch pozitívnych aspektov pre vzťah štátu a cirkvi, a to z pohľadu kresťanov aj samotnej cirkvi, čo zmienil aj Martin Holák: „*Spoločná vládna politika ČSL a HSLS napriek krátkemu trvaniu nakoniec priniesla pre cirkev dve významné víťazstvá, konkrétne uzákonenie plátov kňazov a duchovných a medzištátnu dohodu Československa so Svätou stolicou.*“⁹⁵ Krátke trvanie však bolo dovŕšené už v roku 1929, kedy HSLS po Tukovej afére opustila vládnu koalíciu a rozhodla sa rok na to podať návrh na uzákonenie slovenskej autonómie.⁹⁶ Tento návrh nebol legitimizovaný a situácia sa nemenila až do roku 1935, kedy na post prezidenta nastúpil Edvard Beneš, ktorý ako dovtedajší minister zahraničných vecí mal v kompetencii aj vzájomné vzťahy s Vatikánom, ktoré udržoval na veľmi dobrej úrovni. Vtedy sa začalo opätovné rokovanie s HSLS o jej vstúpení do vlády a uzákonení autonómie Slovenska. V auguste roku 1938 Andrej Hlinka zomrel a hoci stihol osem dní pred smrťou spísať oficiálny návrh na autonómiu Slovenska, nemohol ju však už vidieť. „*Po 6. októbri 1938 získala myšlienka slovenskej samostatnosti nové dimenzie.*“⁹⁷ Nový názov bol Česko-Slovenský štát a autonómia Slovenska bola uznaná. Prezident Beneš deň pred tým abdikoval na svoju funkciu a začalo krátke obdobie do marca roku 1939, kedy bol spoločný štát rozdelený. V tomto úseku dejín boli štát a cirkev na Slovensku v rámci svojich vzájomných vzťahov schopní spolupráce a parciálnych dohôd, ktoré pomohli odpútať sa od usporiadania za čias Rakúsko-uhorskej monarchie.

3.2 Obdobie od roku 1939 do roku 1989

Bývalý režim bol pre mnohých Slovákov veľmi zložitým obdobím. Ľudia boli v mnohých prípadoch nútení sa podriaďiť štátnej moci, ktorá neakceptovala základne slobody a práva, ich vieru

⁹⁵ HOLÁK, M. 2007. *Politický katolicizmus na Slovensku v rokoch 1918 – 1938*. s. 164 – 181. In IVANTYŠYNOVÁ, T. (ed.), *Národ – Cirkev – Štát*. Bratislava: SDK SVE. 2007. s. 170.

⁹⁶ Porov.: HOLÁK, M. 2007. *Politický katolicizmus na Slovensku v rokoch 1918 – 1938*. s. 164 – 181. In IVANTYŠYNOVÁ, T. (ed.), *Národ – Cirkev – Štát*. Bratislava: SDK SVE. 2007. s. 169 - 170.

⁹⁷ DOLINSKÝ, J. 1999. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Dobrá kniha. 1999. s. 67.

a kontrolovala aj prístup k informáciám. Mnohí boli trestne stíhaní a následne aj odsúdení za protištátnu činnosť, ktorá pre vtedajší režim síce bola neprípustná, ale dnes by sme ju mohli označiť aj ako slobodný prejav vlastných názorov, postojov. Výsledkom takýchto prejavov štátu bolo, že mnohí občania museli utiecť do exilu, iní tu žili v strachu bez možnosti sebarealizácie. Narúšala sa ľudská dôstojnosť, ľudia na seba donášali, čím sa narúšali aj ich vzájomné vzťahy na úrovni jednotlivcov. Štát tu skrátka v tomto období nebol pre občanov, ale občania pre štát a každý, kto nevnímal povinnosti voči štátu ako jedinú a prvoradú bol jednoducho triedny nepriateľ. Poďme teda bližšie rozobrať, čo sa tu v bývalom režime dialo.

3.2.1 Výhodiská pre vzťahy štátu a cirkvi počas bývalého režimu

Vzťahy štátu a cirkvi v bývalom režime boli v mnohom ovplyvnené aj predchádzajúcimi udalosťami. Slovensko bolo pod vplyvom nemeckých vojsk (1939 - 1944) sa v mnohom muselo podriaďovať vôli iného štátu. Možno teda badať, že jeho autorita ako štátu, bola podkopávaná vplyvom moci iného štátu. Je ale nutné povedať, že rovnako to bolo aj s inštitúciou cirkvi. Štefan Surmánek uvádza: „Popritom sa katolícki kňazi priamo zapájali do politického diania v krajine, čím sa vlastne stávali integrálnou súčasťou štátnej moci. Netýka sa to len J. Tisa, ktorý ako rímskokatolícky kňaz zastával súčasne najvyššiu funkciu v štáte, bol jeho prezidentom.“⁹⁸ Preto bývalý režim označoval Slovensko v tomto období za klérofašistický štát. Za bývalého režimu (1945 - 1989) panovala predstava, že Slovensko bolo jednoliato kresťanské, a že cirkev mala na chod štátu vplyv.

Václav Vaško, český diplomat, politický väzeň, katolícky aktivista a autor kníh, však uvádza: „Slovenský štát nebol ani zďaleka takým klérofašistickým monolitom, za aký ho vydávala komunistická

⁹⁸ SURMÁNEK, Š. 2010. Odluka cirkvi od štátu – podmienka a nevyhnutný predpoklad rozvoja modernej občianskej spoločnosti. s. 33-60. In *Politické vedy / Political sciences: časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá*, roč. 13, č. 3/2010. s. 40.

propaganda.“⁹⁹ Autor uznáva, že samotná strana za vojnové zločiny Slovenského štátu nenesie priamu zodpovednosť, ale skôr jednotlivé osobnosti a Hlinkova garda. Podstatné pre pochopenie vzťahu štátu a cirkvi v bývalom režime je to, že tento fašistický diktát, táto nesloboda v Slovenskom štáte a Slovenskej republike 1939 - 1945 sa akoby v rétorike bývalého režimu spájali s cirkvou: „Príkladom takéhoto typu usporiadania vzťahov medzi štátnou mocou a cirkevnou organizáciou bola vojnová klérofašistická Slovenská republika (1939 – 1945), v ktorej úzka spolupráca katolíckej cirkvi s vedením ľudáckeho režimu zaručovala tejto cirkvi ako aj katolíckemu vierovyznaniu privilegované postavenie v štruktúrach spoločnosti a štátnej organizácii, v dôsledku ktorého sa daná cirkev fakticky stala súčasťou štátnej správy, aktívne sa zapojila do obhajoby režimových záujmov a realizácie štátnej politiky.“¹⁰⁰ Je ale pravdou, že jednotlivé osobnosti, ktoré sa hlásili k cirkvi, či na nej priamo participovali, boli v opozícii voči týmto prejavom vtedajšieho Slovenského štátu. Dokonca bola vyvinutá aj iniciatíva priamo konkurovať Hlinkovej slovenskej ľudovej strane a snahy o ochranu Židov. Vaško píše: „Dobre sa vie, že na Slovensku existovala opozícia československá, komunistická a evanjelická. Menej sa vie o pastierskych listoch slovenských biskupov brániacich Židov, o postoji katolíckych osobností v boji s gardistickými radikálmi v tlači, vo vláde a v parlamente.“¹⁰¹ V podstate možno povedať, že priamo cirkev nevystúpila proti vtedajšiemu štátu, ale bolo v nej možné badať určitý vzdor. Bývalý režim považoval cirkev za participanta na vojnových zločinoch a po nastolení nového poriadku v spoločnosti bola táto devalvácia úcty štátu voči cirkvi citeľná. Je ale dôležité spomenúť, že dnes je snaha rehabilitovať ako jednotlivé osobnosti z tohto obdobia, tak aj skupiny obyvateľstva. Príkladom môže byť aj činnosť Gabriela Hoffmanna, lekára a historika venujúceho sa židovskej otázke, ktorý v nedávnom rozhovore o svojej novej knihe *Zamlčaná pravda o Slovensku* hovorí: „Preskúmaním archívov na Slovensku, v Prahe, Berlíne, Paríži a vo Vatikáne sme zistili, že Jozef

⁹⁹ VAŠKO, V. 1991. V *Československu po roce 1945*. s. 88 – 109. In WEBROVÁ, H.(ed.), *Kresťanstvo, kultura a svet*. Praha: Adalbert. 1991. s. 91.

¹⁰⁰ SURMÁNEK, Š. 2010. *Odluka cirkvi od štátu – podmienka a nevyhnutný predpoklad rozvoja modernej občianskej spoločnosti*. s. 33-60. In *Politické vedy / Political sciences: časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá*, roč. 13, č. 3/2010. s. 39.

¹⁰¹ VAŠKO, V. 1991. V *Československu po roce 1945*. s. 88 – 109. In WEBROVÁ, H.(ed.), *Kresťanstvo, kultura a svet*. Praha: Adalbert. 1991. s. 92.

*Tiso svojím prístupom, prácou v spojitosti so židovskou problematikou mal postoj objektívny, spravodlivý, ktorý zodpovedá všetkým zákonom humanizmu, ale i kresťanského mysliteľa a katolíckeho kňaza.*¹⁰² V tvrdeniach, že prvá republika bola klérofašistická, že sa na vojnových zločinoch podieľala aj cirkev a za útlakom Židov stál prezident Tiso, sa jednalo o účelovú rétoriku bývalého režimu a nie o pravdu.¹⁰³ Róbert Letz to popisuje nasledovne: „*V cirkevnej politike Československého štátu po druhej svetovej vojne sledujeme tendenciu obmedzujúcich zásahov do cirkevnej oblasti. V tom čase sa ešte nevytvoril ucelený systém kontroly cirkvi, no rôzne represívne a nátlakové zásahy zo strany bezpečnostných orgánov, rezortu školstva, zodpovedného za štátnu cirkevnú politiku a mediálne kampane vytvorili prostredie a predpoklady pre vznik systému obmedzovania a stálej kontroly cirkvi.*“¹⁰⁴ V tomto bode by sme sa pristavili, aby sme uviedli pár historických udalostí, ktoré ozrejmujú obmedzovanie náboženskej slobody, ako aj slobody vôbec, v období druhej polovice 20. storočia.

3.2.2 Voľby 1946

Náboženská sloboda bola od začiatku podmienená politikou. Najprv boli vo voľbách povolené dve strany a to Komunistická strana Československa a Demokratická strana. Komunisti mali mnoho osobností zo SNP a tých, čo nemali, postupne odstraňovali perzekúciami, sankciami, či inak. Pavol Čarnogurský kontaktoval cirkev, aby si založila katolícku stranu z dôvodu obáv, že by demokrati mohli vyhrať voľby. Postoj štátu na začiatkoch bývalého režimu bol teda voči cirkvi zhovievavý, najmä ak jej zasahovanie do politiky štátu obmedzí moc demokratov. Praha však mala na dianie na Slovensku iný názor. Klement Gottwald, vtedajší predseda

¹⁰² ČULEN, A. 2018. MUDr. G. Hoffmann: Zamľčaná pravda o Slovensku- Odsúdením Jozefa Tisu na trest smrti obesením bol spáchaný justičný zločin . [online].2018. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < <http://alianciazanedelu.sk/archiv/2450>>

¹⁰³ Pozn.: Zároveň aj v nasledujúcej časti textu vždy, keď bude spomenuté skléri-kalizovanie, či klérofašistická republika, jedná sa o rétoriku bývalého režimu, nie o náš názor a už vôbec nie o opísanie historických konzekvencií.

¹⁰⁴ LETZ, R. 2008. *Cirkevná politika štátu na Slovensku v rokoch 1948-1989*. s. 113-147. In KOCSIS, A. S. (ed.), *Konfesie, cirkevná politika, identita na Slovensku a Maďarsku po roku 1945*. Budapešť: Kossuth Kiadó, 2008. s. 131.

KSČ, odkladal schválenie novej strany, keďže panovala nedôvera voči kresťanom. Nastala situácia, kde komunisti iniciovali vznik katolíckej strany a následne jej znemožňovali činnosť a potlačovali náboženskú slobodu, ale aj slobodu slova, či vyjadrenia. Chceli zmeniť názov strany a činili si nárok aj na vymenovanie predsedu, ktorým mal byť Vavro Šrobár. Kresťania nesúhlasili so Šrobárom nakoľko počas SNP sa zaslúžil o zoštatnenie školstva a teda aj katolícke školy podliehali štátu.

Vaško uvádza: *„Byrokratické schvaľovacie zriadenie spôsobil, že sa včas spamätali jak demokrati, tak katolíci, ktorí spísali tzv. aprílovú dohodu, ani nie mesiac pred voľbami. Podľa nej sa predstavitelia slovenského politického katolicizmu a evanjelicko-agrárneho vedenia Demokratickej strany dohodli na proporciálnom zastúpení katolíkov v orgánoch Demokratickej strany a tiež sa zaručili, že budú rešpektovať požiadavky cirkvi v programe strany.“*¹⁰⁵ Tento krok ukázal, že cirkev sa v politickej sfére dokázala, v otázkach náboženskej slobody, dohodnúť s demokratmi. Následne získali na našom území aj víťazstvo vo voľbách. Niektorí autori označujú práve toto víťazstvo za prvý vzdor na území Slovenska voči červenej totalite: *„Ako bonmot možno povedať, že odpor Slovenska proti komunizmu začal voľbami v máji 1946“*¹⁰⁶ Celkovo však voľby vyhrala KSČ. Hlavné pre problematiku odľuky je, že prístup demokratov a samotná aprílová dohoda ukázali, ako dokáže štátna moc spolupracovať s cirkevnou, ak je vôľa, a zároveň aj postoj vtedajších komunistov ukázal, že totalitný štát nedokáže svoju moc obmedziť v prospech cirkvi. *„Komunistický režim sa v tomto čase snažil v Československu vytvoriť tzv. národnú cirkev, odtrhnutú od Vatikánu.“*¹⁰⁷

¹⁰⁵ VAŠKO, V. 1991. *V Československu po roce 1945*. s. 88 – 109. In WEBROVÁ, H.(ed.), *Kresťanství, kultura a svět*. Praha: Adalbert. 1991. s. 95.

¹⁰⁶ ČARNOGURSKÝ, J. 2005. *Odpor voči komunizmu*. s. 56 – 62. In *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 1, č. 2/2005. s. 56. [online].2005. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?26>>

¹⁰⁷ MIKLOŠKO, F. 2009. *Tri dvadsaťročia cirkvi na Slovensku 1948 – 2009*. s. 38 - 45. In *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 5, č. 3/2009. s. 39. [online].2009. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?460>>

3.2.3 Počiatky rozporov medzi štátom a cirkvou

Prvým väčším narušením integrity cirkvi bola kauza s profesorom Tomislavom Kolakovičom. Ako profesor viedol niekoľko študentských krúžkov, ktoré sa niesli v kresťanskom duchu: „*Bol magnetizujúcou osobnosťou a veľmi rýchlo združil okolo seba skupiny mladých študentov a intelektuálov. Kolakovič tušil, že Strednú Európu ovládne komunizmus a pripravoval svojich žiakov na zápas s komunizmom. Činnosť kolakovičovských skupiniek spočívala v aktívnom kresťanskom živote.*“¹⁰⁸ Po vojne sa vydal do Moskvy skúsiť jednať s Rusmi, pretože v ich kresťanstve videl hlbšie motívy než v západnom. Nepochodil však a po návrate do Československa v roku 1945 sa začala prejavovať aj dominancia štátnej moci. Študenti z jeho krúžku boli fyzicky donucovaní k tomu, aby Kolakoviča vydali. Ten sa však sám prihlásil na políciu a pol roka strávil vo väzbe a neskôr, keď komunisti získali väčšiu moc na našom území, prebehli procesy s Kolakovičovými študentmi a známymi. Kolakovič nerobil žiadnu protištátnu činnosť, len viedol kresťansky založené krúžky, ktoré uznávali cirkevnú autoritu, ale pre vtedajší režim to bolo inak. Vaško tvrdí, že to má pôvod v prvej Slovenskej republike: „*Ale aj tak si myslím, že sklerikalizovanie slovenského politického a verejného života viedlo po vojne k tomu, že akákoľvek katolícka aktivita vyvolávala u nepriateľov cirkvi poplach, že klérofašisti dvíhajú hlavu.*“¹⁰⁹

Vzťah štátu a cirkvi v bývalom režime sa niesol v duchu obmedzovania slobody, no uvedomovať si to začala verejnosť až po rokoch 1946 až 1948, kedy sa štát začal despoticky prejavovať aj vo vzťahu k demokratom (Miloš Bugár a Ján Kempný boli vzatí do väzby potom, čo im odobral štát poslaneckú imunitu za tzv. protištátnu činnosť). V týchto rokoch sa už cirkev začínala od štátu dištancovať a pár biskupov a kňazov aj v pastierskych listoch uviedli nesúhlas so zámermi komunistov. Do tohto obdobia sa radí aj vznik cirkvi, ktorú komunistické vedenie schvaľovalo, ale časom bola odmietnutá Vatikánom. Historickú genézu tejto cirkvi

¹⁰⁸ ČARNOGURSKÝ, J. 2005. *Odpor voči komunizmu*. s. 56 – 62. In *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 1, č. 2/2005. s. 58. [online].2005. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < <http://www.impulzrevue.sk/article.php?26>>

¹⁰⁹ VAŠKO, V. 1991. *V Československu po roce 1945*. s. 88 – 109. In WEBROVÁ, H.(ed.), *Kresťanstvo, kultura a svet*. Praha: Adalbert. 1991. s. 93.

popisuje Vaško nasledovne: „Najprv si hovorili ‘vlasteneckí’ alebo ‘mieroví’ kňazi, potom založili Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva a nakoniec cirkvou zakázali organizáciu Združenie katolíckych kňazov *Pacem in terris*.“¹¹⁰

Po februárovom prevrate 1948 sa však už situácia medzi štátom a cirkvou začínala značne vyhrocovať. Vymenovala sa komisia pre cirkevné a náboženské otázky, do ktorej však štát, ako zástupcov cirkvi, menoval kňazov, ktorí zastávali komunistické postoje. Cirkevným zákazom politickej činnosti kňazov by sa totiž zamedzilo cirkevnému vplyvu na riadenie a chod štátu, čo bolo pre komunistov mimoriadne potrebné, nakoľko, ako sme v úvode kapitoly načrtli, považovali Slovensko za jednoliatu kresťansky založenú spoločnosť, ktorá by bola ich socialistickej idey štátu najväčším konkurentom. Začalo to tým, že: „Zástupcovia katolíckej cirkvi boli ochotní rokovať a dohodnúť sa, no upozorňovali, že to nemôžu urobiť bez vedomia a súhlasu pápeža. Predstavitelia štátnej moci zasa trvali na dohode bez Vatikánu a postavili ultimátum: buď úplná lojalita k režimu a dohoda s ním podľa jeho predstáv, alebo boj.“¹¹¹ Samozrejme sa po tomto vzťahu medzi cirkvou a štátom ešte viac vyhrotili. Ohľadom odluky cirkvi od štátu v oblasti školstva išlo hlavne o to, aby boli cirkevné školy prinavrátené pod taktovku príslušnej cirkvi a nepodliehali štátnym osnovám a vnútorným poriadkom. V tomto bode sa podarilo delegátom cirkvi uspieť, ale nebolo to úplné víťazstvo, keďže ako podmienku si štátna moc stanovila požehnanie Klementovi Gottwaldovi po jeho menovaní za prezidenta v kostole, čo následne komunisti interpretovali ako všeobecný cirkevný súhlas s februárovým prevratom. S tým cirkev samozrejme nesúhlasila a dokonca aj samotný kňaz, ktorý požehnanie udelil sa vyjadril, že neznamenalo ani len jeho osobný súhlas s februárovým prevratom: „To rozhnevalo Berana a napísal ostrý článok do novin, v ktorom prehlásil, že nemôže odmietnuť udeliť požehnanie komukolvek, kto o to požiada, že to však neznamená, že tým schvaľuje to, čo sa vo ‘februári’ stalo.“¹¹² Každopádne veci nabrali

¹¹⁰ VAŠKO, V. 1991. V Československu po roce 1945. s. 88 – 109. In WEBROVÁ, H.(ed.), *Kresťanstvo, kultura a svet*. Praha: Adalbert. 1991. s. 97.

¹¹¹ LETZ, R. 2008. *Cirkevná politika štátu na Slovensku v rokoch 1948-1989*. s. 113-147. In KOCSIS, A. S. (ed.), *Konfesie, cirkevná politika, identita na Slovensku a Maďarsku po roku 1945*. Budapešť: Kossuth Kiadó, 2008. s. 132.

¹¹² VAŠKO, V. 1991. V Československu po roce 1945. s. 88 – 109. In WEBROVÁ, H.(ed.), *Kresťanstvo, kultura a svet*. Praha: Adalbert. 1991. s. 98.

rýchly spád po februárovom prevrate a v najbližších rokoch. Vtedajší štát aj cirkev sa začali postupne prejavovať. Združenie biskupov vydalo memorandum, v ktorom sa okrem iného vyjadrilo svojsky aj k situácii medzi štátom a cirkvou: „*Hovorili v ňom otvorene o tom, že v Československu bol zahájený protináboženský a proticirkevný boj.*“¹¹³ Hneď v úvode režimu boli v školstve zavedené previerky niektorých študentov. Síce to štát odôvodňoval inak, je faktom, že väčšina z nich bola veriaca, či katolícky založená. Ľudia boli svoju vieru v tomto štátnom usporiadaní donútení skrývať. Zároveň sa však dominancia štátnej moci nad cirkevnou prejavovala aj v iných spoločenských sférach. Niektoré cirkvou vydané diela boli zničené a do všetkých cirkevných vydavateľstiev dosadil štát svojho človeka. To, že cirkev bola kontrolovaná štátnou mocou, bolo z dlhodobejšieho hľadiska neudržateľné, no Gottwald si uvedomoval, že cirkev je tým najväčším rizikom pre autoritu štátu a preto: „*Popri komisii ÚAV NF od leta 1948 pracovala cirkevná komisia ÚV KSČ, ktorá sa postupne transformovala na nezákonný orgán proticirkevnej politiky štátu.*“¹¹⁴ Keďže cirkev bola pod patronátom Vatikánu, nebolo možné ju preorientovať, aby plne akceptovala štátnu moc. Štát sa touto problematikou zaoberal dokonca do tej miery, že vydal tzv. smernice pre boj s cirkvou.¹¹⁵

Je ale nutné uviesť, že komunisti nechceli vykoreniť náboženstvo z nášho územia, ale považovali za správne, aby aj cirkev plne podliehala štátnej moci. Chceli vytvoriť silný a sebestačný štát, ktorý, aby mohol vzniknúť, nesmel byť konfrontovaný s inými autoritami, ako so svojou vlastnou. Preto sa javilo ako najvhodnejšie, vytvoriť štátnu cirkev, čím sa občanom poskytne alternatíva, a zároveň nebude štátna moc konfrontovaná s autoritou Ríma: „*Proticirkevná komunistická stratégia plánovala vytvorenie národnej katolíckej cirkvi odtrhnutej od Ríma a jurisdikčne podriadenej moskovskému patriarchátu.*“¹¹⁶ Chceli, aby cirkev zastávala kresťanské hodnoty

¹¹³ VAŠKO, V. 1991. *V Československu po roce 1945*. s. 88 – 109. In WEBROVÁ, H.(ed.), *Kresťanství, kultura a svět*. Praha: Adalbert. 1991. s. 99.

¹¹⁴ LETZ, R. 2008. *Cirkevná politika štátu na Slovensku v rokoch 1948-1989*. s. 113-147. In KOCSIS, A. S. (ed.), *Konfesie, cirkevná politika, identita na Slovensku a Maďarsku po roku 1945*. Budapešť: Kossuth Kiadó, 2008. s. 132.

¹¹⁵ Pozn.: Smernice sú dostupné na internete: < https://www.mzv.cz/vatican/cz/dokumenty_a_archiv/dokumenty_z_historie_vztahu_statu_a.html>

¹¹⁶ VAŠKO, V. 1991. *V Československu po roce 1945*. s. 88 – 109. In WEBROVÁ, H.(ed.), *Kresťanství, kultura a svět*. Praha: Adalbert. 1991. s. 100.

a označovali ju právom za katolícku, ale zároveň chceli mať nad ňou kontrolu pre poriadok v spoločnosti. Nešlo o snahu získať väčšiu moc, ale skôr o snahu nastoliť poriadok, ktorý by bol jednotný a trvale udržateľný. Nehceli v podstate eliminovať katolícku cirkev, ale požadovali, aby akceptovala štátne zriadenie a svoju autoritou mu nekonkurovala. Danú inštitúciu nazvali Katolícka akcia, no kresťanmi nebola prijatá. Štát na to reagoval podpisovou akciou, ktorá mala spoločnosti ukázať akú podporu má táto cirkev. Podpisy významných hodnostárov, či už zo štátnej sféry, či cirkevnej, dávali aj do novín za účelom propagandy tejto katolíckej akcie, ktorá neodporovala režimu. Vaško však uvádza, že to nebolo celkom v poriadku: „V novinách sa objavovali podpisy kňazov, často vylákané podvodom alebo celkom sfaľované. Objavovali sa ‘podpisy’ aj dávo no mŕtvych kňazov.“¹¹⁷ Cirkev teda za týchto podmienok samozrejme odmietala uznať Katolícku akciu ako kresťanskú a chápali túto cirkev ako štátnu, zároveň proti nej aj náležite brojili. Je ale nutné, kvôli represiam zo strany štátu, uznať, že: „Cirkev preživala, ale bola zastrašená a akoby v agónii.“¹¹⁸ Vatikán však reagoval tak, že pápež Pius XII. k tejto veci vydal exkomunikačné dekréty: „Prvý znamenal vyobcovanie z cirkvi aktivistov štátnej ‘Katolíckej akcie’. Druhý platil pre celú cirkev a stíhal cirkevnými trestami katolíkov – aktívnych komunistov.“¹¹⁹ Odvtedy sa dá povedať, že cirkev a štát boli v priamej opozícii a každá inštitúcia si nárokovala určitú autoritu.

3.2.4 Cirkev a štát v priamej opozícii

Cirkev zakročila proti Katolíckej akcii a štát sa jasne vymedzoval voči cirkvi. Gottwald predpokladal, cirkev nerešpektovala plne štátnu autoritu, čo sa v tomto období prejavilo najzreteľnejšie. Hoci mala podliehať štátnej moci a tým pádom aj kontrole, rozhodla sa činiť vlastné rozhodnutia a kroky, vychádzajúc zo svojich vlastných

¹¹⁷ VAŠKO, V. 1991. *V Československu po roce 1945*. s. 88 – 109. In WEBROVÁ, H.(ed.), *Kresťanstvo, kultura a svet*. Praha: Adalbert. 1991. s. 101.

¹¹⁸ MIKLOŠKO, F. 2009. *Tri dvadsaťročia cirkvi na Slovensku 1948 – 2009*. s. 38 - 45. In *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 5, č. 3/2009. s. 39. [online].2009. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?460>>

¹¹⁹ VAŠKO, V. 1991. *V Československu po roce 1945*. s. 88 – 109. In WEBROVÁ, H.(ed.), *Kresťanstvo, kultura a svet*. Praha: Adalbert. 1991. s. 101.

štruktúr, odvolávajúc sa na vlastnú integritu ako inštitúcie. V Spišskej kapitule bol vysvätený na biskupa Štefan Barnáš bez toho, aby to štát schválil, či dokonca bol o tom informovaný. Neskôr, keď to štátna moc zistila, bol odsúdený za velezradu.¹²⁰

Vzájomne cirkev aj štát v tomto období podnikali kroky, ktoré mali zamedziť, alebo aspoň obmedziť moc druhej inštitúcie. „*Jedným z možných variantov usporiadania vzťahov medzi štátom a cirkvami je model, ktorý by sme mohli stručne charakterizovať ako „nadradenosť štátu nad cirkvami“, resp. ako model preferujúci záujmy a ciele vládnej moci na úkor postavenia cirkvi a náboženstva a potlačenia ich vplyvu na spoločenské dianie,*“¹²¹ uvádza Surmánek. Štát zasahoval do chodu kláštorov a reholí, do fungovania kňazských seminárov a zorganizoval tzv. akciu 'P', v ktorej išlo o zlúčenie pravoslávnej cirkvi s gréckokatolíckou, načo doplatila najmä gréckokatolícka. Po zrušení diecéznych seminárov ostal na území Slovenska len jeden v Bratislave, ktorý rozdelil cirkev na dva tábory. Kňazov, ktorí ho navštevovali a boli exkomunikovaní podľa cirkevného práva z cirkevnej obce, a tých, ktorí ho nenavštevovali a boli neuznaní štátnou mocou. Až do roku 1968 sa situácia pomerne nezmenila. V tomto roku začal narastať vnútroštátny odpor, kvôli častejším a extrémnejším zakročeniam štátu voči občanom. Snahy o zmenu režimu mali dvojaký účinok. Čarnogurský uvádza: „*Sem patrila publicistika časopisu Kultúrny život a politika Komunistickej strany pod vedením Alexandra Dubčeka, ktorá vyvrcholila pozitívne Pražskou jarou a negatívne obsadením Československa armádami Varšavskej zmluvy.*“¹²² V časoch okupovania nášho územia Červenou armádou bola zriadená tzv. tajná cirkev, ktorá bola založená Kolakovičovými nasledovateľmi. Jej cieľom bolo znovu navrátiť Slovensku cirkevnú pluralitu a slobodu vierovyznania. „*Cez nich sa šírila kresťanský orientovaná samizdatová tlač, informácie a pokyny,*

¹²⁰ Porov.: VAŠKO, V. 1991. V Československu po roce 1945. s. 88 – 109. In WEBROVÁ, H. (ed.), *Kresťanství, kultura a svět*. Praha: Adalbert. 1991. s. 103.

¹²¹ SURMÁNEK, Š. 2010. Odluka cirkvi od štátu – podmienka a nevyhnutný predpoklad rozvoja modernej občianskej spoločnosti. s. 33-60. In *Politické vedy / Political sciences: časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá*, roč. 13, č. 3/2010. s. 43.

¹²² ČARNOGURSKÝ, J. 2005. *Odpor voči komunizmu*. s. 56 – 62. In *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 1, č. 2/2005. s. 59. [online].2005. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < <http://www.impulzrevue.sk/article.php?26>>

oni vytvárali štruktúru vnútorne slobodnej spoločnosti na Slovensku.“¹²³ Dňa, 25. marca 1988, sa im dokonca podarilo zorganizovať Sviečkovú demonštráciu, ktorá niesla svoj názov podľa toho, že členovia cirkvi sa mali navzájom identifikovať zapálenou sviečkou v ruke. Pokojnú demonštráciu rozohnali až policajné zložky, pretože mala „protištátné“ požiadavky. Ján Čarnogurský uvádza: „Aktivisti tajnej Cirkvi vyzvali na pokojnú demonštráciu v Bratislave s tromi požiadavkami: obsadenie uprázdnených biskupských stolcov na Slovensku, dodržiavanie náboženskej slobody v Československu a zabezpečenie občianskych práv v Československu.“¹²⁴ Požiadavky, ktoré vyslovili, sú dnes súčasťou zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou. Ďalej Čarnogurský upriamuje pozornosť na význam demonštrácie a dodáva: „Sviečková manifestácia bola dovedy najväčšou verejnou demonštráciou proti komunistickému režimu v Československu po potlačení udalostí r. 1968.“¹²⁵ Štátna moc ešte podnikla posledné zúfalé kroky proti tomuto cirkevnému ťaženiu, ale keďže sa rôzne zložky opozície v najbližších rokoch spojili, nemala šancu si udržať autoritu. Celá situácia vyvrcholila novembrovou Nežnou revolúciou v roku 1989.

3.3 Formovanie novej paradigmy vzťahov štátu a cirkvi po roku 1989

Jednou zo základných požiadaviek najmä zo strany cirkvi bola v revolúcii odluka cirkvi od štátu. Zasadzoval sa o ňu najmä Mons. Ján Chryzostom Korec a kardinál František Tomášek. Vytvorili iniciatívu k zbierke podpisov, kde sa na území Slovenska podarilo vyzbierať viac než pol milióna podpisov slovenských občanov. Táto petícia sa označovala ako 31 požiadaviek veriacich a hlavnou

¹²³ ČARNOGURSKÝ, J. 2005. *Odpor voči komunizmu*. s. 56 – 62. In *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 1, č. 2/2005. s. 59. [online].2005. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < <http://www.impulzrevue.sk/article.php?26>>

¹²⁴ ČARNOGURSKÝ, J. 2005. *Odpor voči komunizmu*. s. 56 – 62. In *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 1, č. 2/2005. s. 61. [online].2005. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < <http://www.impulzrevue.sk/article.php?26>>

¹²⁵ ČARNOGURSKÝ, J. 2005. *Odpor voči komunizmu*. s. 56 – 62. In *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 1, č. 2/2005. s. 61. [online].2005. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < <http://www.impulzrevue.sk/article.php?26>>

požiadavkou bola už spomínaná odľuka. Požiadavka na odľuku vychádzala z tábora cirkvi, nakoľko po bývalom režime chceli mať zabezpečenú svoju nenarušiteľnú autonómnosť. Je náročné určiť, či to bol jednostranný záujem, alebo všeobecná vôľa ľudu, nakoľko ako píše Michaela Moravčíková: „K základným požiadavkám, ktoré nastolovali demonštranti na námestiach voči komunistickej moci počas Nežnej revolúcie v roku 1989, patrila odľuka cirkvi od štátu.“¹²⁶ Na námestí určite neboli len veriaci, takže je možné označiť riešenie otázky vzťahu cirkvi a štátu a prípadnej odľuky za viac ako len kresťanskú vôľu.

3.3.1 Formálne revízie vzťahu štátu a cirkvi

Ako prvé sa hneď v 1989-tom roku, lebo to bolo najpálčivejším problémom, začali riešiť nábožensky motivované trestné činy z bývalého režimu, niektoré boli s okamžitou platnosťou zrušené, rovnako ako aj dohľad štátu nad cirkvami. Nasledovalo prijatie zákona č. 16/1990 Zb., ktorý novelizoval zákon č. 218/1949 Zb.. Zmeny boli v tom, že štát už nemal dohľad nad vnútornou činnosťou cirkvi, nemal právo stanovovať duchovným podmienky pre činnosť, ako boli sľub, ktorý formulovala štátna moc a zároveň nepotrebovali k svojej činnosti súhlas štátu. Zároveň sa v tomto roku obnovili diplomatické styky s Vatikánom. V roku 1991 Slovenská republika podpísala Listinu základných práv a slobôd, čo garantovalo občanom slobodu vierovyznania, a zároveň aj združovania sa, a zároveň aj bol prijatý zákon č. 308/1991 Zb., ktorý upravoval postavenie cirkví a náboženských spoločností v štáte, ako aj samotnú slobodu vierovyznania a definoval cirkvi, ako právnické osoby a ich vznik a pôsobenie dával do kompetencie ich vnútorných predpisov. Vzťah štátu k cirkvám je vyrovnaný a neuprednostňuje sa, ak je cirkev registrovanou a zároveň je možné úpravou zákona z roku 2000 s registrovanou cirkvou uzavrieť dohodu, čo poukazuje na vzájomnú toleranciu. Týmto aktom bola v podstate umožnená činnosť cirkvi, ktorá následne začala na

¹²⁶ MORAVČÍKOVÁ, M. 2008. *Cirkevná politika na Slovensku po roku 1989*. s. 365-386. In KOCSIS, A. S. (ed.), *Konfesie, cirkevná politika, identita na Slovensku a Maďarsku po roku 1945*. Budapešť: Kossuth Kiadó, 2008. s. 376.

Slovensku svoju obnovu. František Mikloško uvádza: „*Katolícka cirkev, ale aj iné cirkvi na Slovensku, sa ukázali po Novembri 1989 ako veľmi dynamické.*“¹²⁷ Podarilo sa vďaka týmto udalostiam založiť stovky kostolov a kaplniek už v samostatnej existencii Slovenskej republiky.

Zároveň sa začala cirkev znovu etablovať aj v iných spoločenských oblastiach, napr. v školstve. Príkladom je aj samotné obnovenie činnosti Trnavskej univerzity: „*V roku 1992 vznikla Trnavská univerzita, ktorá má v štatúte kresťanské zameranie.*“¹²⁸ To v bývalom režime nebolo možné. V tomto roku bola upravená aj inštitúcia manželstva a prinavrátená možnosť cirkevných sobášov, ktoré boli plne platné. Taktiež sa aj písala nová ústava, ktorá musela garantovať slobody a medzi nimi aj slobodu náboženského vierovyznania. Zároveň sa definuje Slovenská republika ako štát stojaci na náboženskej tradícii: „*Ústava Slovenskej republiky z roku 1992 sa v preambule hlási k cyrilo-metodskému duchovnému dedičstvu a historickému odkazu Veľkej Moravy.*“¹²⁹ Je ale nutné uviesť, že v preambule sa jasne definuje Slovenská republika ako zvrchovaný, demokratický a právny štát, čo jednoznačne vylučuje naviazanosť na nejaké štátne náboženstvo alebo ideológiu. Mikloško takisto uvádza, že v tomto roku bol cirkvám prinavrátený ich majetok: „*V roku 1992 slovenský parlament vrátil všetkým cirkvám na Slovensku všetok majetok, ktorý im bol po roku 1948 odobratý.*“¹³⁰ V tomto bode mu však odporuje Peter Prusák, ktorý tvrdí, že to bolo až roku 1993: „*V SR sa postupovalo opačne – už roku 1993 sa prijal zákon o navrátení majetku cirkvám a teraz sa uvažuje o legislatívnom usporiadaní vzťahov medzi štátom a cirkvami, o odluke alebo neodluke.*“¹³¹ Faktom ostáva, že zákon o reštitúcii č. 282/1993 Z. z. je z roku 1993, ale ako hovorí jeho názov “O

¹²⁷ MIKLOŠKO, F. 2009. *Tri dvadsaťročia cirkvi na Slovensku 1948 – 2009*. s. 38 - 45. In *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 5, č. 3/2009. s. 42 [online].2009. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?460>>

¹²⁸ MIKLOŠKO, F. 2009. *Tri dvadsaťročia cirkvi na Slovensku 1948 – 2009*. s. 38 - 45. In *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 5, č. 3/2009. s. 43 [online].2009. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?460>>

¹²⁹ MORAVČÍKOVÁ, M. 2008. *Cirkevná politika na Slovensku po roku 1989*. s. 365-386. In KOCSIS, A. S. (ed.), *Konfesie, cirkevná politika, identita na Slovensku a Maďarsku po roku 1945*. Budapešť: Kossuth Kiadó, 2008. s. 377.

¹³⁰ MIKLOŠKO, F. 2009. *Tri dvadsaťročia cirkvi na Slovensku 1948 – 2009*. s. 38 - 45. In *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 5, č. 3/2009. s. 43. [online].2009. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?460>>

¹³¹ PRUSÁK, P. 2003. *Odluka cirkvi od štátu*. Bratislava: AMA, 2003. s. 25.

zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam v znení neskorších predpisov“, nebola reštitúcia úplná. Rovnako, ako proces, ktorý dodnes nebol dokončený, to vníma aj europoslanec Branislav Škripek, čo aj uviedol na verejnej diskusii v Banskej Bystrici.¹³² Dôkazom je aj to, že v roku 2005 bol prijatý ďalší novelizujúci zákon č. 97/2002 Z. z. a zákon o reštitúcii č. 161/2005 Z. z., čiže nestačila len novelizácia, ale bolo potrebné vytvoriť aj nový zákon. Tento sporný bod je nutné vyriešiť, ak by Slovenská republika mala záujem o finančnú odluku cirkvi od štátu, čo je v súčasnosti predmetom najväčších diskusií.

V rámci riešenia vzťahov štátu a cirkví bol založený aj Ústav pre vzťahy štátu a cirkví. „Od svojho vzniku 1. 1. 1997 sa ÚVŠC etabloval ako informačno-dokumentačné a analyticko-konzultačné pracovisko v oblasti tradičnej i netradičnej religiozity,“¹³³ uvádza Nora Valová. Tento ústav bol mimoriadne prínosný pre riešenie otázok v oblasti vzťahov štátu a cirkví najmä pod vedením riaditeľky Michaely Moravčíkovej. Je preto minimálne diskutabilné, či bolo efektívne ho po štrnástich rokoch prínosnej činnosti a pozitívneho odborného vplyvu zrušiť, ako uvádza Eva Orbanová: „Isté snahy v tomto smere vynakladal i Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, ktorý však bol neprezieravo zrušený ministrom kultúry v roku 2011.“¹³⁴ Má na mysli snahy o odborné mapovanie a posudzovanie pozitívneho vplyvu, či prípadnej škodlivosti cirkví v živote človeka, čo by mohlo byť určujúcim aspektom pre budovanie vzťahov štátu a cirkvi.¹³⁵

¹³² Porov.: ŠKRIPEK, B. 2015. *Sevin: Odluka cirkvi od štátu 1.* [online].2015. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < <https://www.youtube.com/watch?v=3gBrh5qsbJg> >

¹³³ VALOVÁ, N. 2000. *Ústav pre vzťahy štátu a cirkví.* s. 26 – 27. In *Rozmer: časopis pre kresťanskú duchovnú orientáciu*, roč. 3, č.3/2000. s. 26.[online].2000. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: <<https://sekty.sk/sk/articles/show/956>>

¹³⁴ ORBANOVÁ, E. 2018. *Náboženstvo a etika (kult a hodnota).* Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2018. s. 119 - 120.

¹³⁵ Porov.: ORBANOVÁ, E. 2018. *Náboženstvo a etika (kult a hodnota).* Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2018. s. 119.

3.3.2 Štát a cirkev začínajú byť predmetom diskusií

Každopádne, v prvých rokoch po revolúcii prebehla formálna odluka cirkvi od štátu. Mohli by sme povedať, že v podstate v zmysle Jeffersonovho výkladu tohto pojmu, čiže s apelom na zachovávanie vnútornej integrity inštitúcie a so vzájomným rešpektom a toleranciou práv každej cirkvi aj príslušníka danej cirkvi. Ozývajú sa síce ešte aj hlasy ako napr. poslanca NR SR Martina Poliačika, ktorý už vo vyššie spomínanej diskusii prehlásil: „*Keď sa ale pýtate, že čo odlúčiť, tak ja by som rád videl odluku všetkých ako keby fundamentalistických výkladov sveta od priestoru, v ktorom má štát garantovať pluralitnú liberálnu demokraciu.*“¹³⁶ Z priebehu diskusie vyplýva, že tým má na mysli napr. diferenciaciu štátnych sviatkov od cirkevných, čo je však v praxi zavedené, alebo zrovnoprávnenie možností cirkvi a súkromných osôb. Je diskutabilné, či by mal štát garantovať každému občanovi všetko to, čo garantuje cirkvi a tiež, či to už náhodou aj v istej forme negarantuje. Podmienky, ktoré štát určuje inštitúcie ako je cirkev, sú predsa len o niečo iné, než podmienky pre súkromnú osobu, čo je však logické. V každom prípade v Ústave Slovenskej republiky, ako aj v znení neskorších zákonov, sú cirkvi a štátna moc jasne diferencované a Slovenská republika je definovaná ako štát bez väzieb na náboženstvá, či ideológie, čo znemožňuje považovať náboženský postoj k svetu a spoločnosti za štátny postoj. Inú argumentáciu ponúka Prusák: „*Niet pochýb o tom, že cieľom súčasného neodlukového modelu je dať cirkvám na Slovensku mimoriadne a nezastupiteľné postavenie. Je to kardinálna otázka a nečudo, že sa názory na ňu líšia a vyvolávajú ostré spory. Možno akceptovať názor, že postavenie cirkví v spoločnosti síce je špecifické, ale z hľadiska zákona ide o bežné právnické osoby.*“¹³⁷ Odvoláva sa vlastne na zákon č. 308/1991 Zb. kde sú cirkvi definované ako právnické osoby s právom sa združovať. Problém vnímania cirkvi a štátu ako spojených nádob, ktoré sú pred okolitým svetom skôr uzavreté, je viac záležitosťou súkromných osôb, ako práva a zákonodarného procesu. Je len prirodzené, že štát nevznikol ex nihilo, a teda sa aj definuje podľa tých princípov, na ktorých vznikol. Tie by mu

¹³⁶ POLIAČIK, M. 2015. *Sevin: Odluka cirkvi od štátu 2*. [online]. 2015. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < https://www.youtube.com/watch?v=v_5FT4MRLNg >

¹³⁷ PRUSÁK, P. 2003. *Odluka cirkvi od štátu*. Bratislava: AMA, 2003. s. 26.

ale nemali brániť byť demokratickým a právnym štátom rovnako, ako človeku nebránia jeho vlastné názory a postoje byť schopný tolerancie a vzájomnej znášanlivosti. Je nutné pochopiť, že štát si môže zachovať svoju suverenitu a integritu aj keď sa odvoláva na určité tradície a kultúrne základy pri svojom vzniku. Koniec koncov, tak hovorí aj celé znenie latinského výrazu *ex nihilo nihil fit* (z ničoho nič nevzniká), preto vnímanie prepojenia medzi cirkvou a štátom, ktorý vznikol v takomto kontexte sa viaže skôr na historické základy Slovenskej republiky, než na zložky moci, čo je však v zmysle zákona dostatočne jasne uvedené. Názorové postoje, že štát je touto jednou vetou v ústave priamo pod vládou cirkvi, nie sú relevantné, a teda ani dostatočným dôvodom k debatám o odluke.

Ďalším dôležitým dokumentom upravujúcim paradigmu vzťahu štátu a cirkvi je Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou, ktorá bola uzatvorená v roku 2001 pod č. 326/2001 Z. z.. Táto zmluva je tiež sporným bodom v debatách o odluke cirkvi od štátu. Môže byť totiž interpretovaná ako diktát zo strany Svätej stolice, ako dokument, ktorým sa Slovenská republika podriadila moci cirkvi. Tento názor zastáva už spomínaný poslanec Poliačik a tiež aj Prusák, ktorý uvádza: „Zmluva totiž formálne priznáva Vatikánu právo prostredníctvom svojich štruktúr (katolíckej cirkvi) zasahovať do vnútorných záležitostí SR, regulovať, či formovať určité stránky vedomia a života jej občanov, zabezpečovať katolíckej cirkvi (KC) výhody a privilégiá (reštitúciou cirkevného majetku, štátnymi dotáciami, daňami), čím sa obmedzuje suverenita slovenského štátu.“¹³⁸ Prusák voči zmluve dokonca zastáva dosť ofenzívny postoj, keď ďalej v texte vyslovuje obavu z násilnej rekatolizácie¹³⁹ a tiež akejsi forme nadvlády cirkvi nad štátom: „Povýšenie a preferovanie kanonického práva a kresťanského sociálneho učenia v zmluve navádza zmenu právnej situácie, konkrétne ponízuje a oslabuje štátne právo, nevedie k občianskej spoločnosti, slobodnému človeku, ale k nadvláde náboženskej ideológie.“¹⁴⁰ Na opačnej strane sú názory už spomínaného europoslancu Škripeka, či Mons. Henryka Józefa Nowackeho (v období od 2001 do 2007 na Slovensku v poradí druhý apoštolský nuncius), ktorý

¹³⁸ PRUSÁK, P. 2003. *Odluka cirkvi od štátu*. Bratislava: AMA, 2003. s. 32.

¹³⁹ Pozn.: Na zadnej strane prebalu Prusákovej knihy dokonca stojí okrem iného veľkým písmom: ...bojím sa rekatolizácie.

¹⁴⁰ PRUSÁK, P. 2003. *Odluka cirkvi od štátu*. Bratislava: AMA, 2003. s. 36.

v predslove knižného vydania tejto zmluvy uvádza: „Výzvy, ktoré nám adresuje naša doba, si vyžadujú spoluprácu štátu a Cirkvi, a práve tejto spolupráci má čo najdokonalejšie slúžiť táto zmluva.“¹⁴¹ Rovnako ako aj v predhovore uznáva biskup František Tondra: „Kde sú jasné dohody, a sa aj zachovávajú, tam nemôže dôjsť k sporom, tam je dobré spolunažívanie, tam je obojstranná priazeň a prosperita.“¹⁴² Je teda evidentné, že práve táto zmluva je predmetom sporov v rámci debát o odluke cirkvi od štátu. V nasledujúcej časti textu sme sa preto pokúsili túto argumentáciu uviesť do kontextu samotnej zmluvy a náležite sa s ňou vysporiadať.

3.3.3 Cirkev a štát v kontexte Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou

V úvode zmluvy sa píše o výhodách, dôvodoch a princípoch spolupráce medzi oboma stranami. Veľmi dôležitým je slovné spojenie ‘dohodli sa’, čo jasne ukazuje na to, že zmluva je forma dohody uzavretej oboma stranami na dobrovoľnej báze. Nejedná sa o žiaden diktát cirkvi, ale o dohodu na spolupráci, ktorá sa javí byť vzájomne výhodná a po formálnej odluke cirkvi od štátu možno aj potrebná. V 1. článku sa definujú zmluvné strany nasledovne: „1. Svätá stolica a Slovenská republika (ďalej len ‘zmluvné strany’) sa vzájomne považujú za nezávislé a autonómne subjekty medzinárodného práva a budú tieto princípy uplatňovať vo svojich vzájomných vzťahoch. 2. Zmluvné strany vzájomne uznávajú právnu subjektivitu druhej strany, ako aj všetkých právnických a fyzických osôb, ktoré ju majú podľa právneho poriadku Slovenskej republiky alebo kánonického práva.“¹⁴³ Hneď v prvom článku vzájomnej dohody sa uvádza, že sa nejedná o snahu prepojiť cirkev so štátom, ale o nastolenie pravidiel vzájomnej spolupráce, ktoré zachovávajú integritu každej strany

¹⁴¹ NOWACKI, H. J. 2001. *Predslov*. s. 5. In KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, 2001. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Lúč. 2001. s. 5.

¹⁴² TONDRA, F. 2001. *Predhovor*. s. 7. In KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, 2001. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Lúč. 2001. s. 7.

¹⁴³ KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, 2001. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Lúč. 2001. s. 9.

a zároveň budú akcentovať nutnosť rešpektovania vnútorného poriadku každej strany, teda vzájomnú toleranciu. Zároveň sa tým vylučuje vzťah štátu k cirkvi a naopak, ako vzťah ku všetkým subjektom medzinárodného práva a právnickým ako aj fyzickým osobám, čo poukazuje na hodnotu rovnosti práv, ktorá je rovnaká u štátu ako aj u cirkvi. V druhom článku sa v prvom odseku konkretizuje vnútorná integrita cirkvi a jej práva¹⁴⁴, nakoľko v histórii boli práve tieto zložky cirkvi atakované zo strany vtedajšieho štátu. V druhom odseku sa upresňuje úloha cirkvi v tejto dohode: „*Svätá stolica garantuje, že Katolícka cirkev využije všetky vhodné prostriedky na mravné formovanie obyvateľov Slovenskej republiky v prospech spoločného dobra podľa princípov katolíckej náuky v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky.*“¹⁴⁵ Cirkev použije teda len vhodné prostriedky a vždy v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky, čo zase zachováva integritu štátu. Článok tri hovorí o územnej správe cirkvi a jej autonómnosti pri stanovovaní provincie, arcidiecézy, eparchie, exarcháty a apoštolskej administratívy. Zároveň však cirkvi ukladá povinnosť zosúladiť hranice s hranicami štátu, čím sa zachováva územná jednotnosť štátu a tiež povinnosť informovať dôverne štát pri zmene vnútorných hraníc. Článok štyri zabezpečuje možnosť diplomatických stykov cirkvi, ktorá bola v minulom režime obmedzená. Článok päť hovorí o možnosti vykonávať činnosť cirkvi a nedotknuteľnosti posvätných miest, na využitie ktorých potrebuje Slovenská republika súhlas cirkvi. Zároveň však tento článok obsahuje odsek o výnimočných situáciách, za ktorých môže štát narušiť tieto miesta aj bez súhlasu cirkvi tak, aby sa v čo najväčšej miere zachoval ich posvätný charakter. Tento bod je možné chápať ako sporný, lebo predsa len cirkev tu preberá do správy a rozhoduje o určitých katastrálnych územiach štátu, čo niektoré osoby môžu považovať za narušenie integrity štátu. Paradoxne práve tento článok v rôznych diskusiách vôbec nebol akcentovaný. Článok šesť dáva cirkvi právomoc samej rozhodovať o obsadzovaní jej úradov bez zásahov od štátu. Cirkev však opäť pred vymenovaním musí dôverne s voľbou oboznámiť Slovenskú republiku. Táto záležitosť je výlučne vecou vnútorných štruktúr

¹⁴⁴ Porov.: KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, 2001. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Lúč. 2001. s. 9.

¹⁴⁵ KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, 2001. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Lúč. 2001. s. 9.

cirkvi, čiže je to ďalší príklad odluky cirkvi od štátu, ktorá na rozdiel od minulosti umožňuje cirkvi zachovať svoju integritu a poukazuje na tolerantný aspekt vzájomného vzťahu cirkvi a štátu. Článok sedem hovorí o problematike výhrady vo svedomí.¹⁴⁶ Mal by byť doplnený medzinárodnou zmluvou, ktorá doplní túto, ale k dnešnému dňu sa tak nestalo, a preto nemá zmysel zatiaľ sa hlbšie venovať tomuto odseku. Z hľadiska etiky je však mimoriadne dôležitý, nakoľko musí reflektovať aj súčasné problémy v spoločnosti, ako je celá problematika potratov, ekológie, pluralizmu a mnohých iných. Je dobrým podkladom na predmet diskusie, či by nebolo vhodné v otázke výhrady vo svedomí prihliadať na ponímanie cirkvi ohľadom tejto problematiky. Výhrada vo svedomí je zadefinovaná aj v slovenskom právnom poriadku aj v mravouke cirkvi a bude potrebné nájsť kompromis spĺňajúci požiadavky oboch strán. To, že k dnešnému dňu nebola vyvinutá iniciatíva k spísaniu doplnku poukazuje na to, že Slovenská republika a Svätá stolica nemajú v rámci výhrady vo svedomí zásadne rozdielne postoje a v praxi teda nedochádza z tohto dôvodu ku kolíziám v ich vzájomných interakciách. Článok osem umožňuje udržať svedné tajomstvo a Slovenská republika v ňom garantuje nedotknuteľnosť tohto tajomstva. Podobnú výnimku máme aj v našom právnom poriadku, keď občan môže odmietnuť vypovedať v prípade, že by mohol prívodiť trestné konanie sebe, alebo členovi rodiny. Cirkevní hodnostári len rozširujú pojem rodiny na blížneho svojho, čo im umožňuje zachovávať svedné tajomstvo a ničím nenarúšajú právny poriadok Slovenskej republiky. Článok deväť definuje nedele a desať dní pracovného pokoja, ktoré musí Slovenská republika rešpektovať. To je tiež bod, ktorý je predmetom mnohých diskusií. Odpoveďou na mnohé z nich je vyjadrenie europoslancu Škripeka: „Vatikán vôbec nič nestanovil v tejto zmluve, spýtal sa Slovenskej republiky: Aké sviatky chcete mať?, Slovenská republika, Národná rada, vymenovala desať sviatkov, Vatikán povedal: Dobré. A my sa na to dnes budeme pozeráť, že je to niečo zlé?“¹⁴⁷ Už druhou záležitosťou sú nedele, ale v praxi to závažným problémom pre občanov nie je,

¹⁴⁶ Porov.: KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, 2001. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Lúč. 2001. s. 11.

¹⁴⁷ Porov.: ŠKRIPEK, B. 2015. *Sevin: Odluka cirkvi od štátu 1*. [online].2015. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < <https://www.youtube.com/watch?v=3gBrh5qsbJg> >

nakoľko napr. sektoru služieb sa to netýka. Články desať až dvanásť sa venujú manželstvu a rodine, kde ide hlavne o uznanie platnosti manželstiev jednak podľa kanonického práva a jednak občianskych manželstiev, pričom každé sa riadi svojimi vlastnými princípmi aj pri vzniku, aj pri rozpade. Zároveň sa zmluvné strany zaväzujú k ochrane manželstva, rodiny a starostlivosti o deti. Je nutné podotknúť, že prípadná náhradná starostlivosť o deti je podľa tejto zmluvy plne v kompetencii štátu. Články trinásť a štrnásť sú upravené neskoršími predpismi, ktorým sme sa venovali v ďalšej časti textu. Článok pätnásť je pomerne krátky a výstižný: „*Katolícka cirkev má právo vykonávať pastoračnú starostlivosť o veriacich v ústavoch na výkon väzby a v nápravno-výchovných ústavoch na výkon trestu odňatia slobody.*“¹⁴⁸ Je len formálnym umožnením, vykonávať cirkevnú činnosť pre veriacich aj v spomenutých štátnych inštitúciách, do ktorých by inak cirkev podľa predchádzajúcich článkov zasahovať nemala. Je to však výhodné a demokratické pre štát povoliť cirkvi túto činnosť. Článok šesťnásť umožňuje cirkvi rovnakú činnosť aj v oblasti zdravotníckych zariadení a zároveň sa Slovenská republika zaviazala v primeranej miere na túto činnosť prispievať materiálne i finančne. Článok sedemnásť hovorí o rôznych druhoch činností, ktoré cirkev vykonáva a aj o zriaďovaní, prevádzke a vlastníctve týchto zariadení, ale v súlade s právnym poriadkom SR. Druhý odsek zároveň uvádza že cirkevné zariadenia majú rovnaké práva a povinnosti, ako ktorékoľvek štátne zariadenie. Veci financovania týchto zariadení sme sa venovali nižšie. Článok osemnásť hovorí o médiách a slobode prejavu, ktorú má aj cirkev, čím šíri svoje učenie v súlade s právnym poriadkom štátu. Článok devätnásť dáva cirkvi právo vlastníť hnutelný a nehnuteľný majetok v súlade s právnym poriadkom SR ako majú aj všetky právnické osoby. Článok dvadsať je najpálčivejším problémom, a jedná sa o financovanie cirkvi. Hovorí, že zbierky cirkvi nepodliehajú zdaneniu¹⁴⁹, no hlavným problémom tu je to, že nebola doplnená k základnej zmluve žiadna ďalšia úprava v tomto bode a Slovenská republika funguje na základe zákona z roku 1949, ktorého posledná úprava vstúpila do platnosti 1.1.2014. V podstate sa ale financovanie cirkvi nezmenilo, ale menili sa len

¹⁴⁸ KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, 2001. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Lúč. 2001. s. 15.

¹⁴⁹ Porov.: KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, 2001. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Lúč. 2001. s. 17.

tie články, ktoré sa týkali formulácii bývalého režimu a niektoré sa aj úplne vyškrtli. Preto je tento bod trňom v oku mnohých občanov, pretože cirkvi sú financované zo štátneho rozpočtu, a teda z našich daní, pričom nie každý je veriaci. Je to teda jednoznačne nedemokratické, aby všetci na túto činnosť prispievali bez možnosti voľby. Problém tu je však len vecou neuzavretia plnohodnotnej dohody, nakoľko dnes je množstvo modelov financovania z iných štátov, ktoré sú vo väčšej, či menšej miere odlúčené od cirkvi a záleží na politikoch SR, aby zvolili ten, ktorý bude občanom v čo najväčšej miere vyhovovať a predložili ho Svätej stolici. To, že sa ozývajú v tomto bode rôzne hlasy, túžiace po vhodnejšom riešení, poukazuje na to, že je to regulérne sporný bod v rámci odľuky a je nutné pristúpiť k jeho riešeniu. Ako bolo uvedené, je to len vecou diskusie a dohody, lebo existuje mnoho iných a snáď aj lepších alternatív, než je tá z roku 1949. Článok dvadsaťjeden hovorí o práve na výstavbu kostolov a cirkevných budov, ale opäť len v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky. Podieľať sa na ich udržiavaní by mali obe strany, nakoľko pre SR sú kultúrnymi pamiatkami a pre cirkev vlastníctvom. Opäť to však podrobnejšie má upraviť doplnok zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou, na ktorú sa síce odvolávajú mnohé články tejto zmluvy, ale taktiež nie je dodnes uzavretá. Ďalší článok definuje diplomatické vzťahy a ostatné tvoria formálne časti zmluvy.

Je teda zrejmé, že samotná zmluva vo väčšine prípadov stanovuje cirkvi povinnosť postupovať podľa právnych predpisov Slovenskej republiky a je teda stále podriadená štátnej moci. Zároveň ale zmluva upravuje vzájomný vzťah medzi štátom a cirkvou tak, aby bola zachovaná integrita každej inštitúcie a ich vzájomné vzťahy boli na báze tolerancie a vzájomného rešpektu. Problém, ktorý táto zmluva vytvára je skôr nedotiahnutie niektorých jej častí a zmena politickej garnitúry, ktorá nesúhlasí s článkami, s ktorými súhlasili politici v roku 2000. Zo stotrinásť poslancov boli vtedy sto za, dvanásť sa zdržalo a jeden nehlasoval. Nikto nebol proti tejto zmluve a to je samo o sebe vypovedajúce. Zmluva bola doplnená zákonom č. 648/2002 Z. z., o duchovnej službe v ozbrojených silách a zboroch, ktorá umožňuje pôsobiť cirkvi aj v tomto špecifickom útvare Slovenskej republiky. Jedná sa v nej skôr o špecifické pravidlá Svätej stolice uspôsobené pre službu v spomínaných zložkách štátu, ktoré uznáva aj Slovenská republika. Ďalej bola základná

zmluva doplnená zákonom č. 394/2004 Z. z., ktorý definuje vzťahy štátu a cirkvi v oblasti školstva. V rámci tohto zákona je opäť niekoľkokrát akcentovaná nutnosť postupovať v zmysle právneho poriadku Slovenskej republiky. Opäť sa cirkvi umožňuje, aby katolícku výchovu vyučovala nimi zvolená osoba a cirkvou bola aj odvolateľná. Zákon zabezpečuje, aby všeobecné vzdelanie na kresťanských školách zodpovedalo vzdelaniu na štátnych a iné podobné bližšie špecifikácie vzťahu štátu a cirkvi v oblasti školstva. V rámci celého zákona nie je uvedený žiaden odsek, ktorý by narúšal integritu inštitúcii, či znemožňoval spoluprácu na báze vzájomnej tolerancie. Zmluva by mala byť ešte doplnená o zákon o výhrade vo svedomí a zákon o financovaní, aby bola úplná a bolo možné považovať odľuku za dokončenú.

To že je samotná Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou vhodne spísaná potvrdzuje aj fakt, že na báze jej vzoru sa uzatvorili zákony č. 250/2002 Z. z. (Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami), č. 395/2004 Z. z. (Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní) a zákon č. 270/2005 Z. z. (Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky), ktoré upravujú vzťah k ostatným registrovaným cirkvám, ktorých je v súčasnosti na Slovensku osemnásť.

3.3.4 Doplnky kontexte Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou (so zreteľom na financovanie)

Ďalej budeme venovať pozornosť pár etickým problémom, ktoré sa v rámci tejto problematiky na území SR črtajú. Zaraďujeme k nim problematiku výhrady vo svedomí, ktorú bude potrebné zladíť k všeobecnej spokojnosti cirkvi aj štátu. Musia byť zachované kľúčové požiadavky cirkvi aj štátu v tomto bode, inak nebude možné spísať doplnok Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou, ktorý by bol v praxi uskutočniteľný.

V prípade finančnej odľuky treba dbať na to, aby neutrpeľa altruistická činnosť cirkvi a teda aj občania štátu a zároveň, aby boli naplnené požiadavky štátu na rovnosť medzi občanmi, ktorí v mnohých prípadoch nevyužívajú tieto benefity a tými, ktorí nie. Musí byť zachovaná vnútorná integrita štátu aj cirkvi a vzájomný vzťah má byť vždy budovaný na báze tolerancie a vzájomného rešpektu.

Iniciatíva o doriešenie financovania bola v roku 2014 petíciou za referendum o odľuke, ktorú iniciovala strana SOL (Strana občianskej ľavice). Jednalo sa o finančnú odľuku, ale nebol vyzbieraný dostatočný počet podpisov. V roku 2015 od strany SKOK, ktorá predložila návrh zákona, ktorý upravoval financovanie cirkvi na báze modelu poukazovania zaplatenej dane z príjmov fyzickej osoby, tzv. 2% z dane. Tieto percentá by mali byť dobrovoľne občanmi poukázané konkrétnej cirkvi, či novozaloženému fondu na obnovu pamiatok, ktorý by bol rozdelený na polovicu v kompetencii cirkvi a polovicu v kompetencii štátu. Návrh zákona však neprešiel a tak dodnes nie je táto časť Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a štátom doriešená. Je ale potrebné spomenúť, že celková čiastka, ktorou štát prispieva cirkvám tvorí len 0,2 % štátneho rozpočtu a priemerný plat kňaza sa pohybuje na úrovni minimálnej mzdy. V súčasnosti je tendencia zmeniť súčasný spôsob financovania, čo ale nemusí byť také problematické. Ak chceme zmenu, je mimoriadne vhodné pozrieť sa na príklady štátov, ktoré majú financovanie cirkvi vyriešené inak. Využívaj sa modely cirkevnej dane (v Nemecku má podľa zákona právo si dokonca sama cirkev túto daň vyberať od občanov), odvádzania časti z dane z príjmu (ako v Španielsku, či Taliansku)¹⁵⁰, či plné financovanie cirkvi štátom (Grécko). Modelov ako riešiť finančnú stránku odľuky je veľa a keďže náš je z časov začiatku bývalého režimu, skôr než vytvárať niečo úplne nové, by sme sa mali najprv poobzerať, či nám nebude vyhovovať niektorý z už zabehnutých modelov.

¹⁵⁰ Pozn.: Tento model bol navrhovaný aj u nás, preto by bolo možno vhodné skúsiť prejsť na tento model, ale samozrejme po väčších diskusiách o praktickej stránke veci, ako je percentuálny pomer daných príspevkov, či sa bude dávať zo súčasných 2% (čo nebolo veľmi kladne prijaté), alebo sa zvýši počet percent z príjmu, o ktorých budú rozhodovať priamo občania, alebo iné.

V Nemecku využívajú model cirkevnej dane. „*To znamená, že každý, kto sa hlási k cirkvi, je povinný túto daň platiť,*“¹⁵¹ stručne zhrnul Prusák. Cirkvi tu sú financované daňou, ktorú zákonne potvrdzuje štát, bez rozdielu pre každého príslušníka cirkvi, čiže ju ustanovujú authority oboch inštitúcií. Mohli by sme teda uviesť, že veriaci financujú svoje cirkvi so súhlasom štátu, čo poukazuje na neodlukový model vzájomných vzťahov cirkvi a štátu. Jednota pri riešení financovania pomáha zachovávať authority oboch inštitúcií, keďže konajú v súlade, a zároveň nenarúša ich vnútorný poriadok a integritu. V tomto usporiadaní vzťahov cirkvi a štátu možno z etického hľadiska vidieť tiež hodnotovú koreláciu s toleranciou a dôverou, ktoré prejavuje štát voči cirkvi v spôsobe výberu týchto daní. „*Základný zákon SRN z 23. mája 1949 podľa článku 140 udeľuje cirkvám, ktoré majú status verejnoprávnej korporácie, právo vyberať dane,*“¹⁵² čo znamená, že cirkvi si túto zákonom stanovenú daň vyberajú od občanov samé. Štát si v podstate zanechal len minimálnu kontrolu nad financovaním cirkvi a zodpovednosť sa preniesla na samotné cirkvi a veriacich. Podobný formát cirkevnej dane využívajú aj v Rakúsku.

Oproti tomu možno postaviť taktiež neodlukový model usporiadania vzťahov štátu a cirkvi, ktorý je zavedený v Grécku. Štát tu plne financuje cirkev, ale na rozdiel od Nemecka si ponecháva úplný dohľad. Cirkev je v podstate štátu plne podriadená a včlenená do jeho vnútorných poriadkov. Ako bolo uvedené v prvej kapitole, tento model zasahuje do integrity cirkvi a tiež podryvá jej autoritu, ktorá je v hierarchii podriadená autorite štátu. Tým, že je cirkev takto včlenená do štátu je zároveň znížená tolerancia voči cirkvám, ktorých sa to netýka. To zároveň ovplyvňuje aj občanov, ktorí následne pociťujú zníženú mieru náboženskej slobody. „*Ústava Gréckej republiky tiež dokonca zakazuje preklad Biblie bez súhlasu štátnej cirkvi. Veľké množstvo sporov pred Európskym súdom pre ľudské práva (žalujúca strana je väčšinou Náboženská spoločnosť Svedkovia Jehovovi) a vysoké tresty odňatia slobody pre inovercov ukazujú, že v Grécku je sloboda vierovyznania jednoznačne najviac obmedzovaná zo všetkých*

¹⁵¹ PRUSÁK, P. 2003. *Odluka cirkvi od štátu*. Bratislava: AMA, 2003. s. 28.

¹⁵² DROTOVÁN, M. 2017. *Kauza – Odluka cirkvi od štátu*. [online]. 2017. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < http://www.prave-spektrum.sk/article.php?583&ezin_author_id=98>

*krajín Európskej únie.*¹⁵³ Štát tu síce plne financuje cirkev, ale môže zákonom upravovať všetky jej záležitosti, bez povinnosti spoločnej diskusie, alebo aspoň vzájomnej dohody. Celé fungovanie cirkvi záleží na vóli štátu.

Taliansko je príkladom neodlukového modelu, kde sú vzťahy vyrovnané. Využívajú model financovania, odvádzaním dane z príjmu, o ktorom rozhodujú samotní občania. Prusák uvádza: „*To znamená, že občan môže sám určiť, či pôjde časť jeho daní na konto nejakej cirkvi alebo na konto nejakej kultúrnej alebo inej svetskej organizácie či spoločnosti.*“¹⁵⁴ Tento model poukazuje na vzájomnú toleranciu a zachovávanie vnútorných integrit inštitúcií, pričom si obe zachovávajú vlastnú autoritu a občania sami slobodne rozhodujú o výške financovania. Tento spôsob financovania, je zároveň uskutočniteľný aj v odlukových vzťahoch cirkvi a štátu. Okrem Talianska ho využíva napríklad aj Španielsko.

V odlukových modeloch sa cirkvi financujú z vlastných zdrojov, ktoré môžu podobne ako v USA, nadobúdať vo forme príspevkov od veriacich: „*USA – zdrojom sú príspevky jednotlivcov pre jednotlivé fary a farárov.*“¹⁵⁵ Do týchto záležitostí tam štát absolútne nezasahuje ani nijakým spôsobom neupravuje výšku majetkov cirkví. Odlukový model je tu položený na báze vzájomnej tolerancie a akceptovania. Vzájomná spolupráca a spoločná interakcia medzi štátom a cirkvou je tu na dobrej úrovni. Naproti tomu možno spomenúť Francúzsko, kde, ako bolo uvedené v druhej kapitole, bol proces odluky najzložitejší. Cirkvi sú vnímané len ako akési kulty vzájomné vzťahy so štátom nie sú dobré. Poukazuje to na odlukový model, v ktorom spolupráca a vzájomné interakcie viaznu na veľmi nízkej úrovni. Cirkvi sú financované výlučne z vlastných zdrojov, ktoré síce môžu nadobúdať aj z podnikateľskej činnosti a pod., ale vzhľadom na iné štáty tu majú v konečnom dôsledku oveľa menej finančných zdrojov na svoju činnosť. Dôvodom je, že: „*V tejto krajine sa stavajú k náboženským spoločnostiam ako k potenciálnym nepriateľom a rozvracačom štátu, cirkvi sú tu dokonca obmedzované v*

¹⁵³ DROTOVÁN, M. 2017. *Kauza – Odluka cirkvi od štátu*. [online].2017. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < http://www.prave-spektrum.sk/article.php?583&ezin_author_id=98>

¹⁵⁴ PRUSÁK, P. 2003. *Odluka cirkvi od štátu*. Bratislava: AMA, 2003. s. 28.

¹⁵⁵ PRUSÁK, P. 2003. *Odluka cirkvi od štátu*. Bratislava: AMA, 2003. s. 28.

*podnikaní.*¹⁵⁶ Cirkvi teda sú v opozícii štátu, čo narúša autoritu oboch inštitúcií a môže dochádzať aj k narúšaniu ich integrit a vnútorných poriadkov.

Ohľadom témy financovania sa točí väčšina súčasných diskusií o vzťahoch štátu a cirkvi u nás, ako aj diskusie o odluke. Najľahším riešením je vypracovať doplnok Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou, ktorý by bol po dôkladnom premyslení parciálnych riešení ustanovený aj z autoritu štátu aj cirkvi. Rovnako je to aj s doplnkom o výhrade vo svedomí, ktorú v istej forme uznáva aj Slovenská republika, a cirkev má tiež svoj postoj. V tomto bode je vzájomná dohoda, len vecou dostatočného záujmu, keďže obe inštitúcie uznávajú výhradu vo svedomí a je potrebné len dospieť ku konečnej dohode znenia doplnku. Diskusie o odluke v tomto bode nie sú veľmi vyhrotené a je možné dosiahnuť súlad, ktorý bude smerovať k všeobecnej spokojnosti obyvateľstva aj jednotlivých inštitúcií.

¹⁵⁶ DROTOVÁN, M. 2017. *Kauza – Odluka cirkví od štátu*. [online].2017. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < http://www.prave-spektrum.sk/article.php?583&ezin_author_id=98>

4 Etická analýza riešenia odluky cirkvi od štátu na Slovensku

Charakteristika situácie medzi cirkvou a štátom na území SR by mohla byť nasledovná: a) Odluka bola začatá a inštitúcie boli diferencované po roku 1989, čo vyvrcholilo uzavretím Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou, ktorá jasne definuje cirkev a štát ako dve samostatné inštitúcie, ktoré sú navzájom schopné spolupracovať.; b) Názorové tendencie na tento akt, ako aj jeho zložky sa rôznia, čo vedie k zamysleniu sa nad fakticitou odluky a vhodnosťou jej formy pre štát, akým je Slovenská repulika.; c) Odluka je proces, ktorý nebol doposiaľ dokončený, čo vedie k diskusiám o možných riešeniach.; d) Riešenie, ktoré je zavádzané do praxe v mnohom reaguje na historický vývoj na území Slovenskej republiky za bývalého režimu.; e) Odluka, o ktorej sa na Slovensku najviac diskutuje, je v súčasnosti odluka finančná.

4.1 Argumenty za odluku a ich filozofické zdôvodnenie

Za týchto okolností možno chápať argumenty za hĺbkovú odluku ako argumenty finančného charakteru, čím sa má na mysli financovanie cirkvi z iných ako štátnych zdrojov. Argument stojí na báze, že nie každý občan platiaci dane je aj príslušníkom cirkvi, a preto nie je v zmysle demokratického, právneho štátu používať rozpočet štátu na záujmy jednej skupiny obyvateľov. Argument možno odôvodňovať filozofiou Voltairea, ktorý považoval štát za správcu financií, obchodných záležitostí a dbal na rovnosť medzi občanmi za každých okolností, ktorá ich nezaväzuje k ničomu, čo nie je v prospech štátu. Táto argumentácia požaduje, aby štát mal zachovanú kontrolu nad svojimi financiami a mohol rozhodnúť, či cirkvi prispeje, alebo nie. Apeluje sa tu na význam slobodného rozhodnutia človeka, či už občana alebo veriaceho, ktorý priamo rozhoduje o financovaní cirkvi. Cirkev stráca autoritu, nakoľko sa musí podriaďiť v tomto bode autorite štátu. Je narúšaná jej vnútorná integrita, čo sa následne môže prejavíť aj na jej každodennom

fungovaní, ako aj v počte jednotlivých aktivít (ktorých dôležitosť vyzdvihujeme v závere tejto kapitoly) a v nepriamom dôsledku aj na samotnom počte veriacich. Ako uvádza Eva Orbanová: „V kontexte úbytku veriacich v tradičných náboženstvách sa dá predpokladať, a to napríklad na základe skúseností zo susedného Rakúska, že pri odluke cirkvi od štátu môže prísť k ďalšiemu, zjavne i finančne motivovanému odpadu od viery, čo sa v prípade našich susedov automaticky premietlo.“¹⁵⁷ Je nutné si položiť otázku, či je peňažná motivácia dostatočným dôvodom k debatám, ktoré môžu viesť až k ohrozeniu religiozity, úpadku našich tradícií, či priamo ohrozovať význam viery pre budúce generácie. Ak by štát absolútne neprispieval cirkvi, mohlo by to ohroziť jej elementárne fungovanie, čo určite nie je primárnym cieľom argumentujúcich. Príkladom je proces odluky vo Francúzsku, ktorý v pozitívnom zmysle urobil v rámci vzájomných vzťahov cirkvi a štátu poriadok v materiálnom zabezpečovaní, ale negatívnym dôsledkom bolo aj to, že: „V štátnom zákonodarstve dokonca neexistuje pojem cirkev alebo náboženstvo. Tieto pojmy boli v legislatíve nahradené výrazom kult,“¹⁵⁸ čo viedlo k odklonu spoločnosti od viery. Ak však je práve financovanie predmetom sporov medzi cirkvou a štátom, je práve odluka možným spôsobom, ako zamedziť vzájomnému zasahovaniu do integrit inštitúcií. Cirkev bude mať vlastné zdroje a štát vlastné, čím sa zamedzí presahu. To je cieľom tejto argumentácie.

Ďalším argumentom je odlíšenie vnímania sveta podľa cirkvi od pluralitného vnímania sveta z pohľadu štátu. Vyjadrujú sa tým obavy z novej násilnej rekatolizácie, či dogmatického vnucovania viery, čo by viedlo k narúšaniu náboženskej slobody. Rovnako je ale nutné, aby sa tolerantne pristupovalo aj opačne. Pohľad cirkvi by nemal byť za účelom pluralizácie svetonázorov odsúvaný do úzadia, či byť potlačený úplne. V pozadí tejto argumentácie stojí mienka, že je integrita štátu narúšaná, nakoľko cirkev zasahuje do jeho chodu. Súčasťou tejto argumentácie je aj vplyv viery na mienku občanov, čomu sa však bez totálneho odstránenia náboženstva z nášho štátu nedá zamedziť. Preto nemôže byť

¹⁵⁷ ORBANOVÁ, E. 2018. *Náboženstvo a etika (kult a hodnota)*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2018. s. 93.

¹⁵⁸ DROTOVÁN, M. 2017. *Kauza – Odluka cirkvi od štátu*. [online].2017. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < http://www.prave-spektrum.sk/article.php?583&ezin_author_id=98>

cieľom takéto extrémne poňatie tejto argumentácie. Náboženský svetonázor má mať svoje miesto aj v pluralitnej spoločnosti, lebo práve to je podstata plurality. Kameňom úrazu je, že podstatou náboženského názoru je istota v neho samého, preto sa označuje za jediný pravdivý, zatiaľ čo v pluralitnej spoločnosti sa akceptuje mnohosť a každý názor sám seba môže považovať za správny, čo ho legitimizuje. Z pohľadu viery však legitímnym nie je. Pre hlboko veriaceho človeka je zložitejšie akceptovať mnohosť (najmä v mravných postulátoch), nakoľko iné názory nie sú pre neho skutočne pravdivé. Následne sa teda prejavujú v diskusii obavy z neuznania noriem štátu z dôvodu prípadného nesúladu s náboženskými normami. Ako o veriacom človeku Orbanová uvádza: „*Apodiktickosť Božieho zákona je však pre neho záväzná a pre spásu dôležitejšia ako celá plejáda noriem konsenzuálnej povahy, ktorá by v kontexte procedurálnej demokracie dočasne riešila kolízne situácie a interpersonálne, a to dokonca výsostne intímne vzťahy.*“¹⁵⁹ Práve to môže, ale nemusí, zasahovať do autority štátu. Tento argument stojí na odlukovom modeli podľa Locka, ktorý chápal cirkev a štát ako objekty pohybujúce sa v rôznych poliach pôsobností. Štát sa pohybuje v rovine imanencie a jeho zákonodarstvo, ako aj právny systém a legislatíva, spadajú výlučne do kompetencie štátu a majú byť orientované pre štát, bez prílišného ohľadu na jednotlivé inštitúcie, ktoré sa venujú rovine eschatológie. Naopak, veci spásy spadajú výlučne pod patronát cirkvi a štát sa má zdržať zásahov do tejto oblasti. Preto sa s požiadavkou plurality názorov spája aj tolerancia a uznanie aj náboženského názoru.

Posledným hlavným argumentom je, že cirkev ovplyvňuje na základe vzájomnej zmluvy štátne záležitosti, čo narúša autoritu a moc štátu. V časti o rozbere Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou bol však bližšie rozobratý obsah tohto dokumentu, na základe čoho sme dospeli k záveru, že zmluva nezasahuje do integrity štátu, ale naopak pomáha procedurálne uznať autoritu štátu aj cirkvi a upravuje ich vzájomné vzťahy tak, aby si vzájomne nenarúšali integritu. Tento argument môže byť položený na základoch ponímania Voltairea a Rousseaua, ktorí vnímali každé narušenie a konkurovanie štátnej moci ako znižovanie autority štátu a zásah do jeho integrity. A keďže zmluva

¹⁵⁹ ORBANOVÁ, E. 2018. *Náboženstvo a etika (kult a hodnota)*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2018. s. 116.

uznáva aj autoritu cirkvi, mohlo by sa to javiť ako problém, ale považujeme to skôr za formálne riešenie.

Vo všeobecnosti možno povedať, že argumenty za odluku v súčasnosti (na rozdiel od tých, ktoré zahájili proces odluky po 1989-tom a vychádzali z tábora veriacich, so zameraním na ochranu ich viery) vychádzajú z požiadavky ochrany autority štátu a uprednostňovania štátnej moci ako aj svetského usporiadania noriem, či už v oblasti financií, mravouky alebo bežných záležitostí fungovania štátneho zradenia. To poukazuje na postupnú sekularizáciu spoločnosti, ktorá u nás pozvoľna prebieha. Väčšina argumentujúcich sa upriamuje na svetskú stránku veci. Teda, vzájomné vzťahy štátu a cirkvi sa v ponímaní argumentujúcich, absolútne vyhybajú eschatologickému rozmeru tejto problematiky.

4.2 Argumenty proti odluke a ich filozofické zdôvodnenie

Argumenty proti odluke hovoria o vzájomnej previazanosti cirkvi a štátu na základe historického vývinu, čo možno priradiť k filozofii Hegela o národe, ktorý často vzniká na náboženských základoch, či názorom Hobbesa, ktorý tvrdí, že najsilnejšia moc štátu ako suveréna je ak akceptuje cirkev, ktorá je najväčšmi zastúpená v štáte, a mala by byť jednotná so štátom. Musí tiež uznať suveréna za garanta moci. V tomto ponímaní, rozdielne stanoviská štátu a cirkvi prinášajú chaos medzi občanov, keď je v ich radoch väčšinové zastúpenie príslušníkov cirkvi. Občan, ktorý je zároveň veriacim uznáva autoritu cirkvi aj autoritu štátu. Ak tieto dve autority nepostupujú jednotne je nutné si vybrať. Môže tu dôjsť až k zasahovaniu do ľudskej slobody a tiež k narúšaniu integrity človeka, ktorý je akoby rozdelený. Vzájomný nesúlad by v konečnom dôsledku len znížil autoritu oboch inštitúcií.

Ďalším argumentom je výhodnosť vzájomného vzťahu, ktorý umožňuje v mnohých prípadoch lepšie organizovať spoločnosť, predovšetkým po mravnej stránke. To v podstate opäť stavia na už vyššie spomínaných autoroch, pričom Hegel dokonca hovorí, že najsilnejšie štáty sú tie, ktoré stoja na tzv. štátnom náboženstve, kde

štátna moc je v podstate modla občanov.¹⁶⁰ Mravouka je súčasťou našich tradícií a odkazom, ktorý po nás ostáva a reprezentuje nás vo svete. V našom prípade sa jedná o cyrilo-metodskú tradíciu, o ktorú v prípade hĺbkovej odluky môžeme byť duchovne ochudobnení.

Tiež vhodnou argumentáciou je aj dôležitosť cirkevných činností pre štát, či už charitatívneho alebo výchovného charakteru, ale i iných. Je to čisto praktická argumentácia, ktorá apeluje na to, že cirkvi často v štátoch vykonávajú altruistickú činnosť, ktorú z časti je povinný vykonávať štát, ale veľmi často nebyť cirkví, nevykonával by ju nik, na čo by v podstate doplatili len občania štátu.

Argumentom proti odluke bol síce venovaný menší rozsah, ale to nezmenšuje ich význam. Dôvodom bola bezpredmetnosť bližšieho skúmania, nakoľko je Slovensko v súčasnosti procese odluky cirkvi od štátu a tiež to, že pozitívny vplyv cirkvi na spoločnosť a jej prínos je hlbšie rozobratý v nasledujúcej časti. Zároveň boli filozofické základy tejto argumentácie bližšie preskúmané už v druhej kapitole.

4.3 Zhrnutie etických aspektov odluky cirkvi od štátu na Slovensku

Na Slovensku možno označiť za etické aspekty v rámci problematiky odluky cirkvi od štátu všetky krivdy, ktorých sa v bývalom režime dopustil štát a štátna moc, čo viedlo k snahe zamedziť takémuto mravnému strádaniu. Ľudia cítili narušenie vlastnej integrity na pozícii občanov zo strany štátu. Zároveň im bolo upreté právo na slobodu vierovyznania. Letz o tomto vplyve štátu píše: „*Cirkevná politika viedla k vonkajšiemu ovládnutiu cirkví a k ich násilnému vytlačeniu z verejného života občanov. Dôsledkom bola deštrukcia tradičných hodnôt a kultúry Slovákov.*“¹⁶¹ Tieto momenty de facto narúšali ľudskú dôstojnosť, čomu bolo nutné v definovaní

¹⁶⁰ Porov.: HEGEL, G.W.F. 1992. *Základy filozofie práva*. Praha: Academia. 1992. s. 299-300.

¹⁶¹ LETZ, R. 2008. *Cirkevná politika štátu na Slovensku v rokoch 1948-1989*. s. 113-147. In KOCSIS, A. S. (ed.), *Konfesie, cirkevná politika, identita na Slovensku a Maďarsku po roku 1945*. Budapešť: Kossuth Kiadó, 2008. s. 147.

vzťahu Slovenskej republiky k cirkvi zamedziť. Preto súčasný stav vzťahu cirkvi a štátu na Slovensku je definovaný s prihliadnutím na tieto okolnosti a reflektovaný aj v legislatíve. Slovenská republika zahájila proces odluky z dôvodu jasne určiť právomoci cirkvi voči štátu, ako aj štátu voči nej. Tento vzťah je založený na stanovení jasných hraníc, za ktoré už druhá strana nesmie zasahovať, aby bola udržaná vnútorná integrita inštitúcie. Nová forma vzťahu je budovaná na hodnotách spravodlivosti, tolerancie a rovnosti. Spravodlivosť, ktorú stručne zhrnul Andrew Heywood, britský politológ: „*Stručne povedané, spravodlivosť tkvie v tom, že každému sa má dávať, čo mu „patrí“.*“¹⁶² je práve ukotvená zo strany štátu aj v náprave krívd a snahe im zamedziť, aby žiadna strana nemohla povedať, že nedostala to, na čo si činila nárok. Zo strany cirkvi je možná snaha o nastolenie spravodlivých pomerov považovať za samozrejmu, nakoľko ako uvádza Letz: „*Náboženstvá sú povolané, aby spoločne podporovali mier a spravodlivosť vo svete. Majú exteriorizovať pokoj v duši do pokoja celej spoločnosti.*“¹⁶³ Budovaný vzťah na báze spravodlivosti umožní následnú spoluprácu medzi Slovenskou republikou a cirkvou. To zároveň vedie k tomu, aby sa vzťah zlepšil na úrovni vzájomného rešpektu a tolerancie jednak zo strany štátu, ale aj cirkvi. Tiež to jasne reflektuje snahu neukotviť predstavu o Slovenskej republike na základe udalostí z pred roku 1989. Tým sa tiež umožňuje občanom sa v týchto záležitostiach orientovať a uplatňovať následne svoje práva. To umožňuje zachovať ľudskú dôstojnosť a slobodu pre občanov štátu a príslušníkov cirkvi. Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou v mnohých článkoch reflektuje vzájomný rešpekt oboch inštitúcií, ich spoločný vzťah ukotvuje na báze tolerancie, nenarúšania vnútorných integrít inštitúcií a v oblastiach spoločného záujmu stanovuje jasné pravidlá, čo slúži k lepším vzájomným vzťahom cirkvi a štátu. Tondra uvádza: „*Latinské príslovie hovorí: Clara pacta – boni amici. To znamená: Kde sú jasné dohody, tam je aj dobré priateľstvo.*“¹⁶⁴

¹⁶² HEYWOOD, A. 2005. *Politická teorie*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s. r. o. 2005. s. 153.

¹⁶³ LETZ, J. 2001. *Láska ako základný činiteľ v dialógu medzi rôznymi náboženstvami a kultúrami*. s. 11 – 19. In LETZ, J. (ed.), *Acta Philosophica Tyrnaviensia 6: Fundamentálna úloha lásky v dialógu medzi civilizáciami*. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave. 2001. s. 15.

¹⁶⁴ TONDRA, F. 2001. *Predhovor*. s. 7. In KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2001. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Lúč. 2001. s. 7.

Vzťahy štátu a cirkvi teda majú hlavne tendenciu zamedziť k skĺznutiu do situácií, aké boli počas bývalého režimu a budovať novú formu, ktorá bude založená na báze priateľstva a tolerancie. Rudolf Dupkala, slovenský filozof, toleranciu definuje nasledovne: „Zrejme aj s prihliadnutím na túto skutočnosť sa slovom tolerancia – vo všeobecnosti – označuje schopnosť a ochota znášať, resp. strpieť „inakosť“ akejkoľvek etnickej, rasovej, kultúrnej, náboženskej, politickej, či morálno-etickej proveniencie. Konkrétne pritom ide predovšetkým o schopnosť človeka žiť s „inými“ ľuďmi, t. j. s ľuďmi, ktorí majú napríklad „iný“ pôvod, „inú“ farbu pleti, „iné“ názory, „inú“ hodnotovú orientáciu atď.“¹⁶⁵ Z uvedeného vyplýva, že je tolerancia schopnosťou nutnou pre život v súčasnej spoločnosti. Preto je nutné ju hodnotovo premietnuť aj do vzťahu štátu a cirkvi.

Okrem toho sa štát snažil aj odčiniť v rámci svojho fungovania krivdy, ktorých sa dopustil. „Jednou z prvých zásadných právnych úprav v oblasti cirkevnej politiky po roku 1989 je séria zákonodarných úprav, z ktorých prvá sa uskutočnila 13. decembra 1989, v rámci nej boli zrušené takzvané náboženské trestné činy (marenie dozoru nad cirkvami a pod.). V januári 1990 bol zákonom č. 16/1990 Zb. – zrušením paragrafov 7 a 10 zákona č. 218/1949 Zb. – zrušený dozor štátu nad cirkvami.“¹⁶⁶ píše Moravčíková. Tento etický aspekt umožnil do určitej miery nápravu vzťahov štátu a cirkvi a dopomohol k budovaniu novej paradigmy vzťahu. To, že sa vykonali reštitúcie, či boli prepustení politickí väzni, poukazuje na mravný základ, ktorý stimuloval snahu o lepšie usporiadanie v rámci nových foriem vzťahu cirkvi a Slovenskej republiky. Štát uznal svoje chyby a previedol do praxe všeobecné povedomie, že je potrebné niečo napraviť. Navyše, ako uvádza Moravčíková: „Slovenská republika ako jedna z prvých postkomunistických krajín dôsledne riešila problematiku vrátenia cirkevného majetku.“¹⁶⁷ Je zrejmé, že na takýchto základoch bol preukázaný vzájomný rešpekt, s ktorým Slovenská republika chce pristupovať ku vzťahu k cirkvám.

¹⁶⁵ DUPKALA, R. 2013. *Idea tolerancie – jej pôvod, význam a limity (Filozofické reflexie)*. s. 11 – 25. In DUPKALA, R. – DUDINSKÁ, I. – HALČIN, P. (eds.), *Idea tolerancie I*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. 2013. s. 11.

¹⁶⁶ MORAVČÍKOVÁ, M. 2008. *Cirkevná politika na Slovensku po roku 1989*. s. 365-386. In KOCSIS, A. S. (ed.), *Konfesie, cirkevná politika, identita na Slovensku a Maďarsku po roku 1945*. Budapešť: Kossuth Kiadó, 2008. s. 376.

¹⁶⁷ MORAVČÍKOVÁ, M. 2008. *Cirkevná politika na Slovensku po roku 1989*. s. 365-386. In KOCSIS, A. S. (ed.), *Konfesie, cirkevná politika, identita na Slovensku a Maďarsku po roku 1945*. Budapešť: Kossuth Kiadó, 2008. s. 378.

Zároveň je nutné poukázať na toleranciu, ktorou operoval vo svojej filozofii už Locke a na Slovensku je prezentovaná rovnakým ukotvením všetkých registrovaných cirkví v právnom poriadku. Slovenská republika po vzore zmluvy s Vatikánom uzavrela aj zmluvu, ktorá podobné pravidlá nastoľuje aj vo vzťahoch štátu k iným cirkvám. Teda aj k tým, ku ktorým sa v ústave neviaže a nehlási žiadnou vetou, čo nebolo nevyhnutné, ale žiaduce z pohľadu Slovenskej republiky ako demokratického a právneho štátu. Má garantovať slobody a práva bez rozdielu, a preto bolo potrebné budovať tieto vzťahy aj s cirkvami, ktoré neboli súčasťou Slovenska v jeho historickom vývine, ale v súčasnej dobe na jeho podobe participujú a tvoria časť jeho názorovej a myšlienkovej plurality. Je síce stále v štáte istá forma diferenciacie medzi kresťanskou cirkvou a inými, napríklad v oblasti školstva. Tieto rozdiely však spočívajú v problematike celej demokracie. Štát totiž má prihliadať aj na najmenšiu skupinu a brať jej názor do úvahy, zároveň ale má rozlišovať medzi prikladaním váhy vôli jednému percentu občanov a viac ako polovice občanov. To vedie k tomu, že práva ostatných cirkví a ich zasahovanie do spoločných oblastí je priamo úmerné tomu, aké sú veľké v počte občanov, ktoré sa k nim hlásia a iným faktorom ovplyvňujúcim ich vplyv na spoločnosť. Úplná rovnosť je v tomto prípade nenaplnená, pretože sa prihliada na spravodlivosť organizovania spoločnosti zo strany štátu. Princíp rovnosti by znemožňoval spravodlivé zhodnotenie požiadaviek ľudu, ak by sa na každú názorovú alternatívu prihliadalo bez zváženia jej významu. A v praxi by bolo nemožné uviesť do ozbrojených zložiek, či školstva na celom území v rovnakom počte zástupcov všetkých registrovaných cirkví, pretože niektoré z nich nemajú ani taký počet erudovaných osôb. Súčasný stav však svojím usporiadaním nenarúša dôstojnosť vzťahov, keďže je vďaka nemu možné dospieť nielen k základnej zhode v štáte, ale je aj uskutočniteľný bez zásahov do integrity občana. Pretože ako uvádza Hans Küng: „Dnes panuje všeobecný súhlas o tom, že: Bez minimálneho základného konsenzu vo vzťahu k určitým hodnotám, normám a postojom nie je v malom ani vo veľkom spoločenstve možné ľudské dôstojné súžitie.“¹⁶⁸ V rámci odľuky cirkvi od štátu je tento etický postup vo vzťahu k rôznym cirkvám mimoriadne žiaduci a vhodný. Evidentne sú tu zachované hodnoty spravodlivosti, rovnosti, tolerancie a vzájomného rešpektu, v čo

¹⁶⁸ KÜNG, H. 1992. *Světový étos: Projekt*. Zlín: Archa. 1992. s. 36.

najvyššej možnej miere, čo umožňuje bezproblémovú a prínosnú spoluprácu štátu a cirkvi.

Ďalšou hodnotou, ktorú vzťah štátu a cirkvi u nás reflektuje, je hodnota viery. Tá je v dnešnej spoločnosti považovaná za dôležitú súčasť každého človeka, ako uvádza Helena Hrehová: „Človek je *personálno-autonómny* bytím. Existuje pre seba a nikdy nesmie byť prostriedkom pre nikoho. Stojí nad každou organizáciou i nad štátom. Je bytím rozumným, náboženským, sociálnym a pýta sa na pravdu o sebe a o veciach.“¹⁶⁹ Zároveň viera môže napomáhať aj k lepšiemu porozumeniu svetu zo strany občanov, či mu morálnym pozdvihnutím pomôcť dostať ľudskej dôstojnosti, či pomáhať udržiavať súdržnosť a vzájomnosť medzi občanmi. Etickým aspektom je pri riešení odluky hodnota rovnosti občanov, ktorá nesmie byť narúšaná diferenciaciou medzi príslušníkom cirkvi a občanom štátu. Ako sme v predchádzajúcej časti práce poukázali, štát nemôže diferencovať medzi občanmi bez toho, aby sa nezdvihla vlna nevôle voči takémuto stavu. Na to poukazujú aj historické konzekvencie z tretej kapitoly, ktoré z hľadiska etiky neboli vhodné a dôstojné pre človeka vtedy a nie sú ani v dnešnej dobe, na čo apeluje aj táto kapitola. V období plurality, ktoré panuje, je nutné, aby štát umožňoval občanom žiť v spoločnosti, ktorá funguje bez problémov plynúcim z nerovnosti. „*Lebo slobodný demokratický štát – na rozdiel od stredovekého klerikálneho (čierneho) alebo od moderného totalitného (hnedého) alebo červeného) štátu – musí byť z hľadiska vlastného sebapochopenia svetónázorovo neutrálny. To znamená, že musí tolerovať rôzne náboženstvá a konfesie, filozofie a ideológie.*“¹⁷⁰ Bude nutné zachovať rovnosť v slobode vyjadrovania viery, v možnosti cirkevne sa združovať, či umožnení cirkvám komunikovať so svojimi príslušníkmi a mravne ich usmerňovať. Štát, rovnako ako aj cirkev, sa totiž musí snažiť preukázať vzájomný rešpekt k druhej strane, čo musí byť premietnuté aj do bežného života a fungovania v štáte, či cirkvi. Küng predkladá názor, že v konečnom dôsledku sa aj tak všetci občania podieľajú, bez ohľadu na tieto rozdiely, na spoločnom étose: „*Pri vzájomnom rešpekte bude však nutná vzájomná*

¹⁶⁹ HREHOVÁ, H. 2017. *Človek – jeho dignitas a mystérium – v myslení kardinála Jáno Chryzostoma Korca*. s. 65-80. In FEBER, J., RUSNÁK, P. (eds.), *Acta Moralia Tyrnaviensia VII. Reflexia človeka v slovanskom filozofickom prostredí*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavská univerzita v Trnave. 2017. s. 66.

¹⁷⁰ KÜNG, H. 1992. *Světový étos: Projekt*. Zlín: Archa. 1992. s. 35.

*koalícia veriacich a neveriacich (deistov, ateistov, agnostikov) v prospech spoločného svetového étosu.*¹⁷¹

Dôležitým etickým aspektom je tu samotná náboženská sloboda, ktorú má slovenský štát zaručovať spolu s možnosťou združovania sa v cirkvi, ako sme uviedli v tretej kapitole. „*Slovenská republika garantuje náboženskú slobodu ústavným zákonom č. 460/1992 Zb. – Ústavou Slovenskej republiky, ústavným zákonom č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd, zákonom č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov.*“¹⁷² Je to súčasťou prirodzenosti človeka, či už sa združovať a vytvárať sociálne väzby, alebo mať svetonázor založený na základe viery. Navyše: „*Aj tí, ktorí odmietajú náboženstvo, nepokladajú sa za veriacich, alebo sa priamo snažia proti viere bojovať, nemôžu poprieť, že viera je antropologickou konštantou: každý človek verí, musí veriť a kým bude človekom, veriť bude.*“¹⁷³ Limity tejto slobody sú ukotvené v právnom poriadku Slovenskej republiky a Základnou zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou to akceptuje v článkoch 2, 3, 10, 12, 13, 17, 18, 19, 21 a 24. Zabezpečením slobody vierovyznania postupuje Slovensko v rámci vnútorného usporiadania vzťahov v súlade zároveň aj s medzinárodným právom. Ivan Kútny, profesor morálnej teológie, o cielei tejto slobody uvádza: „*Jej cieľom je zabezpečiť a kontinuálne dotvárať priestor, v ktorom by mal každý človek možnosť bez donucovania hľadať pravdu v náboženskej oblasti a v súlade s ňou robiť osobné rozhodnutia – tým zadosťučiniť svojej transcendentnej dimenzii.*“¹⁷⁴ Táto forma ponímania umožňuje udržať integritu človeka celistvú pri odluke cirkvi od štátu len v prípade, že obe inštitúcie sa budú držať tých princípov, ktoré nenarušia túto základnú slobodu. Kútny dokonca prepája túto slobodu aj s inými: „*V tomto kontexte realizácie slobody v praktickom živote sa javia ako prítomné aspekty individuálnosti a komunitárnosti, súkromia a verejnosti, úzko spojené*

¹⁷¹ KÜNG, H. 1992. *Světový étos: Projekt*. Zlín: Archa. 1992. s. 45.

¹⁷² JURAN, J. 2005. *Garancie náboženskej slobody v Slovenskej republike*. s. 11 – 13. In MORAVČÍKOVÁ, M., LOJDA, M. (eds.), *Náboženská sloboda a jej aspekty. Islam v Európe*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví v spolupráci s Centrom pre európsku politiku. 2005. s. 11.

¹⁷³ PĚTRUČIJOVÁ, J., FEBER, J. 2008. *Svět duchovní kultury (filozofická analýza institucionalizovaných forem)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 2008. s. 107.

¹⁷⁴ KÚTNY, I. 2015. *Pokoj a náboženská sloboda v rodine. Špecifiká a súčasnosť – päťdesiat rokov Dignitatis humanae*. Trnava: Dobrá kniha. 2015. s.19.

medzi sebou takým spôsobom, že plná realizácia náboženskej slobody sa neoddeliteľne spája s týmito ďalšími aspektami slobody, ktoré sa stávajú neodmysliteľnými pre autentickú náboženskú slobodu. V istom slova zmysle sa stávajú obsahom náboženskej slobody.“¹⁷⁵ Autor má na mysli slobodu uzatvárať manželstvá, slobodu na výhradu vo svedomí alebo slobody vyplývajúce z ľudských práv. To všetko nesmie byť v rámci odluky cirkvi od štátu narušené, nakoľko to reflektuje vzťah ľudí k viere ako hodnote. Slovenská republika a cirkev aj túto hodnotu v procese odluky vyznávajú.

Posledným etickým aspektom je mravná výchova, ktorá je často zabezpečená práve inštitúciou cirkvi. Cirkev si nečiní v súčasnosti nárok na výsostné postavenie v rámci vzťahu so štátom na jeho organizovaní. Jej cieľom je skôr mravne vplývať na občanov štátu, čo má kladný vplyv na všeobecne povedomie občanov. Ako už poukázal Hegel, náboženstvo môže pozitívne vplývať aj na vzťah občanov k občianskemu poriadku. Katolícka cirkev sa práve o to snaží už od svojich základov, jej snaha sa prejavuje aj v tradíciách a praxi na Slovensku. Lebo ako o počiatkoch a podstate kresťanstva uvádza Hrehová: „Kresťanstvo sa zrodí ako spoločenstvo, založené na bratskej láske, ktorého základom je Kristovo Evanjelium s etikou lásky, ktorá rozšíri srdce človeka a otvorí ho smerom k ľudskosti, k človeku.“¹⁷⁶ Štát síce tiež udržuje mravné povedomie medzi občanmi, ale predsa len cirkvi boli nositeľkami mravov do oblastí, v ktorých štáty vznikali. Rovnako tomu bolo aj u nás a môže byť aj naďalej. Ján Letz uvádza: „Osobitné požiadavky sa však pritom kladú na príslušníkov náboženstiev, najmä svetových, u ktorých predstaviteľov sa právom očakáva vyšší stupeň duchovnosti a zodpovednosti.“¹⁷⁷ Je totiž nutné, aby toto mravné pôsobenie cirkvi bolo v súlade s aktuálnym vývojom na Slovensku aj v problematike odluky. Faktom však ostáva, že prínos kresťanstva, cirkví spočíva práve v láske. Tento prínos sa prejavuje jednak na úrovni medziľudských vzťahov, ale aj na úrovni vzťahov medzi inštitúciami. Letz síce uvádza: „Je to práve láska, ktorá bytostne konštituuje kresťanstvo, a ona je tým, čo môže predovšetkým kresťanstvo

¹⁷⁵ KÚTNY, I. 2015. *Pokoj a náboženská sloboda v rodine. Špecifiká a súčinnosť – päťdesiat rokov Dignitatis humanae*. Trnava: Dobrá kniha. 2015. s.83.

¹⁷⁶ HREHOVÁ, H. 1998. *Pohľad do dejín etických systémov*. Bratislava: Charis. 1998. s. 55.

¹⁷⁷ LETZ, J. 2001. *Láska ako základný činiteľ v dialógu medzi rôznymi náboženstvami a kultúrami*. s. 11 – 19. In LETZ, J. (ed.), *Acta Philosophica Tyrnaviensis 6: Fundamentálna úloha lásky v dialógu medzi civilizáciami*. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave. 2001. s. 12.

*i dnes ponúknuť do medzináboženského dialógu.*¹⁷⁸, avšak môžeme kresťanské ponímanie lásky označiť aj za prínos pre štát a dialóg medzi cirkvou a štátom. Zároveň je nutné z etického hľadiska poukázať na vo veľkej miere altruistický charakter tejto činnosti cirkvi, či už v oblasti školstva, sociálnych služieb, zdravotníctva, štátnych služieb a inde, čo je aj pri odluke cirkvi od štátu nutné z hľadiska všeobecnej prospešnosti cirkvi umožniť. Tieto etické aspekty ukazujú, že proces odluky cirkvi od štátu na území Slovenskej republiky spĺňa etické kritéria a nezasahuje do integrity inštitúcií, ani ľudí zo strany štátu.

Etické aspekty odluky cirkvi od štátu na území Slovenskej republiky odkazujú na hodnoty spravodlivosti, rovnosti, tolerancie a rešpektu v rámci vzájomnej spolupráce cirkvi a štátu. Ďalej na hodnotu viery v individuálnej aj spoločenskej rovine. A taktiež na hodnotu summum bonum (spoločného dobra), ktoré cirkev do štátu prináša skrze lásku, mravnú výchovu, či všestranne orientovanú altruistickú činnosť.

¹⁷⁸ LETZ, J. 2001. *Láska ako základný činiteľ v dialógu medzi rôznymi náboženstvami a kultúrami*. s. 11 – 19. In LETZ, J. (ed.), *Acta Philosophica Tyrnaviensia 6: Fundamentálna úloha lásky v dialógu medzi civilizáciami*. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave. 2001. s. 13.

Záver

Problematika odluky cirkvi od štátu je veľmi široký pojem, ktorý bude ešte dlho predmetom diskusií. Zároveň sú jednotlivé aspekty, ktoré sa ho týkajú veľmi premenlivé, nakoľko sú závislé na zmenách v spoločnosti, od geolokácie, historických konzekvencií, či objavoch vedy a iných. Monografia sa preto koncentruje najmä na súčasnú slovenskú spoločnosť, čo evokuje jasné geolokačné ohraničenie skúmaného priestoru a tiež konkrétne formy spoločenského zriadenia.

Z etického hľadiska je na začiatku rozdelených päť variácií vzájomných vzťahov štátu a cirkvi, ktoré sa líšia autoritatívnym usporiadaním jednotlivých inštitúcií, rôznym zasahovaním do integrity inštitúcií, úrovňou vzájomnej spolupráce inštitúcií a v neposlednom rade zavedením odlukového, či neodlukového modelu. Vymedzili sme tri neodlukové a dva odlukové modely usporiadania vzťahov štátu a cirkvi. Zároveň však v súčasnosti ľahší prístup k vedeckým poznatkom rozširuje radu historických konzekvencií, ktoré sa problematiky odluky dotýkajú aj u nás. Preto bolo zvolené zameranie na charakteristiku oblastí, v ktorých sa zrodili prvé názorové alternatívy na vzťah štátu a cirkvi a ich historické konzekvencie. Tieto teórie vznikali v priestore vyhrotených vzťahov medzi štátom a cirkvou a boli rôzne. Hobbes a Hegel boli v podstate za prepojenosť štátu a cirkvi a naopak Locke, Voltaire, Rousseau proti. Významným pre etický pohľad bol najmä Locke a jeho vnímanie vzťahu na báze tolerancie.

V ďalšej časti sme sa venovali historickému vývinu problematiky v našej oblasti. Kapitola sa venuje obdobiu od roku 1918 až po súčasnosť, čo je v podstate posledných sto rokov vývoja vzťahov štátu a cirkvi na našom území. Tieto vzťahy boli za bývalého režimu v značnej miere netolerantné voči cirkvi. Vzťah štátu a cirkvi vtedy nebol na báze odluky, ale cirkev bola aj napriek tomu považovaná za nepriateľa. Medzi cirkvou a štátom prebiehal boj, ktorý bol ukončený vznikom Slovenskej republiky. Tá zahájila proces odluky, čo umožnilo vybudovať vzťahy s cirkvou nanovo od základov. Táto odluka zachováva integritu štátu aj cirkvi a ich vzájomnú spoluprácu definuje na báze rešpektu a tolerancie. V knihe sú

obsiahnuté názorové alternatívy, dotýkajúce sa legislatívnej stránky tejto problematiky, ako aj sociálnej, filozofickej a samozrejme etickej. V oblasti etiky vytyčujeme aspekty argumentácie pre aj proti odluke, s poukázaním na dôležitosť tolerancie a zachovania integrity štátu aj cirkvi pri riešení tejto problematiky.

Samotný model odluky na Slovensku by sme na základe vykonaného skúmania zadefinovali ako prebiehajúci proces, ktorý čakajú ešte minimálne dve doplnenia Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a štátom a množstvo diskusií o parciálnych riešeniach vzniknutých situácií. V závere tretej kapitoly sa venujeme možnému riešeniu dokončenia procesu odluky vo forme hľadania nového spôsobu financovania, pričom sme uviedli aj niekoľko alternatív, ktoré sú využívané v zahraničí. Monografia zároveň poukazuje na určitú zhodu štátu a cirkvi ohľadom výhrady vo svedomí, čo nasvedčuje tomu, že pri tomto doplnku by mali byť obe inštitúcie schopné dôjsť k spoločnej dohode. Aj v súčasnosti tento proces odluky u nás stavia na hodnotách tolerancie, vzájomného rešpektu, slobody vierovyznania a rovnosti. Na to poukazuje historický prierez vývinu otázky odluky cirkvi od štátu na území Slovenskej republiky uvedený v tretej kapitole s apelom na etické aspekty.

V záverečnej časti sme charakterizovali situáciu na Slovensku ako proces začatej odluky, ktorý má svoje špecifiká i sporné oblasti. Uviedli sme rozbor argumentácie pre a aj proti odluke, pričom sme sa snažili zachovávať vedeckú objektivitu. V ďalšej časti sme akcentovali hodnoty spravodlivosti, tolerancie, vzájomného rešpektu, či rovnosti v súčasnom vzťahu Slovenskej republiky k cirkvi. Výsledkom je vzájomná spolupráca, ktorá aj v rámci odkukového modelu vyznáva spomínané hodnoty a umožňuje kvalitatívny rozvoj inštitúcií i občana. Cirkev v rámci svojej činnosti navyše prináša hodnoty, ktoré by bez nej v štáte nevznikli. Hodnota viery, či dobra napomáhajú štátu v oblasti mravnej výchovy a tiež skrze altruistickú činnosť, ktorú vykonáva cirkev hlavne formou charity. Samotnú hodnotu lásky medzi ľuďmi, ktorú kresťanstvo prináša, možno považovať za stabilizačný prvok, ktorý ľudí spája.

Cieľom monografie bolo sprehľadniť problematiku a uviesť ju do kontextu so situáciou na Slovensku. Považujeme za vhodné venovať tejto téme aj v najbližších rokoch zvýšenú pozornosť. Začali sme ako Slovenská republika veľmi kultivovane a ľudsky dôstojne budovať

novú paradigmu vzťahov s cirkvou. V súčasnej dobe pluralizmu by sme sa mali snažiť tento postup zachovať a pridržovať sa ho, nakoľko vypovedá veľa aj o tom, akí sme ľudia.

Zoznam použitej literatúry

ČARNOGURSKÝ, J. 2005. *Odpor voči komunizmu*. In *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 1, č. 2/2005. [online].2005. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < <http://www.impulzrevue.sk/article.php?26>>

ČULEN, A. 2018. *MUDr. G. Hoffmann: Zamlčaná pravda o Slovensku-Odsúdením Jozefa Tisu na trest smrti obesením bol spáchaný justičný zločin*. [online].2018. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < <http://alianciazanedelu.sk/archiv/2450>>

DOLINSKÝ, J. 1999. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Dobrá kniha. 1999. 131 s. ISBN 80-7141-268-6.

DRONZEK, J. 2008. *Poľský región*.s. 821 – 837. In REMIŠOVÁ, A. (ed.), *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. 896 s. ISBN 978-80-8101-103-0.

DROTOVÁN, M. 2017. *Kauza – Odluka cirkevi od štátu*. [online].2017. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < http://www.prave-spektrum.sk/article.php?583&ezin_author_id=98>

DUPKALA, R. 2013. *Idea tolerancie – jej pôvod, význam a limity (Filozofické reflexie)*. s. 11 – 25. In DUPKALA, R. – DUDINSKÁ, I. – HALČÍN, P. (eds.), *Idea tolerancie I*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. 2013. 206 s. ISBN 978-80-555-0868-9.

FEBER, J., PETRUCIJOVÁ, J. 2008. *Svět duchovní kultury (filozofická analýza institucionalizovaných forem)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 2008. 320 s. ISBN 978-80-7368-770-0.

GOMBRICH, E. H. 2008. *Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov*. Bratislava: Slovart, spol. s r. o..2008. 318 s. ISBN 978-80-8085-478-2.

HALAS, F. X. 2007. *Sekularizace v první Československé republice a Svätý stolec*. s. 100 – 118. In IVANTYŠYNOVÁ, T. (ed.), *Národ – Cirkev – Štát*. Bratislava: SDK SVE. 2007. 266 s. ISBN 978-80-969834-2-1.

HEGEL, G.W.F. 2015. *Fenomenológia ducha*. Bratislava: Kalligram. 2015. 576 s. ISBN 978-80-8101-861-9.

HEGEL, G.W.F. 1992. *Základy filosofie práva*. Praha: Academia. 1992. 380 s. ISBN 80-200-0296-0.

HEYWOOD, A. 2005. *Politická teorie*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s. r. o..2005. 335 s. ISBN 80-86861-41-4.

HOBBS, T. 2011. *Leviatan alebo Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho*. Bratislava: Kalligram. 2011. 736 s. ISBN 978-80-8101-497-0.

HOLÁK, M. 2007. *Politický katolicizmus na Slovensku v rokoch 1918 – 1938*. s. 164 – 181. In IVANTYŠYNOVÁ, T. (ed.), *Národ – Cirkev – Štát*. Bratislava: SDK SVE. 2007. 266 s. ISBN 978-80-969834-2-1.

HREHOVÁ, H. 1998. *Pohľad do dejín etických systémov*. Bratislava: Charis. 1998. 164 s. ISBN 80-88743-23-0.

HREHOVÁ, H. 2012. *O vzájomných prienikoch a diferenciách etiky a kultúry v horizonte dejín*. s. 9-30. in HREHOVÁ, H. a kol. *Etika a kultúra*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2012. 173 s. ISBN 978-83-7490-543-5.

HREHOVÁ, H. 2017. *Človek – jeho dignitas a mystérium – v myslení kardinála Jáno Chryzostoma Korca*. s. 65-80. In FEBER, J., RUSNAK, P. (eds.), *Acta Moralia Tyrnaviensia VII. Reflexia človeka v slovanskom filozofickom prostredí*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavská univerzita v Trnave. 2017. 352 s. ISBN 978-80-568-0067-6.

JEFFERSON, T. 1802. *Letter to the Danbury Baptists*. [online].1802. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < <https://www.loc.gov/loc/lcib/9806/danpre.html>>

JURAN, J. 2005. *Garancie náboženskej slobody v Slovenskej republike*. s. 11 – 13. In MORAVČÍKOVÁ, M., LOJDA, M. (eds.), *Náboženská sloboda a jej aspekty. Islam v Európe*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví v spolupráci s Centrom pre európsku politiku. 2005. 380 s. ISBN 80-89096-22-0.

KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, 2001. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Lúč. 2001. 140 s. ISBN 80-7114-351-0.

KRYVELJOV, I. A. 1981. *Dějiny náboženství II*. Praha: Mladá fronta. 1981. 424 s. ISBN 23-104-81.

KÚTNY, I. 2015. *Pokoj a náboženská sloboda v rodine. Špecifická a súčinnosť – päťdesiat rokov Dignitatis humanae*. Trnava: Dobrá kniha. 2015. 138 s. ISBN 978-80-7141-924-2.

KÜNG, H. 1992. *Světový étos: Projekt*. Zlín: Archa. 1992. 157 s. ISBN 80-900249-4-7.

LALÍKOVÁ, E. 2008. *Jean-Jacques Rousseau*.s. 221 – 230. In REMIŠOVÁ, A. (ed.), *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. 896 s. ISBN 978-80-8101-103-0.

LETZ, J. 2001. *Láska ako základný činiteľ v dialógu medzi rôznymi náboženstvami a kultúrami*. s. 11 – 19. In LETZ, J. (ed.), *Acta Philosophica Tyrnaviensia 6: Fundamentálna úloha lásky v dialógu medzi civilizáciami*. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave. 2001. 84 s. ISBN 80-89074-08-1.

LETZ, R. 2008. *Cirkevná politika štátu na Slovensku v rokoch 1948-1989*. s. 113-147. In KOCSIS, A. S. (ed.), *Konfesie, cirkevná politika, identita na Slovensku a Maďarsku po roku 1945*. Budapešť: Kossuth Kiadó, 2008. 450 s. ISBN 978-963-09-5823-3.

LIVET, G. 1995. *Náboženské války*. Praha: ERM. 1995. 134 s. ISBN 80-85913-03-8.

LOCKE, J. 2000. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis. 2000. 104 s. ISBN 80-7108-202-3.

MARX, K. 1843. *K židovské otázce*. [online].1843. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: <<https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1843/101843.htm>>

MICHELA, M. 2007. *Svätoštefánská tradícia na Slovensku v medzivojnovom období*. s. 119 – 127. In ÍVANTYŠYNOVÁ, T. (ed.), *Národ – Cirkev – Štát*. Bratislava: SDK SVE. 2007. 266 s. ISBN 978-80-969834-2-1.

MIKLOŠKO, F. 2009. *Tri dvadsaťročia cirkvi na Slovensku 1948 – 2009*. In *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 5, č. 3/2009. [online].2009. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?460>>

MORAVČÍKOVÁ, M. 2008. *Cirkevná politika na Slovensku po roku 1989*. s. 365-386. In KOCSIS, A. S. (ed.), *Konfesie, cirkevná politika, identita na Slovensku a Maďarsku po roku 1945*. Budapešť: Kossuth Kiadó, 2008. 450 s. ISBN 978-963-09-5823-3.

NAVRÁTILOVÁ, O. 2015. *Stát a náboženství v Hegelově filosofii*. Praha: Oikoymenh. 2015. 207 s. ISBN 978-80-7298-515-9.

NOWACKI, H. J. 2001. *Predslov*. s. 5. In KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, 2001. *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Lúč. 2001. 140 s. ISBN 80-7114-351-0.

ORBANOVÁ, E. 2018. *Náboženstvo a etika (kult a hodnota)*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2018. 208 s. ISBN 978-80-568-0117-8.

PLAŠIENKOVÁ, Z. 2008. *Hans Küng*. s. 708 – 713. In REMIŠOVÁ, A. (ed.), *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. 896 s. ISBN 978-80-8101-103-0.

POLIAČIK, M. 2015. *Sevin: Odluka cirkvi od štátu 2*. [online].2015. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete:< https://www.youtube.com/watch?v=v_5FT4MRLNg>

PRUSÁK, P. 2003. *Odluka cirkvi od štátu*. Bratislava: AMA, 2003. 103 s. ISBN 80-968938-2-3.

RÉMOND, R. 2003. *Náboženství a společnost v Evropě*. Praha: NLN s.r.o.. 2003. 273 s. ISBN 80-7106-496-3.

ROUSSEAU, J.-J. 2010. *O spoločenskej zmluve alebo O princípoch politického práva*. Bratislava: Kalligram. 2010. 168 s. ISBN 978-80-8101-248-8.

SOKOLOVÁ, M. 2007. *Postoj Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania k otázke rozšírenia Českobratskej cirkvi evanjelickej na územie Slovenska po roku 1918*. s. 128 – 143. In IVANTYŠYNOVÁ, T. (ed.), *Národ – Cirkev – Štát*. Bratislava: SDK SVE. 2007. 266 s. ISBN 978-80-969834-2-1.

SURMÁNEK, Š. 2010. *Odluka cirkvi od štátu – Podmienka a nevyhnutný predpoklad rozvoja modernej občianskej spoločnosti*. s. 33-60. In *Politické vedy / Political sciences: časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá*, roč. 13, č. 3/2010. 119 s. ISSN 1335-2741.

Sväté Písmo. Slovenský ekumenický preklad. 2012. Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2012. 1408 s. ISBN 978-80-85486-62-9

ŠKRIPEK, B. 2015. *SEVIN: Odluka cirkvi od štátu 1*. [online].2015. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < <https://www.youtube.com/watch?v=3gBrh5qsbJg> >

TONDRA, F. 2001. *Predhovor*. s. 7. In KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, 2001.*Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Lúč. 2001. 140 s. ISBN 80-7114-351-0.

VALOVÁ, N. 2000. *Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi*. s. 26 – 27. In *Rozmer: časopis pre kresťanskú duchovnú orientáciu*, roč. 3, č.3/2000. 28 s. [online].2000. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: <<https://sekty.sk/sk/articles/show/956>>

VAŠKO, V. 1991. *V Československu po roce 1945*. s. 88 – 109. In WEBROVÁ, H.(ed.), *Kresťanství, kultura a svět*. Praha: Adalbert. 1991. 146 s. ISBN 80-900615-0-8.

VESELÝ, J. 2013. *321. schůzka: Cuius regio, eius religio*. [online]. 2013. [cit. 2018.11.11.] Dostupné na internete: < http://www.rozhlas.cz/toulky/vysila_praha/_zprava/321-schuzka-cuius-regio-eius-religio--1217107>

VOKÁL, V. 2002. *Velká francouzská revoluce: Sieyes*. Brno:Cony CZ s. r. o.. 2002. 79 s. ISBN 80-238-8747-5.

VOLTAIRE, F. M. 1989. *Výbor z díla*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda. 1989. 249 s. ISBN 80-205-0009-X.

ZIGO, M. 2008. *Morálne názory a etické koncepcie vo francúzskom osvietenom myslení*.s. 281 – 301. In REMIŠOVÁ, A. (ed.), *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008. 896 s. ISBN 978-80-8101-103-0.

Zoznam skratiek a značiek

Atď. – a tak ďalej

Č. – číslo

ČSL – Československá strana ľudová

Ed. - editor

Eds. – editori

HSLŠ – Hlinkova slovenská ľudová strana

KC – katolícka cirkev

KSČ – Komunistická strana Československa

Mons. – Monsignor

Napr. – napríklad

NR SR – Národná rada Slovenskej republiky

Porov. – porovnaj

Pozn. – poznámka

Resp. - respektíve

SNP – Slovenské národné povstanie

SR – Slovenská republika

T. j. – to jest

Tzv. – takzvané

ÚAV NF - Ústredný akčný výbor Národného frontu

ÚV KSČ - Ústredný výbor Komunistickej strany Československa

ÚVŠČ – Ústav pre vzťahy štátu a cirkví

Zb. – Zbierka

Z.z. – Zbierka zákonov

MICHAL GÁNOVSKÝ

Etický pohľad na vzťahy štátu a cirkvi na Slovensku
v kontexte odluky

Prvé vydanie

Recenzenti: doc. PhDr. Eva Orbanová, PhD.
PaedDr. PhDr. Peter Grečo, PhD.

Vydavateľstvo a tlač:

© Filozofická fakulta TU v Trnave

Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Hornopotočná 23, 918 43 Trnava; ff.truni.sk

ISBN: 978-80-568-0393-6

